

Herman Hese

Stepski vuk

STEPSKI VUK

Ovo je knjiga zabeležaka čoveka koga smo zvali Stepski Vuk, kako se i on sam često nazivao. Ostavimo na stranu da li njegov rukopis iziskuje uvodni predgovor;

u svakom slučaju osećam potrebu da stranicama Stepskog Vuka dodam poneki list na kome ću pokušati da zabeležim svoje uspomene na njega. Neznam mnogo o njemu, pogotovo su mi njegova prošlost i poreklo ostali nepoznati. Ali sam o njegovoj ličnosti zadržao snažan i,

uprkos svemu, simpatičan utisak.

Stepski Vuk je bio čovek pedesetih godina, koji je jednog dana, pre nekoliko godina, navratio do moje tetke tražeci nameštenu sobu. Iznajmio je mansardu i malu spavaću sobu pored nje. Došao je posle nekoliko dana sa

dva kufera i velikim sandukom knjiga, i stanovao je kod

nas devet ili deset meseci. Živeo je veoma mirno i povučeno, i da naše sobe za spavanje nisu bile do njegove, što je dovodilo do čestih, slučajnih susreta na stepenicama ili

u hodniku, verovatno se nikada ne bismo upoznali. Taj čovek nije bio društven, naprotiv, bio je najnedruštveniji

čovek koga sam ikada sreo; bio je odista, kako je katkada

sebe nazivao, stepski vuk, neko strano, divlje, a i plašljivo

biće, iz sveta sasvim razlicitog od moga. U kakvu se boku usamljenost uživeo na osnovu svojih sklonosti i svoje sudbine i koliko je svesno spoznao tu

usamljenost kao svoju sudbinu, saznao sam, doduše, tek iz njegovih

zabeležaka, koje je ovde ostavio. Ali sam ga u toku kratkih susreta i razgovora donekle upoznao i našao da se sli

ka koju sam o njemu stekao po njegovim zabeleškama u osnovi poklapa sa onom, bledom i nepotpunijom, koju sam dobio prilikom našeg ličnog upoznavanja. slučajno sam bio prisutan kad je Stepski Vuk prvi

put

stupio u našu kuću postao podstanar moje tetke.

Došao

je za vreme ručka, tanjiri su stajali na stolu, a ja sam imao

još pola časa slobodnog vremena do odlaska u kancelariju. Ostao mi je u nezaboravnom sećanju neobicnan i preivrecan utisak koji je ostavio na mene prilikom prvog susreta. Ušao je na staklena vrata, zazvonivši prethodno, tetka ga je u polumracnom tremu upitala šta želi. A on, stepski Vuk, podigao je svoju šiljatu glavu kratko podši šane kose i nervoznim nosom stao da njuši oko sebe, a za tim je, pre nego što bi uopšte odgovorio ili rekao svoje ime, kazao: Oh, ovde divno miriše. Pri tom se smešio, i moja dobra tetka se smešila, ali ja sam ove pozdravne reči smatrao smešnim i osecao neko neraspoloženje prema njemu.

E pa, reče on dolazim radi sobe koju izdajete.

Tek kad smo se sve troje peli uz stepenice prema potkrovlju mogao sam, izbliže, da posmatram tog čoveka.

nije bio naročito visok, ali je u njegovom hodu i držanju glave bilo nečeg kao u visokih ljudi; imao je na sebi mo deran, udoban zimski kaput i bio je u svemu pristojno, ali ne i brižljivo odeven, bio je glatko izbrijan i imao sasvim kratko podšišanu kosu, tu i tamo prosedu. U početku mi se nimalo nije svideo njegov hod bilo je u njemu nečeg čudnog i neodlucnog neskladnog s njegovim oštrim, energičnim profilom kao i sa tonom i temperamentom njegovog govora. Tek kasnije sam primetio i saznao da je bolestan i da ga hodanje staje izvesnog napora. S nekim čudnim osmehom, koji mi je tada takođe bio neprijatan, posmatrao je stepenice, zidove i prozor, kao i starinske visoke ormare na stepeništu izgledalo je da mu se sve to svidelo, a ipak kao da mu je istovremeno bilo i smešno, Uopšte, ovaj čovek je davao utisak kao da dolazi k nama iz nekog stranog sveta, možda iz prekomorskih zemalja, i kao da mu se kod nas, doduše, sve dopadalo, ali mu je bilo i pomalo smešno. Bio je, ne mogu drukcije da kažem, uctiv, čak i ljubazan, bez ikakvog prigovora smesta je iz razio zadovoljstvo zbog kuće, sobe i saglasnost sa kirijom i cenom za doručak, pa ipak je atmosfera oko njega bila strana i, kako se meni činilo, zla i neprijateljska. Iznaj mio je sobu, uz to i malu spavaću sobu upoznao se sa na činom loženja, donošenja vode, sa poslugom i kućnim re dom, saslušao je sve to pažljivo i ljubazno, složio se sa svim, smesta je ponudio placanje jednog dela kirije unapred, pa ipak se činilo kao da u stvari ne ucestvuje u svemu tome, kao da u tom poslu samom sebi izgleda smešan i neozbiljan, kao da mu je neobicno i novo da uzima sobu pod kiriju, da sa Ijudima govori Nemački, dok je, u stvari, u duši zauzet nečim sasvim drugim. Takav je, otprilike,

bio moj utisak, koji nipošto ne bi bio povoljan da ga nisu ispravile razne sitne pojedinosti. Pre svega, od samog početka dopalo mi se njegovo lice svidelo mi se i pored onog izraza nastranosti, bilo je to možda neobicno, a i tužno lice, ali ujedno i pažljivo, veoma zamišljeno, radom oblikovano i produhovljeno. Moje raspoloženje prema njemu postalo je pomirljivije zahvaljujuci njegovoj uctivosti i ljubaznosti, iako ga je to, očigledno, stajalo izvesnog napora; jer je u njemu bilo ni traga nadmenosti, nego, naprotiv, nečeg dirljivog, molecivog. Ali objašnjenje za ovo našao sam tek kasnije, što me je donekle pri vuklo njemu.

Još pre nego što se završio obilazak dveju prostorija i ostali pregovori, isteklo mi je vreme podnevnog odmora i morao sam da podem na posao. Pozdravio sam se i postavio ga sa tetkom. Kada sam se uvece vratio, ispricala mi je da je stranac iznajmio sobu i da će se useliti ovih dana. Zamolio je jedino da se njegov dolazak ne prijavljuje policiji, jer, kao bolešljiv čovek, ne podnosi formalnosti. cekanje po policijskim prostorijama i tako dalje. I sada se tačno sećam kako sam ustuknuo i upozorio svoju tetku da ne prihvata ovaj uslov. Učinilo mi se da je ova strepnja od policije isuviše u vezi s nepristupacnošću i nastranošću koje je taj čovek nosio u sebi, i to mi je izgledalo sumnjivo. Rekao sam svojoj tetki da nipošto ne treba da pusti ionako malo cudnovatom zahtevu potpuno nepoznatog čoveka, jer bi to, pod izvesnim uslovima, moglo imati veoma nemilih posledica za nju. Ali se tada ispostavilo da je tetka već pristala da mu ispuni želju i da ju je onaj stranac već potpuno opcarao i osvojio; jer ona ni kada nije primala podstanara sa kojim nije mogla da stupi u neki covecanski, rodacki, ili, bolje reci, materinski odnos, što su njeni raniji stanari uvek obilno iskorišćavali. Prvih nedelja nije se dogodilo ništa sem što sam stavljao mnoge zamerke novom stanaru, dok ga je moja tetka uvek usrdno uzimala u zaštitu.

Kako mi se to propuštanje policijske prijave nije svidelo, hteo sam bar da saznam šta tetka zna o strancu, o njegovom poreklu i namerama. A ona je već znala ponešto, iako je posle mog odlaska u podne ostao još samo kratko vreme. Rekao joj je da misli da se zadrži nekoliko meseci u našem gradu, da se koristi bibliotekama i da razgleda stare spomenike grada. U stvari, tetki nije bilo zgodno što joj uzima sobu samo za tako kratko vreme, ali on ju je već bio pridobio i pored svog pomalo neobicnog ponašanja. Ukratko, sobe su bile izdate, a moji prigovori došli su kasno.

Zašto li je rekao da ovde divno miriše? upitao sam.

Tada moja tetka, koja katkada odlično naslucuje, reče;:

Sasvim tačno znam zašto. Ovde kod nas miriše na čistoću i red, na prijatan i pristojan život, i to mu se dopalo.

Izgleda kao da se odvikao od toga i kao da mu je to ne dostajalo.

Dobro, pomislih ja, neka bude tako. Ali, rekoh ako nije navikao na uredan i pristojan život, kako će to izgledati? šta ćeš da radiš ako je aljkav pa sve zaprlja i ako nocu dolazi kući pijan?

To ćemo još da vidimo reče ona smejući se, i ja je više nisam zapitkivao.

I odista su moja strahovanja bila neosnovana. Iako stanar nikako nije vodio sreden i razuman život, nije nas uznemiravao niti ošteti, te ga se još i danas rado sećamo.

Ali u dubini duše taj čovek nas je oboje, i tetku i mene, ipak veoma mnogo uznemiravao i smetao nam, i, istinu da kažem, ja još u sebi nisam raščistio s njim. Nocu kat kada sanjam o njemu i osećam katko me samo postojanje takvog bica uznemirava i smeta mi, iako sam ga gotovo zavoleo.

Dva dana kasnije doneo je kocijaš stvari stranca, koji se zvao Hari Haler. Veoma lep kožni kufer ostavio je do bar utisak na mene, a veliki pljosnati brodski kufer ukazivao je na ranija, daleka putovanja, jer je bio oblepljen požutelim tceduljama sa nazivima hotela i transportnih društava raznih zemalja, među njima i prekomorskih.

Zatim se pojavio i on, i tada nastupi vreme u kome sam se postepeno upoznao s ovim cudnim čovekom. Iz početka ja sam nicim nisam doprineo tome. Iako me je Haler zainteresovao od prvog trenutka kad sam ga ugledao, prvih nedelja nisam učinio nijedan korak da se susretnem s njim ili zapocnem razgovor. Istina, uprkos tome, to noram priznati, posmatrao, sam iz prikrajka tog čoveka odsamog početka, katkada sam u njegovom odsustvu ulazio u njegovu sobu i uopšte sam ga, iz puke radoznalosti, pomalo uhodio.

O spoljašnjosti Stepskog Vuka već sam dao neke podatke. Od prvog videnja ostavljao je bezuslovno utisak ugnednog, nesvakidašnjeg i neobicno obdarenog čoveka njegovo lice je bilo puno duha, a izvanredno nežna i pokretljiva igra njegovih crta govorila je o zanimljivom, veoma živom, neverovatno istančanom i senzibilnom duševnom životu. U razgovoru bi, iako ne uvek, prekoracio granice konvencionalnosti i iz one svoje nastranosti govorio licnim, sopstvenim izrazima, i tada

bi mu se ljudi, kao što smo mi, bezuslovno morali podrediti. Razmišljao

je više od svih ostalih i u pitanjima duha posedovao onu skoro hladnu realnost, onu sigurnu promišljenost i zna nje kojima raspolažu samo odista umni ljudi, lišeni sva kog častoljublja, koji nikada ne žele da blistaju, da se na mecu drugima i da ostaju u pravu.

Iz poslednjih dana njegovog boravka ovde sećam se jedne njegove izreke, koja čak i nije bila izreka, već se sa stajala samo od jednog pogleda. Neki čuveni istoričar, filozof i kulturni kritičar, čovek evropskog glasa, objavio je svoje predavanje u auli, a ja sam uspeo da nagovorim Stepskog Vuka, koji isprva nije bio raspoložen za to da odemo na predavanje. Otišli smo zajedno i sedeli jedan pored drugog u auditoriji. Kada se govornik popeo na katedru i otpočeo svoj govor, razočarao je mnoge slušaoce, koji su u njemu gledali neku vrstu proroka, svojim pomalo uštogljenim i sujetnim držanjem. Kada je odmah na početku govora uputio nekoliko laskavih reci slušaocima, zahvaljujući im na brojnoj poseti, dobacio mi je Stepski Vuk brz pogled, pogled koji je izražavao kritiku ovih reci i citave govornikove ličnosti; oh, nezaboravan i strašan pogled, o cijem se značenju mogla napisati citava knjiga! Taj pogled nije kritikovao samo ovog govornika, satirujući slavnog čoveka svojom snažnom, premda blagom ironijom najmanje se radilo o tome. Taj pogled je bio pre tužan nego ironičan, bio je čak duboko i bez nadežno tužan; njegova suština bilo je tiho, u neku ruku, ustaljeno očajanje, koje je donekle već postalo navika i forma. Svojom očajničkom jasnoćom taj pogled nije samo osvetlio ličnost sujetnog govornika, nije samo ismejao i dao konačan sud o situaciji tog trenutka, očekivanju i raspoloženju publike, pomalo naduvenom naslovu obavljenog govora, pogled Stepskog Vuka prodro je kroz čitavo naše doba, čitavo ustumarano poslovanje, aktaštvo, sujetu, citavu površnu igru jedne uobražene plitke umnosti. Ah, na žalost, taj pogled je prodirao još dublje, nije se zaustavio samo na nedostacima i beznačajnosti našeg vremena, našeg duhovnog života i naše kulture. Prodro je do u srce čitavog čovečanstva, izrekav i u trenutku, recito, svu sumnju jednog mislioca, nekoga o je možda stekao saznanje o dostojanstvu i smislu čovečjeg života uopšte. Taj pogled je govorio: Vidi kakvitromi majmuni! Vidi kakav je čovek! I sva slava, sva mudrost, sva postignuća duha, sva stremljenja ka uzvišenosti, veličini i tajnosti svega čovečnoga raspadoše se i postaoše majmunisanje!

Zašao sam u sve ovo prerano, u stvari protiv svoga plana i volje, te sam u osnovi već rekao ono najbitnije o Harriu, dok mi je

prvobitno bila namera da njegovu sliku otkrivam postepeno, onako kako je teklo moje upoznavanje s njim.

Kada sam već ovako preduhitrio samoga sebe, nije po trebno da i dalje govorim o Halerovoj zagonetnoj nastranosti i da dajem pojedinačne izveštaje o tome kako malopomalo naslutio i upoznao osnovu i značaj te nastranosti, te izvanredne i užasne usamljenosti. Bolje je iko, jer bih želeo da, po mogućnosti, ja sam ostanem što više u pozadini. Ne želim da iznosim svoje ispovesti, ili da pričam novele, ili da se bavim psihologijom, već samo da, kao očevidac, doprinesem stvaranju slike tog neobičnog čoveka, koji je za sobom ostavio ovaj rukopis Stepskog Vuka.

već na prvi pogled, kada je ušao na tetkina staklena rata isturivši glavu kao ptica, hvaleći prijatan miris kuce, pao mi je u oči neobičan izgled tog čoveka, i moje prvo, naivno reagovanje bila je odvratnost. Osetio sam (da moja tetka koja, za razliku od mene, uopšte nije intelektualne prirode, osetila je približno to isto) da je taj čovek, na neki način, bolesnog duha, naravi ili karaktera i branio sam se protiv toga instinktom zdravog. Ovaj moj odbrambeni stav zamenila je tokom vremena naklonost, koja je pocivala na velikom sažaljenju prema ovom teškom i neizlecivom paceniku, čiju sam usamljenost i nutrašnje umiranje posmatrao. U tom periodu sve jasnije mi je postajalo da ta bolest, ta patnja, nije posledica nekih nedostataka njegove prirode, već, naprotiv, velikog bogatstva njegovih sposobnosti i snage, koje se u njemu nisu uskladivale. Došao sam do saznanja da je Haler bio genije patnje, da je, u smislu mnogih Nicijinih izreka, izgradio u sebi genijalnu, neograničenu, užasnu sposobnost da pati. Istovremeno sam uočio da osnova njegovog pesimizma nije bila preziranje sveta, već samoprezir, jer koliko god se nepoštedno i porazno mogao izražavati o institucijama ili ličnostima, nikada nije isključivao sebe, uvek je bio prvi protiv koga bi upravljao svoje strele, uvek je u prvom redu sebe mrzeo i poricao...

Ovde moram da ubacim jedno psihološko objašnjenje. Iako znam veoma malo o životu Stepskog Vuka, ipak imam sve razloge za pretpostavku da je dobio vaspitanje od nežnih, ali strogih i veoma pobožnih roditelja i učitelja, vaspitanje koje pociva na osnovi: slomiti volju. Nisu uspeli da unište ličnost i slome volju kod ovog učenika, zato je bio isuviše jak i čvrst, odviše ponosan i bogat duhom. Umesto uništenja njegove ličnosti uspeli su da ga nauče da mrzi samog sebe. Protiv sebe samog protiv tog nevinog i plemenitog bica, sada se čitavog života obarala sva genijalnost njegove fantazije, sva snaga njego

ve mislilacke moci. Jer u tome je, uprkos svemu, bio ubeđeni hrišćanin i mucenik, i svu oštrinu, svu kritiku, svu pakost, svu mržnju za koju je bio sposoban upravljao je pre svega i prvenstveno protiv sebe. Što se ticalo ostalih, okolnog sveta, uporno je, herojski i najozbiljnije pokušavao da ih voli, da im udovolji, da im ne nanosi bol, jer su mu ljubav prema bližnjem utuvili u glavu isto kao i mržnju prema samome sebi. I tako je ceo njegov život bio primer da bez ljubavi prema samom sebi nije mogućna ni ljubav prema bližnjem, da mržnja prema samom sebi, u krajnjoj liniji, dovodi do iste jezive usamljenosti i očajanja kao i preterani egoizam.

Ali vreme je da potisnem svoje misli i da govorim o stvarnosti. Prvo što sam saznao o gospodinu Haleru, za hvaljujući delimično svome uhođenju a delimično opas kama svoje tetke, odnosilo se na način njegovog života. Ubrzo se videlo da je to čovek koji se posvetio razmišljanju i knjigama, ne baveci se nikakvim praktičnim pozivom. Uvek je vrlo dugo ostajao u krevetu, često je ustajao tek pred podne, pa bi u domaćoj haljini prelazio onih nekoliko koraka od svoje spavace do dnevne sobe. Ova soba, velika i prijatna mansarda sa dva prozora, dobila je već posle nekoliko dana sasvim drugaciji izgled nego kad su u njoj stanovali drugi stanari. U njoj je bilo sve više stvari i vremenom je postala pretrpana. Po zidovima je vešao slike, crteže, katkad i slike iz časopisa, koje je često menjao. Tu su visili: jedan južnjacki pejzaž, fotografije iz nekog nemackog provincijskog gradica, očigledno, Halerovog zavicaja, među njima šareni, blistavi akvareli, za koje sam kasnije saznao da ih je sam naslikao. Zatim fotografija neke lepe, mlade žene ili devojke. Neko vreme visio je na zidu sijamski Buda, njega je zamenila reprodukcija Noci od Mikelan dela, zatim slika Mahatme Gandija. Knjige ne samo da su ispunjavale veliki ormar za knjige već ih je bilo svuda po stolovima, na lepom starinskom pisacem stolu, na divanu, po stolicama i po podu: knjige sa umetnutim zalagama od hartije, koje su se stalno menjale. Broj knjiga je sve više rastao; ne samo što je iz biblioteka donosio citave svežnjeve već je veoma često dobijao i pakete poštom. Čovek koji je stanovao u ovoj sobi mogao je da bude naučnik. Tome je odgovarao i dim cigara koji je sve obavijao, opušci i pepeljare, razbacane svuda. Međutim, veliki deo knjiga nije bio naučne sadržine, većina njih bila su dela pesnika svih vremena i svih naroda. Neko vreme stajalo je na divanu, na kome bi često preležao po citave dane, svih šest knjiga jednog dela Daslovom Softjino putovanje od Memela do Sa

MOG kraja osamnaestog veka. Jedno celokupno izdanje Geteovih dela i jedno ana Pola izgledali su mnogo upotrebljavani, isto tako i Novalis, ali i Lesing, Jakobi i, Lihtenberg. U neke knjige Dostojevskog bile su umetnute Mnoge ispisane hartijice. Na jednom od vecih stolova, medu knjigama i spisima, često je stajala kita cveca, tu se nalazila i kutija sa bojama za slikanje akvarela, koja je, Medutim, uvek bila sva prašnjava, pored nje pepeljare i, da spomenem i to, razne boce sa picima. Jedna slamom opletena boca bila je skoro uvek puna crnog italijanskog vina, koje je kupovao u nekoj maloju radnji u blizini; katkada se tu mogla videti i boca burgunca, kao i malage, vi deo sam i kako se pozamašna boca trešnjevace za kratko vreme skoro sasvim ispraznila, da bi zatim nestala u ed nom od uglova sobe, gde je po njoj popala prašina a os tatak trešnjevace nije popijen. Necu da pravdam to svoje uhodenje i otvoreno priznajem da su u meni izazivali ose ćanje odvratnosti i podozrenja svi ovi znaci jednog, do duše, duhovnim interesovanjima ispunjenog, ali ujedno i procerdanog i raspusnog života. Ne samo da sam čovek koji živi gradanskim i urednim životom, čovek naviknut na rad i tacan raspored svoga vremena, već sam bio opci njeni nepušac, i one boce u Halerovoj sobi svidele su mi se još manje od ostalog živopisnog nereda.

U spavanju i radu, kao i u jelu i picu, stranac je živio veoma neredovno i cudljivo. Izvesnih dana uopšte nije iz lazio niti uzimao bilo šta osim svoje jutarnje kafe; katkad je tetka, kao jedini ostatak nekog obroka, nalazila koru od banane, ali se drugih dana hranio u restoranima, čas dobrim i elegantnim, čas u malim krcmama predgrada. Njegovo zdravlje, izgleda, nije bilo najbolje; sem kocenja u nogama, zbog cega se često vrlo teško peo uz stepenice, kao da su ga mucile i druge smetnje, i jednom je uzgred napomenuo da već godinama nije imao dobro varenje niti je spavao kako treba. Pripisivao sam to u prvom redu picu. Kasnije, prateci ga katkada do jedne od njegovih gostionica, gledao sam kako brzo i cudljivo ispija vino, ali istinski pijanog ga nisam video ni ja niti iko drugi.

Nikad necu zaboraviti naš prvi susret nasamo. Pozna vali smo se samo toliko koliko se, eto, znaju stanari u jed noj velikoj kući. Tada sam jedno vece, vracajuci se s po sla, na svoje najveće iznenadenje, zatekao gospodina Halera kako sedi na odmorištu stepenica između prvog i drugog sprata. Sedeo je na najvišem stepeniku, i pomerio se u stranu da me propusti. Upitao sam ga da se možda ne oseca rdavo i ponudio mu da ga otpratim sve do man sarde.

Haler me pogleda i ja primetih da sam ga trgnuo iz neke vrste sna. Lagano se nasmešio, onim svojim lepim, ojadanim osmehom od koga mi je tako često bilo teško na srcu, a zatim me pozva da stanem pored njega. Zahvalih se i rekoh da nisam navikao da sedim na stepenicama pred stanovima drugih ljudi.

Ah da, reče on i osmehnu se jace u pravu ste. Ali pricekajte još jedan trenutak, hocu da vam pokažem za što sam morao da ostanem ovde sedeci.

Pri tom mi pokaza prema prvom spratu, u kome je stanovala neka udovica. Na malom parketiranom prostoru između stepenica, prozora i staklenih vrata stajao je uza zid visok ormar od mahagonija, na njemu starinsko kalajno posude, a na podu, ispred ormara, na dva mala, oniska stalka, stajale su u velikim saksijama dve biljke, azalea i araukarija. Biljke su delovale veoma ugodno, negovane su uvek vrlo brižljivo, što je i na mene već ranije učinilo prijatan utisak.

Vidite, produži Haler ovaj mali trem sa araukarijom miriše tako divno često ne mogu da prodem ne za ustavivši se za časak. Kod vaše gospode tetke takođe mi miriše prijatno i vladaju najveći red i čistoća ali ovo mesto sa araukarijom tako je blistavo čisto, tako besprekorno ljupko, toliko je pažljivo izbrisana prašina, sve je tako izglačano i oprano, da upravo zraci. Ovuda uvek moram da udišem punim grudima zar ne osećate i vi kako miriše? Miris voska za pod i slab dah mirisa terpentina, zajedno s mirisom mahagonija, opranim lišćem biljki i svim ovim, sacinjavaju miris koji je kao neki superlativ građanske čistoće, urednosti i tačnosti, izvršavanja dužnosti i postojanosti u malom. Ne znam ko ovde stanuje, ali iza ovih staklenih vrata mora da je raj od čistoće i od opajane građanštine, raj u kome vladaju red i bojažljivodirljiva odanost sitnim navikama i dužnostima. Pošto sam ćutao, on produži:

Nemojte, molim vas, misliti da govorim u ironiji! Da leko bilo od mene, dragi gospodine, da se nešto podsme vam ovoj građanštini i redu. Doduše, ja sam živim u jednom drugom svetu, ne u ovom, i možda ne bih ni mogao da izdržim, ma i jedan dan, u stanu sa ovakvim araukarijama. Ali, iako sam star i pomalo odrpan stepski vuk, ipak sam i ja sin jedne majke, i moja je mati bila iz građanskog staleža, i ona je gajila cveće i starala se o sobama i stepeništu, o nameštaju i zavesama, trudeći se da u svoj stan i u svoj život unese što je moguće više ljupkosti, čistoće i reda. Na to me podseca slab dah mirisa terpentina, na to araukarija, i katkada sedim tu i posmatram ovaj

tihi mali vrt reda, radujući se što toga još ima.

Hteo je da se pridigne, ali kako mu je to bilo teško, nije me odbio kada sam mu u tom malo pomogao. ćutao sam i dalje, ali sam, kao moja tetka ranije, podlegao i sam ne koj cari koja je katkad izbijala iz ovog neobicnog čoveka.

Lagano se popesmo uz stepenice, a pred njegovim vrati ma, držeci već kljuceve u ruci, on mi još jednom, veoma i ljubazno, pogleda pravo u lice i reče: Dolazite li iz trgovine? Pa, u to se uopšte ne razumem, znate, živim nekako po strani, na ivici. Ali mislim da i vas interesuju knjige i slične stvari, vaša tetka mi jednom reče da ste za vršili gimnaziju i da ste dobro ucili grcki. E pa, jutros sam naišao na jednu rečenicu kod Novalisa, mogu li da vam je pokažem? I vama će pružiti uživanje.

Poveo me je u svoju sobu, u kojoj se širio jak miris du vana, izvukao iz neke gomile knjigu i stao da lista i prevrce po njoj:

I ovo je dobro, veoma dobro, reče cujte prvo ovu rečenicu: Trebalo bi nositi svaki bol nas podseca na naš visoki divni! engleski ? na precIce. Ali nije to izreka na koju sam mislio cekajte, evo je. Dakle: Vecina ljudi nece da pliva pre nego što nauci. Zar to nije šala.dopala mi se a Ta rodeni su za tle, a ne za vodu. I razume se da misle; stvoreni su da žive da misle! Da, onaj koji misli podseca nas da mislimot a ipak je zamenio tle vodom t.

Mada me je osvojio i zainteresovao, pa sam ostao malo kod njega, i otada se cešce dogadalo da zapocnemo raz govor kada bismo se sreli na stepenicama ili na ulici. Pri tom sam, u početu, kao i pred araukarijom, imao ose ćanje da mi se pomalo podsmeva. Ali nije bilo tako. On me je, kao i araukariju, duboko poštovao; bio je tako svesno ube den u svoju usamljenost, svoje plivanje po vodi, u cinjenicu da je išcupan iz korena, da je odista, i bez ikakvog podsmeha, katkada mogao da se oduševi pri zorom neke svakidašnje, gradanske delatnosti, na primer, tačnošcu s kojom sam odlazio u kancelariju, ili izrekom u neke služavke ili tramvajskog konduktera. Isprva mi se to činilo vrlo smešno i preterano, smatrao sam da je posredi neka gospodska cud besposlicara, tako neka detinjasta sentimentalnost. Ali sam malopomalo morao uvideti da se on iz svog bezvazdušnog prostora, iz svoje nastranosti i ponašanja stepskog vuka, upravo divio i voleo naš mali gradanski svet, kao nešto čvrsto i sigurno, kao nešto što je od njega daleko i nedostižno, kao dom i spokojstvo, do

kojih za njega nije bilo puta. Pred našom cistacicom, nekom čestitom ženom, svaki put je skidao šešir s najvećim poštovanjem, a kada bi moja tetka kadkad, porazgovarala s njim, ili ga upozorila na kakvu popravku njegovog rublja ili dugme koje mu je visilo o koncu na kaputu, saslušao bi je s nekom cudnom pažnjom i pridavanjem važnosti, kao da se neiskazano i beznadežno trudi da kroz kakvu sitnu pukotinu prodre u taj mali, tihi svet i da se tu odomaci, makar samo za jedan čas.

već pri prvom razgovoru, kod araukacije, nazvao je sebe stepskim vukom, i to mi je bilo cudnovato i malo mi je smetalo. Kakvi su to izrazi! Ali sam naučio da ovaj naziv ne prihvatam samo iz navike, već sam tog čoveka ubrzo u sebi, u svojim mislima, nazivao uvek samo stepskim vukom, a i danas još ne bih mogao da nadem pogodniji izraz za takvu vrstu ljudi. Stepski vuk koji je zalutao ovamo knama, u gradove i život u coporima nijedna slika nije mogla ubedljivije prikazati njegovu bojažljivu usamljenost, njegovu divljinu, nemir, čežnju za domom i njegovu bezavicajnost.

Jednom sam imao priliku da ga posmatram čitavo jedno veće na nekom simfonijskom koncertu, gde sam ga, na svoje iznenađenje, opazio kako sedi blizu mene ne primećujući me. Prvo je sviran Hendl plemenita i lepa muzika, ali Stepski Vuk je sedeo uvukavši se sav u sebe, bez ikakvog dodira bilo s muzikom bilo sa svojom okolinom. Sedeo je kao da ne pripada ovoj sredini usamljen, tuđ, hladnog, ali zabrinutog lica, oborena pogleda. Tada dode drugo delo, jedna mala simfonija Fridemana Baha i bio sam veoma iznenađen videći kako se moj osobenjak, posle nekoliko taktova, nasmešio i predao muzici. Sav je utonuo u sebe i, valjda deset minuta, izgledao zanet srećom i izgubljen u lepim snovima, tako da sam više pažnje poklanjao njemu negoli muzici. Kada je simfonija bila završena, on se prenuo, ispravio se na svom sedištu i kao da je želeo da pode, ali je zatim ipak ostao i saslušao i poslednji komad, varijacije Regeera, muziku koja se mnogima činila odviše duga i zamorna. A Stepski Vuk, koji je u početku tjoš pažljivo i dobronamerno slušao, opet se izgubio, zavukao je ruke u džepove i utonuo u sebe, ali ovog puta ne srećno i sanjalacki, već tužno, a najzad i ljutito; njegovo lice je postalo odsutno, sivo i ugašeno, izgledao je star, bolestan i nezadovoljan.

Posle koncerta vidiosam ga ponovo na ulici i pošao sam za njim; uvukavši se u svoj kaput, koracao je bezvoljno i umorno u pravcu naše četvrti. Zastao je pred jednom malom staromodnom krcmom, neodlucno pogledao na

sat, a zatim ipak ušao. Pokoravajući se nekoj svojoj trenutnoj
cudi, pošao sam za njim. Sedeo je za malogradan
skim kafanskim stolom, krcmarica i kelnerica ga pozdraviše kao
poznatog gosta, a ja mu se javih i sedoh pored
njega. Sedeli smo tu čitavčas, i dok sam ja popio samo
dve čaše mineralne vode, on je porucio prvo pola, a zatim
još četvrt litra crnog vina. Rekoh mu da sam bio na koncertu, ali
on ne prihvati razgovor o tome. Pročitao je etiketu na mojoj boci
s vodom i upitao me da li bih želeo
vina. Kada je čuo da ga nikada ne pijem, napravio je bespomoćno
lice i rekao: Da, tu ste u pravu. I ja sam godinama živeo
trezveno, ali sada se baš nalazim pod znakom Vodolije, a to je
taman i vlažan znak.

A kada sam mu šaljivo odgovorio na tu primedbu, nagovestivši
koliko mi se čini neverovatno da baš on veruje
u astrologiju, on mi se opet obrati onim uctivim tonom
koji me je često vredao i reče: Sasvim tačno, na žalost,
ne mogu da verujem ni u tu nauku.

Oprostih se i podoh, a on je te noci došao kući vrlo kasno, ali
je koracao kao uvek i, po svom obicaju, nije odmah legao (to sam u
susednoj sobi tačno čuo), već je pored upaljenog osvetljenja
proveo još, otprilike, jedan čas
u svojoj dnevnoj sobi. Još jedno vece mi je ostalo u sećanju. Bio
sam kod kuće, tetka je bila otišla nekuda,
kad neko zazvoni na ulaznim vratima. Kada sam ih otvorio, stajala
je tamo mlada, veoma lijepa dama, koja me
upita za gospodina Halera, i tada je poznadoh: bila je to
žena sa fotografije u njegovoj sobi. Pokazao sam joj njegova vrata
i povukao se, a ona je neko vreme ostala gore,
ali sam ih ubrzo posle toga čuo kako zajedno silaze niz stepenice
i odlaze živo i veoma raspoloženo, u nekom šaljivom razgovoru. Bio
sam veoma iznenađen što pustinjač ima draganu, i to tako lepu i
elegantnu, i sva moja
nagadanja o njemu i njegovom životu postala su opet nepouzdana.
Ali nije prošao ni jedan sat a on se opet vrati
kući, s teškim i tužnim koracima, mucno se penjuci
uz stepenice, a zatim se satima šunjao goredole po svojoj
dnevnoj sobi, baš kao što vuk hoda po kavezu; cele noci,
skoro do zore, gorela je svetlost u njegovoj sobi.

Ništa ne znam o njegovom odnosu sa tom ženom i
hocu samo ovo da dodam: još jednom ga videh zajedno
s njom u jednoj ulici grada. Išli su podruku i on je izgle
dao srecan, i opet sam se cudio koliko je ljupkosti, pa čak
i nečeg mladalačkog moglo ponekad biti na njegovom za
brinutom, usamljeničkom licu, i shvatih tu ženu, a i saosećanje
što ga je moja tetka imala prema tom čoveku.
Ali i toga dana došao je uvece kući tužan i jadan. Sreo

sam ga na ulaznim vratima pod kaputom je, kao što se vrlo često događalo, nosio bocu italijanskog vina, uz koju je sedeo do ponoci gore u svojoj pecini. Bilo mi ga je žao. Koliko je bio, izgubljen nemocan život kotti je vodio dosta price. Nepotrebni su dalji opisi i obaveštenja da bi se pokazalo da je Stepski Vuk vodio život samoubiće. I porgd toga, ne verujem da je sebi oduzeo život onda kada je neocekivano i bez zbogom, ali pošto je platio sva zaostala dugovanja, jednoga dana napustio naš grad i nestao. Nikada više ništa nismo culi o njemu i danas još cuvamo neka pisma koja su stigla za njega. Za sobom nije ostavio ništa sem svog rukopisa, koji je napisao prilikom boravka ovde i koji mi je posvetio sa nekoliko redova, s napomenom da mogu da radim s njime šta hocu.

Nisam imao mogucnosti da proverim istinitost doživljaja o kojima Haler prica. Ne sumnjam da su oni vecim delom izmišljeni, ali to nije namerno izmišljanje, već pokušaj da se duboko proživljena unutrašnja zbivanja zaodenu ruhom vidljivih događaja. Pomalo fantastični događaji u Halerovom spisu poticu, verovatno, iz posled njih dana njegovog boravka ovde, i uveren sam da su oni delimično zasnovani na stvarnim i objektivnim doživljajima. U ono vreme izmenili su se ponašanje i izgled našeg gosta; duže se zadržavao van kuće, katkad i po citave noci, a njegove knjige su stajale nedirnute. Prilikom naših retkih susreta činilo mi se da je upadljivo živahno i pod mladio se, katkada upravo postao zadovoljan. Doduše, odmah posle toga došlo bi do nove, teške depresije, osta jao bi danima u krevetu ne tražeci da jede, i u to vreme je došlo i do neobicno žestoke, čak i surove svade s nje govom ponovo iskrslom draganom, svade koja je uzbuni la celu kućuzbog koje se Haler sutradan izvinio mojoj tetki.

% Ne, ubeden sam da nije sebi oduzeo život. On i dalje " živi i svojim umornim nogama ide goredole stepenicama tudih kuća, pilji negde ukocenim pogledom u oribane parkete i brižljivo negovane araukarije, danju sedi po bibliotekama, a nocu po krcmama, ili leži na svom iznat mljenom divanu slušajuci iza prozora život ljudi, svestan da je iz njega iskljucen, ali se ne ubija, jer mu neki ostatak vere kazuje da tu patnju, tu opaku patnju u svom srcu mora da iskusi do kraja i da mora da umre baš od te pat nje. često mislim na njega. Taj čovek mi nije olakšao ži vot, u njemu nije bilo sposobnosti da podupire i potpo maže ono što je snažno i radosno u meni, oh, naprotiv! Ali ja nisam kao on, ne živim njegovim načinom života, već svojim, sitnim i malogradanskim, ali obezbedenim i ispunjenim dužnostima. I zato možemo da ga se sećamo

spokojno i prijateljski i ja i moja tetka, koja bi mogla i više od mene da kaže o njemu, ali to ostaje skriveno u njenom srcu, punom dobrote.

Što se tiče zabeležaka Halerovih, tih cudnih, delimično bolesnih, delimično lepih i misaonih fantazija, moram da kažem da bih te listove, da su mi slučajno došli do ruku i da mi njihov autor nije bio poznat, svakako bacio sa silnim negodovanjem. Međutim, moje poznanstvo sa Halerom omogućilo mi je da ih donekle shvatim, pa čak i odobrim. Dvojumio bih se da ih saopštim drugima kada bih u njima video samo patološke fantazije jednog čoveka, nekakvog jadnog duševnog bolesnika. Ali ja u tim listovima vidim više, vidim jedan dokument današnjeg doba, jer Halerova duševna bolest to mi je danas jasno nije nastranost pojedinca, već bolest samog vremena, neuroza one generacije kojoj pripada Haler, bolest koja ni u kom slučaju ne spopada samo slabe, malovredne individue, već baš one najsnažnije, najumnije i najdarovitije.

Ove zabeleške bez obzira u kolikoj se meri zasnivaju na istinski proživljenom = pokušaj su da se teška bolest vremena savlada ne izbegavanjem i ulepšavanjem, već prikazivanjem same bolesti. One doslovce znace put kroz pakao, put čas pun strepnje, čas smeo, put kroz kaos po mracenog duševnog sveta, prevaljen sa voljom da se prode kroz pakao, da se oseti kaos i da se zlo prepati do kraja.

Jedna Halerova rec poslužila mi je kao ključ za razumevanje svega toga. Jednom mi je rekao, posle razgovora o takozvanoj svireposti srednjeg veka: U stvari, to i nije svirepost. Čovek srednjeg veka gnušao bi se još više citavog nacina našeg današnjeg života, kao svirepog, užasnog i varvarskog! Svako doba, svaka kultura, svaki običaj i tradicija imaju svoj stil, svoje prefinjenosti i grubosti, svoje lepote i svireposti, svako doba smatra izvesne patnje prirodnim i izvesna zla podnosi strpljivo. Čovečji život postaje pravi pakao i istinska patnja tek onda kada dve epohe, dve kulture i religije presecaju jedna drugu. Čovek antike koji bi morao da živi u srednjem veku davno bi se ugušio, isto kao što bi se i neki divljak morao ugušiti usred naše civilizacije. Postoje vremena kada citava jedna generacija dospeva između dve epohe, između dva nacina života, tako da gubi svaku prirodnost, svaki moral, svaku sigurnost i čednost. Razume se, ne oseca to svako podjednako snažno. Priroda kao Niceova morala je da prepati sav jad današnjice za više od jedne generacije unapred ono što je on morao da ispašta, u samoci i bez

razumevanja ostalih, sada moraju da pretrpe hiljade.

Tih reci sam se često morao secati citajuci zabeleške. Haler pripada onim Ijudima koji su upali između dve epohe, koji su izgubili svaku sigurnost i cednost, onima čija je sudbina da s dvostrukom jacinom, i kao licnu patnju i pakao, dožive svu problematicnost ljudskog života.

U tome se sastoji, kako mi se čini, smisao koju njegove zabeleške mogu da imaju za nas, i zato sam odlucio da ih objavim. Uostalom, ne želim da ih uzimam u zaštitu niti da ih osu ujem, neka to svaki citalac ucini po svojoj sa vesti!

Samo za ludake

Prošao je dan kao što, eto, dani prolaz,; nekako sam ga proveo, upravo tiho ubio svojim primitivnim i plašljivim nacinom životne umešnosti. Radio sam nekoliko časova, preturao po starim knjigama, dva časa sam imao bolove, kao što ih imaju stariji ljudi, uzeo prašak i radovao se što sam ih zavarao, ležao u vrućoj vodi i uvlacio u sebe prijatnu toplotu, u tri maha sam primio poštu, pregledao sva izlišna pisma i štampane stvari, izvodio svoje vežbe disanja, ali sam umne vežbe izostavio da ne bih remetio udobnost; proveo sam jedan čas u šetnji i primetio na nebu divne šare nežnih, dragocenih cirusa. Bilo je to veoma prijatno, isto kao i citanje starih knjiga, kao i ležanje u toploj vodi, ali sve ukupno nije to baš bio ocaravajući, blistav dan sreće i radosti, nego eto, jedan od onih dana kakvi bi za mene, već duže vremena, trebalo da budu normalni i uobicajeni. Umereno prijatni, nekako podnošljivi, osrednji, mlaki dani jednog starijeg, nezadovoljnog gospodina, dani bez naročitih bolova, bez naročitih

briga, bez stvarne tuže, bez očajanja; dani u kojima se čak i pitanje: ni je li već vreme da se pode za primerom Adalberta tifteral i da se prilikom brijanja izazove nesrećan slučaj postavlja bez uzbuđenja i bez osećanja straha, već realno i spokojno.

Ko je doživeo drukcije dane, one rdave, s napadi ma kostobolje ili opake glavobolje, koje su se ugnezdile iza ocnih duplji i svaku delatnost očiju i ušiju,

kao nekom madijom, satanski preobratile iz radosti u mucenje, ili one dane duhovnog umiranja, pakosne dane unutrašnje praznine i očajanja, u koje nam se, usred razorene zemlje, iscedene od akcionarskih

društava, covecanstvo i takozvana kultura, u svom lažnom i prostacki šupljem, vašarskom sjaju, na svakom koraku cereka kao neko sredstvo za povraćanje, koncentrisano i do vrhunca nepodnošljivosti dovedeno u svom sopstvenom, bolesnom Ja ko je, dakle, doživeo takve paklene dane, taj je zadovoljan ovim normalnim, nepotpunim kao što je ovaj da našnji; taj zahvalno sedi kraj tople peći i citajući jutarnje novine sa zahvalnošću konstatuje da danas opet nije izbio nikakav rat, da nije uspostavljena ni jedna nova diktatura, da u politici i ekonomiji nije otkrivena nikakva krajnja podlost; taj blagodarno podešava strune svoje zarciale lire za jedan prilično radostan, skoro zadovoljan san zahvalnosti, kojim dosaduje svom tihom, blagom, sa malo broma ošamucenom, nesavršenom polubogu zadovoljstva, i u mlakom i zgusnutom vazduhu ove zadovoljne dosade, ove blagodarnosti dostojne bezbolnosti, oboje, kako nepotpuni polubog koji žalosno klima, tako i prosedi polučovek koji prigušeno peva psalm lice jedan na drugog kao blizanci.

Lepo je to biti zadovoljan, ne osećati bol, lepi su ovi snošljivi, pritivorni dani u koje se ne usuduju da kriknu ni bol ni naslada, u koje sve samo šapuce i sve se na prstima šunja. Ali sa mnom, na žalost, nije tako, ja teško podnosim osećanje zadovoljstva, ono mi ubrzo postaje mrsko i odvratno, tako da, sav očajan, moram da bežim u druge temperature, po mogućstvu pomoću naslade, a po potrebi i pomoću bola. Ako sam neko vreme proveo bez naslade i bola, udišuci mlaku, bljutavu smešu takozvanih do barih dana, tada u svojoj detinjastoj duši osećam razmetljiv i kukavan jad, tako da liru zahvalnosti bacam sanjivom bogu zadovoljstva u sanjivo lice, i više volim da u meni gori pravi satanski bol nego ova povoljna sobna temperatura. Tada u meni gori divlja žudnja za snažnim osećanjima, za doživljajima, gori srdžba prema ovom uftiljenom, plitkom, normiranom i sterilizovanom životu i besomucni prohtev da nešto razbijem u paramparcad, kao na primer neku veliku trgovačku kucu, ili katedralu, ili samoga sebe; da pocinim neku smelu glupost, da nekim poštovanim idolima zderem vlasulje, da neke buntovnicke dake snabdem priželjkivanom voznom kartom za Hamburg, da zavedem neku devojčicu ili da nekolicini predstavnika gradanskog poretka, u svetu, zavrnem šiju. Jer od svega sam

ipak najviše mrzeo, najviše se gnušao i proklinjao to stanje zadovoljstva, zdravlje, udobnost, taj negova ni optimizam građanina, to obilno i uspešno odgajivanje osrednjeg, normalnog, prosečnog.

Ovako raspoložen završio sam, dakle, u prvi sumrak, ovaj snošljivi, svakodnevni dan. Rešio sam bio da ga ne završim na nacin, za bolešljivog coveka, normalan i povoljan, dopuštajući da me privuce krevet snabdeven grejalicom, bocom sa toplom vodom kao mamcem, pa sam nezadovoljan i osecajući laku odvratnost prema svojoj sitnoj dnevnoj delatnosti mrzovoljno obuo cipele i navukao kaput, i po mraku i magli pošao u grad da bih u gostionici kod celičnog šlema popio ono što ljudi koji piju, po nekoj staroj konvenciji, nazivaju cašicom vina.

Silazio sam, dakle, niz stepenice sa svoje mansarde, tegobne stepenice tudine, niz te skroz građanske, izbrisane i ciste stepenice veoma čestite kuće za tri porodice, pod cijim se krovom nalazi moje pustinjacko obitavalište. Ne znam kako je to moguće, ali ja, beskućni i usamljeni stepski vuk koji mrzi malograđanski svet, stanujem uvek u pravim građanskim kućama, to je neka stara sentimentalnost kod mene. Ne stanujem ni u palatama ni u proleterskim kućama, već upravo u ovakvim, veoma čestim, veoma dosadnim i besprekorno održanim gnezdima malogratanštine, u kojima pomalo miriše na terentin i sapun i u kojima se čovek trza ako jace zalupi ulazna vrata ili ude sa prljavim cipelama. Nema sumnje da volim tu atmosferu još od detinjstva i da me moja potajna čežnja za nekom vrstom doma beznadežno uvek vodi istim starim, glupim putevima. A verovatno volim i suprotnost između onog života, mog usamljenog, nemilostivog i gonjenog, do krajnosti neurednog života i prave porodične i građanske sredine. Volim da na stepenicama udišem miris spokojstva, reda, čistoće, pristojnosti i pitomosti, u kome, i pored moje mržnje prema građanini, za mene ima nečeg dirljivog, ali volim da zatim prekoracim prag svoje sobe, gde sve to prestaje, gde među gomilama knjiga leže opušci cigara i boce s vinom, gde je sve neuredno tu insko i zapušteno, gde su i knjige, i rukopisi, i misli osenceni i prožeti jadom usamljenih, problematikom ljudskog bitisanja, čežljivo za davanjem nekog novog smisla čovečjem životu, koji je postao besmislen.

I tada sam prošao pored araukarije. Naime, na

prvom spratu ove kuće stepenice vode pored malog trema jednog stana koji je bez sumnje još besprekorniji, čistiji i iščetkaniji od ostalih; jer ovaj mali trem upravo blista od nevidene urednosti, pravi je mali hram reda. Na parketu, na koji se čovek plaši da stane, stoje dve ltitnjaste klupice, a na svakoj od njih nalazi se po jedna velika saksija: u jednoj raste azalea, u drugoj prilično stasita araukarija, zdravo i pravo, najsavršenije, minijaturno drvo, jer i poslednja iglica poslednje grane zraci svežom čistoćom. Katkada, kada znam da me niko ne posmatra, sednem na stepenik iznad araukarije, upotrebljavajući ovo mesto kao hram, malo se odmorim, skrstim ruke i predano gledam ispod sebe u taj mali vrt reda, čiji me dirljiv izgled i usamljena komika nekako potresaju do dna duše. Iza ovog trema, tako reci u svej toj senci araukarije, naslućujem stan pun blistavog mahagonija i život prožet pristojnošću i zdravljesm, sa ranim ustajanjem, ispunjavanjem dužnosti, ume reno veselim porodicnim praznicima, nedeljnom posetom crkvi i ranim odlascima na pocinak.

Praveći se živahan, kaskao sam preko vlažnih pločnika ulica. Suzno i kao velom obavijene sjaktile su se svetiljke kroz hladnovlažni mutljag, upijajući teške odbleske sa mokrog tla. Setio sam se svojih za boravljenih mladickih godina koliko sam voleo ovakve mracne, mutne večeri u poznu jesen ili zimu, kako sam, opijen, žudno uvlacio u sebe raspoloženje usamljenosti i melanholiije kada sam do ponoci, uvijen u svoj kaput, trcao po kiši i vetru kroz neprijateljsku prirodu punu opalog lišca, već i tada usamljen, ali ispunjen dubokim uživanjem i pesmama, koje sam kasnije zapisivao pri svetlosti svece u svom sobicku sedeci na ivici kreveta! To je prošlo, taj pehar je ispijen i više se nije punio. Da li je trebalo žaliti za tim? Nije. Ne treba žaliti ni za čim što je prošlo. žaliti treba za Sada i Danas, za svim onim nebrojenim danima koje sam izgubio, koji su mi protekli ne donevši mi ni darove, ni uzbuđenja. Ali, bogu hvala, bilo je izuzetaka, katkada, retko, bilo je časova koji su donosili uzbuđenja, donosili darove, rušili zidove i vraćali mene, zalutalog, opet natrag u živo srce sveta. Tužan, pa ipak uzbuđen do dna svoga bica, pokušao sam da se se tim poslednjeg svog doživljaja ove vrste. Bilo je to na jednom koncertu, svirala se prekrasna stara muzika, i tada su mi se opet, između dva takta jednog

piana, odsviranog na drvenim duvackim instrumentima, iznenada otvorila vrata u onaj svet, pre
leteo sam nebom i video boga na delu, osetio sam blažene bolove i više se nicemu na svetu nisam opirao, nicega se na svetu nisam plašio, sve sam primao sa odobravanjem, svemu sam poklanjao svoje srce. Sve ovo trajalo je kratko vreme, možda cetvrt časa, ali mi se te noci vratilo u snu i otada bi, tokom svih onih praznih dana, katkada zablistalo u tajnosti; u trenucima sam ga jasno video, kao zlatan božanski trag koji se provlaci kroz moj život, skoro je uvek bilo duboko zatrpano ispod dubreta i prašine, da bi zatim ponovo zablistalo zlatnim iskrama, na izgled kao da se nikada više ne može izgubiti, pa ipak se ubrzo gubilo u tami. Dogodilo se jednom nocu da sam, ležeci budan, odjednom poceo da govorim stihove, stihove isuviše lepe, isuviše neobicne, koje nisam smeo ni pomisliti da zapišem i kojih se ujutro više nisam secio, ali koji su se ipak krili u meni, kao teško jezgro oraha u staroj krhkoj ljusci. Drugi put se to dogodilo pri citanju dela nekog pesnika, pri razmišljanju o jednoj Dekartovoj ili Paskalovoj misli; ponekad kada sam se nalazio kod svoje dragane, to osećanje bi zasijalo i vodilo me svojim zlatnim tragom dalje u nebesa. Oh, teško je naći na trag božji usred života kakav mi vodimo, usred ovog tako zadovoljnog, tako izrazito gradanskog vremena, bez ikakvog duha, s pogledom na ovakvu arhitekturu, ovakve poslove i ovakve ljude. Kako da ne budem stepski vuk, olinjali pustinjak usred sveta
čiji ciljevi nisu moji, cije mi radosti ništa ne znace!
Ne mogu da izdržim dugo ni u pozorištu ni u bioskopu, jedva sam u stanju da pročitam novine, retko kad modernu knjigu, i ne mogu da razumem kakve to naslade i zadovoljstva ljudi traže u prepunim železnicama i hotelima, prenatrpanim kafanama sa nametljivom i sparnom muzikom, po barovima i varijetetima elegantnih, raskošnih gradova. [ta traže po svetskim izložbama, po korzoima, na predavanjima za one koji su željni obrazovanja, na velikim sportskim igralištima ja sve te radosti, koje bi mi, najzad, bile pristupacne i radi kojih se hiljade trude i tiskaju, ne mogu da razumem i da ucesivujem u njima. A ono što se u meni događa u retkim časovima radosti, što je za mene slast, doživljaj, ekstaza i uzvišenost, to svet voli i traži možda jedino u pesnickim delima, a u životu smatra ludošcu. I odista,

ako je svet u pravu, ako su ta muzika po kafanama, te masovne zabave, ti amerikanizovani ljudi, zado voljni tako sitnim stvarima, u pravu onda sam ja kriv, onda sam lud, onda sam odista, kako sam sebe često nazivao, stepski vuk, životinja koja je zalutala u tud i nerazumljiv svet, koja više ne nalazi svoju postojbinu, vazduh i hranu.

Trcao sam dalje vl žnom ulicom sa ovim svojim uobicajenim mislima, kroz jednu od najmirnijih i najstarijih četvrti grada. Tu se preko puta, sa druge strane ulice, uzdizao u mraku stari sivi kameni zid, koji sam uvek rado gledao. Stajao je tu tako star i bezbrižan, između male crkve i neke stare bolnice; danju sam često odmarao oči na njegovoj hrapavoj površini, jer je bilo malo tako tihih, blagih, nemih površina u centru grada, gde se inace na polovini svakog kvadratnog metra nalazi poneka trgovina ili dreče imena advokata, berbera, lekara, pronalazaca i veštaka za lecenje žuljeva na nogama. Sada sam opet video stari zid kako se uzdiže tiho i spokojno, pa ipak je bilo neke promene na njemu, video sam mali, lepi portal sa šiljatim lukom usred zida i zbu nio sam se, jer odista više nisam znao da li se taj po rtal uvek nalazio tu ili je nedavno napravljen. Bez sumnje je izgledao star, prastar; verovatno su ova mala, zatvorena vrata, sa svojim tamnim krilima, još pre nekoliko vekova svodila u neko dremljivo manastirsko dvorište, a cinila su to i danas, iako manastir nije postojao, i verovatno sam ovu kapiju sto puta video, ne obrativši pažnju na nju; možda je bila sveže obojena, pa mi je zato pala u oči. Ipak sam zastao i vrlo pažljivo pogledao preko, ne pre lazeci ulicu, koja je bila veoma raskvašena i blatnja va; ostao sam na plocniku i samo pogledom odlutao preko puta, gde je sve već bilo obavijeno tamom i gde je, kako mi se učinilo, oko vrata bio opleten ve nac, ili nešto drugo što se šarenelo. I sada, kada sam bolje zagledao, zapazio sam iznad portala svetlu fir mu na kojoj je, kako mi se činilo, stajao neki natpis. Napregnuo sam vid i najzad sam, i pored blata i bara, prešao ulicu. Tada sam iznad portala ugledao slabo osvetljenu mrlju na starom, sivozelenom zidu, a preko te mrlje prelazila su pokretna šarena slova koja su nestajala, ponovo se pojavljivala, pa odletala. Eto, pomislih, sada su i ovaj stari, dobro ćudni zid zloupotrebili za nekakvu svetlosnu rekla mu! U meduvremenu razabrao sam nekoliko reci

koje su se letimicno pojavljivale; teško je bilo pročitati ih, morao sam ih odgonetati, jer su slova na ilazila u nepravilnim razmacima, i to veoma bleđa i iskrzana, a brzo su se i gasila. čovek koji je hteo da napravi posao pomocu njih nije bio umešan, već je svakako bio neki stepski vuk, nekakav ubogi grešnik. Zašto je taj čovek puštao slova baš na ovom zidu, u najmracnijoj ulicici starog dela grada, u ovo doba dana, po ovako kišovitom vremenu, kada ni koga nije bilo na ulici, i zašto su ona bila tako titrava, lelujava, tako cudljiva i necitka? Ali stoj, sada sam uspeo da jednu za drugom uhvatim nekoliko reci koje su glasile:

magično POZORIŠTE
ULAZ NIJE ZA SVAKOGA

Pokušao sam da otvorim vrata, ali teška starinska brava nije popustila ni pod kakvim pritiskom. Za vršila se igra slova, prekinula se odjednom, tužna i svesna svoje uzaludnosti. Vratio sam se nekoliko koraka unazad, zagazivši duboko u blato, ali slova više nisu nailazila, igra se ugasila, a ja sam još dugo stajao u blatu i čekao uzalud.

Onda, kada sam već posustao i vratio se na pločnik, preletela su svetlosna slova, kao kapljice, preko asfalta koji se presijavao.

Pročitao sam:

SAMO ZA LU DAKE!

Noge su mi bile vlažne, bilo mi je hladno, ali sam pored toga još prilično dugo stajao tu u iščekiva nju. Ništa više. Dok sam tako stajao i razmišljao kako su šarena slova, nežna i varljiva kao utvare, preletela preko tamnoga asfalta koji se presijavao, opet mi je pala na pamet jedna od mojih predašnjih misli: poređenje sa blistavozlatnim tragom, koji je odjednom postao tako dalek i nepronađljiv.

Bilo mi je hladno, pa sam pošao dalje, sanjareći o tom tragu, pun čežnje za ulaznim vratima koja vode u zacarano pozorište samo za ludake. U međuvremenu dospelo sam u okolinu pijace, gde nije bilo oskudice u vecernjim zabavama; na svakom koraku nalazio se poneki plakat i pozivala poneka tabla: Damenkapela Varijete Bioskop Igranka ali sve to nije bilo za mene, bilo je to za svakoga,

za normalne ljude, koje sam stvarno i video kako se u gomilama guraju na ulazima. Pa ipak sam se malo razvedrio, ipak me je dodirnuo pozdrav iz onog drugog sveta, zaigralo je nekoliko slova, zaigrala su i u mojoj duši, doticuci skrivene žice, i jedan odblesak zlatnog traga opet je postao vidljiv.

Potražio sam malu starinsku krcmu u kojoj se od mog prvog boravka u ovom gradu, pre dvadeset i pet godina, ništa nije izmenilo: krcmarica je bila ista, a i mnogi među današnjim gostima sedeli su još onda ovde, na istom mestu, sa istim čašama pred sobom. Ušao sam u skromnu gostionicu, bild mi je uto, ište. Doduše, bilo je to utocište slično onom na stepenicama kraj araukarije, nisam ni ovde našao dom i zajednicu, već samo mirno mesto posmatraca ispred pozornice na kojoj su tu i ljudi igrali tude komade, ali je i to mnogo značilo: nije bilo ljudske gomile, ni dreke, ni muzike, samo nekoliko mirnih gradana sedelo je za nezastrtim drvenim stolovima (nije bilo ni mermera, ni emajliranog lima, ni pliša ni mesinga!) i pred svakim od njih stajao je večernji napitak, neko dobro, lako vino. Možda su ovi stalni gosti, koje sam sve poznao iz videnja, bili prave čifte i možda su kod kuće, u svojim ciftinskim stanovima, imali nekakve ogavne kućne oltare pred glupavim idolima zadovoljstva, a možda su bili usamljeni momci, izbaceni iz svog koloseka kao i ja, tihi pijanci, zamišljeni nad propalim idealima, stepski vuci, takođe bednici; ali to mi nije bilo poznato. Ponekog od njih d'vukla je ovamo čežnja za domom ili neko razocaranje i potreba za nadoknatom; oženjeni je ovde tražio atmosferu svog mladog doba, stari činovnik odjek svojih studentskih godina, a svi su bili prilično cutljivi, svi su bili pijanci i svi su, kao i ja, više voleli da sede sa bocom od pola litra lzaškog vina pred sobom negoli pred nekom damenkapelom. Tu sam bacio lenger, tu se moglo izdržati satdva. Tek što sam popio gutljaj elzaškog vina, setio sam se da danas, izuzev doručka, još ništa nisam okusio.

Pravo je čudo šta sve čovek može da proguta! citao sam novine nekih desetak minuta, dopuštajući da kroz moje oči prodre u mene duh nekog neodgovornog čoveka koji nadugacko i naširoko žvace tude reci kvaseci ih svojom pljuvackom, da bi ih zatim, nesvarene, opet povratio. Gutao sam to tokom čitanja čitavog jednog stupca. A onda sam požderao dso

bar komad džigerice isecene iz tela ubijenog teleta.
Pravo чудо! Najbolje od svega bilo je elzaško vino.
Ne volim opora, jaka vina, bar ne za svaki dan, vina
koja se razmecu jakim dejstvom, a cuvena su po ne
kom specijalnom ukusu. Najviše volim sasvim cis
ta, laka, skromna seljacka vina, bez naročito ime
na, kojih može mnogo da se popije i ciji ukus tako
prijatno svesrdno podseca na selo, na zemlju, na nebo i lugove.
caša elzaškog vina i komad hleba
svakako su najprijatniji obrok. Ali sada sam već bio
pojeo porciju džigerice, što je bilo neobicno uživa
nje za mene koji retko jedem meso i preda mnom
je stajala već druga caša. Bilo je takođe pravo чудо
što su negde po zelenim dolinama zdravt i čestiti
ljudi gajili vinovu lozu i cedili vino da bi tu i tamo
u svetu, daleko od njih, nekolicina razocaranih gradana i stepskih
vukova tiho cevčili malo hrabrosti
i raspoloženja iz svojih pehara.

Pa neka je i tako, glavno da je vino bilo dobro, da
je pomoglo i donelo raspoloženje! Naknadno se u
meni razlegao smeh olakšanja povodom caše od
reci u onom novinskom clanku, i odjednom sam se
setio zaboravljene melodije onog piana na duvac
kim instrumentima. Ona se pela u meni, poput sa
punskog mehurica koji se preлива, zablistala šareni
lom, odražavajući u minijaturi ceo svet, da bi se za
tim blago rasprsnula. Ako je bilo mogućno da ta
mala, nebeska melodija tajno pusti koren u mojoj
duši i da jednoga dana ponovo istera u meni svoj
ljupki cvet, sa svim svojim dragim bojama, zar sam
onda mogao da budem sasvim izgubljen? lako sam
bio zalutala životinja koja nije shvatala svet što je
okružuje, ipak je u mom ludom životu postojao
smisao; nešto je u meni davalo odgovore, primalo
pozive iz dalekih, velicanstvenih svetova, a u mom
mozgu naslagale su se hiljade slika:

Andeoske cete dotat s malog plavog crkvenog
svoda u Padovi, pored kojih koracaju Hamlet i Ofelija, s vencem na
glavi, kao lepi predstavnici sve tuge i svih nesporazuma u svetu;
vazduhoplovac

đanoco stoji u balonu koji gori i duva u rog; Atila
[melcle drži nov šešir u ruci, budur para nebo
svojim skulpturama koje su slicne planinama. Pa
čak ako bi te prilike živele i u hiljadama drugih srca,
postoje još desetine hiljada drugih, nepoznatih slika
i zvukova cija se postojbina nalazi u meni, kao što
i oči kojima gledaju i uši kojima slušaju žive jedino

i samo u meni. Ko je još davao odgovore starom bolničkom zidu izbledele, otrte, prljave sivozelene boje, u cijim su se pukotinama i razvalinama naslućivale hiljade fresaka ko ga je još osetio, ko ga je voleo, koga je dirnuo car njegovih nežnoumirucih boja? One starinske kaluderske knjige, sa minijatu rama koje se blago presijavaju, i knjige Nemačkih pesnika od pre dvesta i sto godina, zaboravljene od svog naroda, sve one od silnih ruku pohabane i od vlage izmrljane sveske, pa štampane stvari i rukopi si starih muzicara, tvrdi, požuteli notni listovi sa svojim obamrlim tonskim snovima ko je još cuo njihove duhovite, vragolaste i cežnjive glasove, ko je još puna srca pronosio njihov duh i njihove cari kroz ;jedno drugo, njima tude doba? Ko se još secio malog, žilavog cempresa visoko na bregu iznad kuće koga je stena, survavši se, prelomila i rascepila, ali koji je i dalje živeo i u nuždi isterao nov, kržljav vrh koji je odavao priznanjevrednosti prvom spratu i njenoj blistavoj araukariji? Ko je nocu u lutajucim maglama nad Rajnom citao pisma od oblaka? Bio je to Stepski Vuk. A ko je nad ruševinama svog života tražio truli smisao, patio zbog nečeg na izgled besmislenog, preživljavao na izgled lude stvari, a tajno se, u poslednjem sumanu tom haosu, još nadao otkravljenju i božjoj blizini? Držao sam svoj pehar čvrsto u ruci, krcmarica je htela da mi ga napuni, pa se digoh. Nije mi više trebalo vina. Zasijsao je zlatni trag, opet sam se secio vecnosti, Mocarta i zvezda. Mogao sam opet jedan čas da dišem, da živim, smeo sam da postojim i ni sam morao da podnosim muke, da strahujem i da se stidim.

Kada sam izišao na utišanu ulicu, retka, sitna kiša, koju je cerupao hladan vetar, šumela je oko ulicnih svetiljki, presijavajući se u staklastim preli vima. Kuda sada? Da sam imao neku carobnu moc ispunjavanja želja, otvorila bi se preda mnom mala, lepa dvorana u stilu Luja XVI, u kojoj bi mi neko liko dobrih muzicara odsviralo dvatri dobra dela Hendla i Mocarta. To bi odgovaralo mom sadašnjem raspoloženju, pa bih tu svežu, plemenitu muziku posrkao kao što bogovi srcu nektar. O, da sam u tom času imao prijatelja, prijatelja u nekoj potkrovnici, koji razmišlja pri svetlosti svece a pored sebe ima violinu! Kako bih se došunjao do njega u nocnoj tišini, kako bih se necujno popeo vijugavim

stepeništem da ga iznenadim, pa bismo u razgovoru i muzici proslavili nekoliko nadzemaljskih nocnih časova! Nekada, u minulim godinama, često sam okušao tu sreću, ali je vremenom i to izbledelo i nestalo; između onoga onda i ovoga sada ležale su uvele godine.

Preko volje sam krenuo kući, podignuvši okovratnik od kaputa i zabadajući vrh štapa u vlažnu kaldrmu. Ma koliko sporo išao, ipak je isuviše brzo

trebalo da opet sedim na svojoj mansardi, u svom malom, nazovi, domu, koji nisam voleo, a bez koga ipak nisam mogao, jer je prošlo bilo vreme kada sam ovakve zimske, kišovite noci mogao da provodim lutajući napolju. No bilo kako mi drago, nisam hteo da mi se dobro večernje raspoloženje pokvari ni zbog kiše, ni zbog kostobolje, ni zbog araukarije, pa iako nisam mogao da cujem kamerni orkestar niti da nadem usamljenog prijatelja s violinom, u meni je još odzvanjala ona ljupka melodija, koju sam mogao, ritmicki udišuci vazduh i samo nago veštavajući je, da odsviram samom sebi. Koracao sam dalje zanet mislima. Ne, moglo se i bez kamerne muzike i bez prijatelja, a bilo je smešno izjadati se nemocnom žudnjom za toplinom. Usamljenost je nezavisnost, a ja sam je priželjkivao i stekao to kom dugog niza godina. Nezavisnost je hladna, OH, DA ali je i spokojna, cudesno spokojna i prostrana, kao onaj hladni i tihi prostor u kome se okreću zvezde.

Iz jedne dvorane za igru pored koje sam prošao zapljusnu me vrelo i grubo. kao isparenje živog mesa, žestoka džezmuzika. Zastao sam za trenutak; oduvek je ta vrsta muzike, iako sam je se gnušao, za mene imala

tajnu draž. Džez mi je bio odvratn, ali sam ga voleo deset puta više nego današnju akademsku muziku; džez, sa svojim radosnim, sirovim divljaštvom, odišuci naivnom, čestitom čulnošću, duboko je dirnuo i mene u svetu mojih nagona.

Stajao sam jedan trenutak njušeci, udisao sam krvavu i drečecu muziku, njušio sam pakosno i pohotljivo atmosferu ovih dvorana. Jedna polovina te muzike, ona lirska, bila je tužna, odviše zašecere na i kiptala je od sentimentalnosti, a ona druga bila je divlja, cudljiva i snažna, pa ipak su obe polovine naivno i pomirljivo išle ukorak, slivajući se u celinu. Bila je to muzika iz doba propadanja. U Rimu

za vreme poslednjih careva morala je postojati slic na muzika. U poredenju sa pravom muzikom, Bachom i Mocartom, to su, razume se, bile pomije ali tako izgleda sva naša umetnost, čitavnaš mentalitet, sva naša nazovi kultura cim se uporedi sa pravom kulturom. Ova muzika je imala preimucstvo u velikoj iskrenosti, imala je nečeg, ljubavi dostojnog, crnackog u sebi, bila je bez ikakvih laži i ispunjena radosnim, detinjastim raspoloženjem. Imala je u sebi nešto od crnca i nešto od Amerikanca, koji nama Evropljanima, i pored svoje snage, izgleda tako decacki svež i detinjast. Da li će i Evropa biti takva? Da li je već na putu da postane takva? Da li smo mi, stari poznavaooci i poštovaoci nekadašnje Evrope, nekadašnje prave muzike, nekadašnjeg pravog pesništva, samo sitna, glupa manjina, sa stavljena od komplikovanih neuroticara koji će sutra biti zaboravljeni i ismejani? Da li je ono što smo mi nazivali kulturom, duhom, dušom, ono što smo nazivali lepim i svetim bilo samo utvara, već odavno mrtva, koju samo još nekolicina nas budala smatra pravom i živom? Da li je mogucno da nikada nije ni bila prava i živa? Da li je ono za šta smo se ;mi, budale, borili, možda oduvek bilo samo fantom? Stara gradska cetvrt primi me pod svoje okrilje.

Gasla i nestvarna uzdizala se mala siva crkva. Od jednom mi opet pade na pamet vecerašnji doživljaj sa zagonetnim vratima šiljatog luka i zagonetnom plocom iznad njih, sa svetlosnim slovima koja su tako podsmešljivo titrala. Kako je ono glasilo na tpis? Ulaz nije za svakoga. I Samo za ludake. Ispitivacki pogledah preko puta u stari zid, s potajnom željom da opet otpocnu carolije, da mene, ludaka, opet pozove natpis i da se mala vrata otvore preda mnom. Možda se tamo nalazilo ono što sam tražio, možda se tamo svirala moja muzika?

Tamni, kameni zid gledao me je ravnodušno, za tvoren u dubokom mraku, utonuo u dubok san. Nigde vrata, nigde šiljatog luka, već samo tamni, tihi zid bez otvora. Smešeci se pošao sam dalje, klimnuvši prijateljski glavom u pravcu starih zidina. Spavaj spokojno, zide, ja te necu probuditi. Doci će vreme kada će te srušiti ili oblepiti svojim gramzivim firmama, ali sad si još tu, još si lep, i tih, i meni drag.

Izbacen iz nekog crnog uličnog tesnaca, neposredno preda mnom, trgnu me čovek, usamljen, po

zni povratnik umorna koraka, sa kapom na glavi, odeven u plavu bluzu, koji je na ramenu nosio motku sa plakatom, a na trbuhu, kaišem privezano, otvoreno sanduce, kakvo torbari nose po vašarima. Umorno je koracao ispred mene neuokrecuci se, inače bih mu se javio i poklonio mu cigaru. Pri svetlosti najbliže ulicne svetiljke pokušao sam da pročitam njegov steg, crveni plakat na motki, ali se on toliko klatio tamoamo da nisam mogao da ga odgonetnem. Tada sam oslovio čoveka i zamolio ga da mi pokaže plakat. On je zastao, držeci motku pravo, i tada sam uspeo da pročitam titrava, iskrivljena slova: ANARHISTIČKO ZABAVNO VEČE!

magično POZORIŠTE!

ULAZ NIJE ZA SVAKOGA. ..

Vas sam tražio, uzviknuh radosno. Šta je sa vašom zabavnom večeri? Gde se održava? Kada?

On odmah potrca.

Nije za svakoga, reče ravnodušno, sanjivim glasom i otrca. Bilo mu je svega dosta, hteo je da ide kući.

Stanite, viknuh i potrcah za njim. Šta to imate u svom sanducetu? Otkupicu vam nešto.

Ne zastajuci, čovek mehanicki izvuče iz sanduce ta neku knjižicu i pruži mi je. Ja je brzo uzeh i strpah u džep. Dok sam otkopcavao kaput s namerom da izvadim novac, čovek skrenu, ude na neku kapiju, zatvori je za sobom i nestade. Njegovi teški koraci odjekivali su prvo u dvorištu, preko kamenih ploca, a zatim po drvenim stepenicama; posle toga ništa više nisam čuo. Odjednom i mene savlada umor, imao sam osećanje da je već veoma kasno i da će biti dobro da podem kući. Krenuh brže i uskoro stigoh, uspavanom ulicom predgrada, u svoj kraj između šetališta na bedemu, gde u malim, čistim najamnim kućama, iza travnjaka i bršljana staju cinovnici i sitni rentijeri. Prošavši pored bršljana, travnjaka i mlade jele, stigoh do kapije, nađoh ključaonicu i dugme za osvetljenje, prošunjah se pored staklenih vrata, politiranih ormara i biljki u saksijama i otvorih vrata svoje sobe, svog nazovi doma, gde su me očekivali naslonjaca i pec, mastionica i kutija sa bojama, Novalis i Dostojevski, kao što druge, normalne ljude očekuje mati ili žena, deca, služavka, psi i macke.

Kada sam svukao mokr kaput, ponovo mi dode do ruku ona mala knjiga. Izvukoh je, bila je to tan

ka, rdavo i na lošem papiru odštampana vašarska knjižica, kao one sveske čovek rođen u januaru ili , Kako ću se za osam dana podmladiti za dvadeset godina?

Ali kada se ugnezdih u svojoj naslonjaci i stavih naocare pročitah sa iznenatjenjem i osećanjem ne ;ceg sudbinskog, što se odjednom javilo u meni, na slov ove vašarske.sveske: Rasprava o,stepskom vuku. Nite za svakoga.

Sadržina spisa, koji sam pročitao bez predaha, sa najvećom pažnjom, bila je sledeca:

RASPRAVA

STEPSKOM VUKU

SAMO ZA LUDAKE

Bio jednom neko po imenu Hari, nazvan Stepski Vuk. Išao je na dve noge, nosio odelo i bio čovek, ali je u stvari ipak, eto, bio stepski vuk. Naucio je mnogo od onoga što bistri ljudi mogu da nauče i bio je prilično razuman čovek. Ali evo šta nije naučio: da bude zadovoljan sobom i svojim životom. To nije bio u stanju da nauči, jer je po prirodi bio nezadovoljan čovek. Verovatno je to proisticalo otuda što je u dnu svoje duše oduvek znao (ili mislio da zna) da on u stvari uopšte nije čovek, već vuk iz stepe. Neka se mudri ljudi prepiru da li je odista bio vuk, da li je možda još pre svog rođenja nekom carolijom pretvoren od vuka u čoveka, ili je rođen kao čovek, ali sa dušom stepskog vuka, kojom je opsednut, ili je pak verovanje da je on u stvari vuk bilo samo neko njegovo uobraženje i bolest. Na primer, bilo bi, najzad, moguće da je taj čovek u svome detinjstvu bio divlji, neukrotiv i neuredan, da su njegovi vaspitaci pokušali da ubiju zver u njemu, pa su mu baš na taj način stvorili uobraženje i verovanje da je on u stvari zver, obavijena samo tankom prevlakom vaspitanja i covečnosti. O tome bi se moglo govoriti nadugacko, a i zanimljivo, mogle bi se o tome čak pisati i knjige, ali Stepskom Vuku to ne bi bila ni kakva usluga, jer je njemu bilo sasvim svejedno da li je vuk ušao u njega ma ijom, ili batinama ili je to, naprosto, samo uobraženje njegove duše. tta su drugi o tome mislili, a i šta je on sam o tome mislio, za njega nije bilo ni od kakve važnosti, jer od toga vuk nije izišao iz njega.

Stepski Vuk je, dakle, imao dve prirode, coveciju i vuciju, takva mu je bila sudbina, i može biti da ova

ko nešto nije ništa naročito ni retko. Nailazilo se već na tolike ljude koji su u sebi imali mnogo šta psece, lisicje, riblje ili zmijsko, ne osecajuci zbog toga naročitih teškoca. Kod tih ljudi, eto, čovek i lisica ili čovek i riba životarili su jedno pored drugog ne nanoseci jedno drugom bol, čak i pomažuci jedno drugom, i kod mnogih ljudi koji su doterali da leko i kojima zavide pre su postigli uspeh lisica i majmun negoli sam čovek. To te svima poznato. Ali kod Harija je bilo drukcije, u njemu čovek i vuk nisu išli uporedo, još manje su pomagali jedan drugom, već su bili u stalnom smrtnom neprijateljstvu, i jedan je živeo samo da bi onom drugom naneo bol, a kada se dvojica u jednoj krvi i jednoj duši mrze kao smrtni neprijatelji, onda je to opak život. Eto, svako ima svoj udes, i niciji nije lak.

Naš Stepski Vuk je, doduše živeo osecajuci se čas kao vuk tas kao čovek, kako je to slučaj kod svih polutana, ali kada je bio vuk, uvek bi ga vrebao čovek, posmatrajuci, ocenjujuci i osudujuci a u vreme kada je bio čovek, to isto je cinio vuk. Na primer, ako je Hariju kao čoveku dolazila neka lepa misao, neko prefinjeno, plemenito osećanje, ili ako bi izvršio kakvo, takozvano, plemenito delo, tada bi vuk u njemu iskezio zube, smejavao se i pokazivao mu sa surovom ironijom kako smešno i rdavo pristaje ovakvo plemenito pozorište stepskoj životinji, vuku, koji u svojoj duši sasvim tačno zna šta mu prija, naim,: da usamljen kaska stepama, da se povremeno naloce krvi ili da juri za nekom vucicom. Sa gledišta vuka svaka tovecja delatnost postajala je strahovito komicna i neprilicna, glupa i sujetna. Ali je bilo isto tako i kada se Hari osecao i ponašao kao vuk, kada bi iskezio zube na druge, kada bi osecao mržnju i smrtno neprijateljstvu prema svim ljudima i njihovom lažnom i izopacenom ponašanju. Tada bi, naime, vrebao u njemu onaj ljudski deo prirode, matrao vuka, nazivao ga stokom i zveri, i tako

kvario svaku radost jednostavnog, rtravog i divljeg vucjeg stvora. t

Takve su bile osobine Stepskog Vuka, i, sudeci po njima, Hari nije imao baš ugodan i srecan život. Ali time nije rečeno da je bio naročito nesr,can (iako se njemu samom tako činilo, kao što svaki čovek svoje patnje smatra najvećim). To ne bi trebalo reci ni o jednom čoveku. I onaj ko ne nosi vuka u sebi ne

mora zbog toga da bude srećan. I najnesrećniji život ima svojih suncanih časova i, pod peskom i kame njem, svoje sitne cvetice sreće. Tako je to bilo i kod Stepskog Vuka. Obično je bio veoma nesrećan, to se ne može poreći, a mogao je da unesreći i druge, na ime, ako ih je voleo, a i oni njega. Jer svi oni koji bi ga zavoleli vide su samo jednu njegovu stranu. Neki su ga voleli kao prefinjenog, mudrog i neobičnog čoveka, pa bi bili zgranuti i razočarani kada bi odjednom morali da otkriju vuka u njemu. A do toga je moralo doci, jer je Hari, kao svako biće, želio da bude voljen kao celina i baš zbog toga nije mogao da krije i da lažima uklanja vuka ispred očiju onih do tije mu je ljubavi bilo mnogo stalo. Ali je bilo i takvih koji su u njemu voleli baš vuka, baš ono slobodno, divlje, neukrotivo, opasno i snatno, i ovi su, opet, doživljavali veliko razočaranje i jad kada bi odjednom divlji, zli vuk ipak postao čovek, koji u stbi nosi cežnju za dobrotom i nežnošću, koji hoće da sluša Mocarta, da cita pesme i da ima ljudske ideale. Baš su ovi ljudi obično bili naročito razočarani i ljutiti, i tako je Stepski Vuk svoju dvojaku i podvojenost unosio i u sudbine drugih sa kojima je dolazio u dodir.

Ali ako neko sada misli da poznaje Stepskog Vuka i da može sebi predstaviti njegov bedni, ras-trzani život, taj je ipak u zabludi, jer još ni izdaleka ne zna sve. Ne zna da je kod Harija (kao što nema pravila bez izuzetka i kao što je jedan grešnik pod izvesnim okolnostima miliji bogu od devedeset i devet pravednika) ipak bilo i izuzetaka i srećnih slučajeva, da je katkada nepomućeno i nesmetano osećao u sebi i vuka i čoveka, kako dišu, misle i osecaju i njemu, da su katkada, u veoma retkim časovima, njih dvojica sklapali mir i živeli u ljubavi, tako da Zije jedan samo spavao dok je drugi bio budan, već su jedan drugoga bodrili i dopunjavali. Izgleda da je i u životu ovog čoveka, kao i svuda u svetu, sve uobicajeno, svakodnevno, poznato i redovno po vremeo imalo jedini cilj da tu i tamo doživi trenutni prekid, da bude probijeno vanrednim, čudom, da astupi mesto blagosti. Da li su kratki, retki časovi sreće izgledili i ublažili zao udes Stepskog Vuka, tako da su najzad sreća i patnja bili jedno drugom ravni; ili je čak možda kratka, ali snažna sreća onih nabrajanih časova upila u sebe svu patnju, zbog čega je dobila veću vrednost, to je opet jedno od pi

tanja o kome dokoni ljudi mogu da mozgaju ako žele. često je i Vuk mozgao o tome, a to je bilo za njegovih dokonih i beskorisnih dana.

Uz to treba reci još nešto. Postoji prilican broj ljudi slicnih vrsti kojoj je pripadao Hari, naročito ih ima mnogo među umetnicima. Svi ti ljudi imaju u sebi dve duše, dva bica, u njima ima božanskog i satanskog, ima majčin, i očeve krvi, sposobnosti da budu srećni i da pate, a sve to živi jedno kraj drugog i jedno u drugome, isto tako neprijateljski i zapleteno kao vuk i čovek u Hariju. I ti ljudi, čiji je život veoma nespokojan, doživljuju povremeno, u svojim retkim srećnim časovima, nešto tako snažno i neiskazano, pena trenutne sreće povremeno prsne tako visoko i bleštavo nad morem patnji da ta kratka, zasenjujuća sreća zraci dodiruje i ocarava i druge. Tako nastaju, kao dragocena pena sreće nad morem patnji, sva ona umetnička dela u kojima se jedan jedini čovek koji pati, za jedan jedini čas, tako visoko uzdiže nad sopstvenom sudbinom da njegova sreća sija kao zvezda, i svima onima koji je vide čini se kao nešto večno i kao njihov san o sreći. Svi ovi ljudi, ma kako se zvala njihova deteta i tvorevine,

u stvari uopšte nemaju života, odnosno, njihov život ne znači postojanje u pravom smislu i nema svog oblika, oni nisu heroji, ili umetnici, ili mislioci onako kao što su drugi sudije, lekari, obucari ili učitelji, već je to večno paceničko kretanje i vrtlog, nesrećno i bolno istrzano, jezivo i besmisleno, ako čovek nije spreman da vidi smisao u ovim retkim doživljajima, delima, mislima i tvorevinama, koji zraci nad haosom ovakvog života. Među ljudima ove vrste nikla je opasna i strašna misao da je možda i ovaj čovečji život samo jedna opaka zabluda, žestoki neuspeh izrod pramajke, divlje i jezive promašene pokušaj prirode. Ali je među njima nikla i druga misao, da čovek možda nije samo prilično razumna životinja, već i dete bogova, kome je određeno da bude besmrtno.

Svaka vrsta ljudi ima svoje osobene znake, svoja obeležja, svaka od njih ima svoje vrline i poroke, svaka svoj smrtni greh. Osobeni znak Stepskog Vuka bio je sledeći: on je bio čovek večeri. Jutro je za njega bilo nemilo doba dana, koga se plašio i koje mu nikad nije donosilo ništa dobro. Nijednog jutra u svom životu nije bio istinski radostan, nikada u

prepodnevnim časovima nije učinio nešto dobro, nije se necem dobrom dosetio niti je sebi ili drugima mogao da pruži neku radost. Tek u toku popodneva polako bi se zagrejao i živahnuo, a tek predvece bi, za vreme svojih svetlih dana, postajao plodan, cio, katkada živ i radostan. Njegova potreba da bude usamljen i nezavisan bila je u vezi s tim. Nikada nije bilo čoveka sa dubljom i strasnijom potrebom za nezavisnošću. U mladosti, kada je još bio siromašan i kada mu je bilo teško da zaratuje svoj hleb, više je voleo da gladnje i da ide u pocepanom odelu, samo ako bi time mogao da obezbedi sebi truncicu nezavisnosti. Nikada se nije prodavao za novac i udoban život, nije se prodavao ženama ili vlastodršcima, i hiljadu puta je odbacio i odbio ono što je u očima celog sveta predstavljalo preimucstvo i sreću, samo da bi sacuvao svoju slobodu. Za njega nije bilo niceg mrškijeg i strašnijeg od pomisli da obavlja neku službu, da se pridržava nekog dnevnog i godišnjeg reda i da mora da sluša druge. Smrtno je mrzeo sva ki poziv, kancelariju ili ured, a najstrašnije što bi u snu mogao da doživi bio je zatvoren život u nekoj kasarni. Umeo je da se izvuče iz svih ovih okolnosti, često po cenu velikih žrtava. U tome je ležala nje gova snaga i vrlina, tu je bio nesalomljiv i nepod mitljiv, tutje njegov karakter bio čvrst i pravohnij ski. Ali s ovom njegovom vrlinom bile su, opet, tes no povezane njegova patnja i njegova sudbina. Pro šao je onako kako prolaze mnogi: ono što je po unu tarnjem nagonu svog bica najupornije tražio i za čim je stremio palo mu je u deo, ali u vecoj meri no što to ljudskom stvoru prilici. U početku mu je to bio san i sreća, zatim gorki udes. Silnik propada zbog sile, gramzivac zbog novca, pokorni propada služeci, a onaj koji traži nasladu propada od slasti. I tako je Stepski Vuk propadao zbog svoje nezavisno sti. On je postigao svoj cilj, postao je potpuno neza visan, niko nije mogao da mu nareduje, nije morao da se upravlja ni prema kome, slobodno i samostal no odlucivao je šta da cini i preduzima. Jer svaki co vek neminovno postiže ono što je po svom pravom nagonu prinu en da traži. Ali usred stecene slobode Hari odjednom primeti da je njegova sloboda ravna smrti, da je ostao sam, da ga svet na neki strašan na čin ostavlja na miru, da ga se ljudi više nimalo ne ticu, pa cak da se i on samog sebe nimalo ne tice, da se u sve re em i re em vazduhu, bez ikakvih odnosa

i usamljen, lagano guši. Jer sada mu samoca i neza
visnost više nisu bili cilj i želja, već udes, presuda
koja mu je izrečena, carobna želja koja je izgovore
na i više ne može da se pokrene, sada mu više ništa
nije pomagalo ako je, pun čežnje i dobre volje, pru
žao ruke i bio spreman da se poveže i stopi sa zajed
nicom; sada ga ostaviše samog. Pri tome, međutim,
nije bio omrznut i ljudima odvratn. Naprotiv,

imao je mnogo prijatelja i mnogima je bio drag. Ali
je uvek natazio na simpatiju i ljubaznost, pozivali
su ga, darivali ga, pisali mu prijatna pisma, ali mu
se niko nije približio, nigde nije došlo do neke veze,
niko nije bio vol an i sposoban da ucestvuje u nje
govom životu. esto ga je sada okruživao vazduh
usamljenih, neka mukla atmosfera, okolni svet je
proticao pored njega, osecao je nemoc da stvori pri
snije odnose, i nikakav trud ni čežnja tu nisu po
mogli. To je bila jedna od najvažnijih osobnosti
njegovog života.

Druga je bila: pripadao je samoubicama. Ovde se
mora napomenuti da je pogrešno nazivati samoubi
cama samo one ljude koji se odista ubijaju. Medu
ovima ih cak ima mnogo koji su, tako re", pukim
slučajem postali samoubice, kod kojih pojam sa
moubistva nije sastavni deo njihovog bica. Medu
ljudima bez individualnosti, bez snažne konstAtuci
je, bez velikog udesa, medu obicnim ljudima iz co
pora, ima mnogo njih koji završe samoubistvom, a
po svom obeležju i kovu ne pripadaju tipu samou
biće, dok, naprotiv, mnogi koji su po svom bicu sa
moubiće, možda veci deo njih, nikada stvarno ne
dižu ruku na sebe. Samoubica a Hari je bio je
dan od njih ne mora nužno da živi u naročito pri
snom odnosu sa smrću to može da se cini a da co
vek ipak nije samoubica. Ali je samoubici svoj
stveno da svoje Ja, bez obzira da li s pravom ili ne,
oseca kao naročito ugroženu klicu prirode, da mu se
uvek cini kao da je izuzetno izložen opasnosti, kao
da stoji na najšiljatijem vrhu hridine, pa mu je do
voljan najmanji spoljni udar ili neka sicutna unut
rašnja slabost da se surva u ponor. Ova vrsta ljudi
obeležena je po liniji svoje sudbine time što je za
njih samoubistvo najverovatniji na"n smrti, bar u
njihovoj sopstvenoj uobrazilji. Preduslov za ovakav
stav, koji je uocljiv još u ranoj mladosti i ove ljude
prati tokom čitavog njihovog života, nije neka izuze

tno slaba životna snaga, naprotiv, me u samoubi cele prirode. Ali kao što postoje prirode koje pri kom i najmanje bolesti naginju gromici, tako ove rirode, koje mi nazivamo samoubicama i koje u često veoma osetljive i osecajne, naginju tome da e pri najmanjem potresu predaju intenzivnoj pred tavi samoubistva. Kada bi postojala nauka koja bi

nala smelosti i snage odgovornosti da se bavi co ekom umesto isključivo mehanizmima životnih Pojava, kada bismo imali nešto slično antropologiji, ešto kao psihologiju, ove cinjenice bile bi svakome Poznate.

Ovo što smo ovde govorili o samoubicama odnosi se naravno, samo na površinu stvari, to je psiholo GIJa, pa prema tome deo fizike. Posmatrajuci je me afzicki, ta stvar izgleda drukcija i mnogo jasnija, JER pri ovakvom posmatranju samoubiče nam se PRIkazuju kao bica pogodena osećanjem krivice :ZBog svoje individualnosti, kao duše kojima više čije životni cilj da sebe usavrše i oblikuju, već da se Raspadnu i vrate majci, bogu, da se vrate u svemir. Medu ovim prirodama mnoge su potpuno nespo ;SOodne da ikada izvrše stvarno samoubistvo, jer su Duboko spoznale koliki je ono greh. Za nas su one pak samoubiče jer žive u smrti, a ne u spasonos nom životu, jer su spremne da se odreknu sebe, da Se predaju, ugase i vrate početu.

Kao što svaka snaga može da postane i slabost ;pod izvesnim okolnostima do toga mora da dode), cako i obratno, izraziti samoubica često može da pretvori svoju prividnu slabost u snagu i oslonac, pa to obicno i cini. Medu ove slučajeve dolazi i slučaj Eiarija, Stepskog Vuka. Kao i hiljade njemu slicnih, od zamisli da mu je svakog časa otvoren put u smrt stvorio je ne samo mladala, komelanholicnu igru fantazije već je iz te zamisli crpao utehu i oslonac. Doduše, kao kod svih ljudi njegovog soja, svaki po tres, svaki bol i svaka nezgoda u životu smesta su iza zivali u njemu želju da se iz svega toga izvuče po mocu smrti, ali se postepeno baš iz te sklonosti iz rodila filozofija u prilog životu. Srodivši se prisno sa zamisli da mu je onaj izlaz u slučaju nužde uvek ot voren, ona mu je davala snage da postane radoznao za iskustvo bola i neprilika, i kada mu je bilo naro čito rciavo, mogao je katkada sa radošcu, pa cak i sa zluradošcu, da oseti: Radoznao sam da vidim ko

liko čovek u stvari može da izdrži! Kada dospem do granice podnošljivog, dovoljno je da otvorim vrata i već sam umakao. Postoji veliki broj samoubica koji iz ove zamisli crpu neobicnu snagu.

S druge strane, svim samoubicama je dobro poznata borba protiv iskušenja da izvrše samoubistvo. Svaki od njih, u nekom skrivenom kutu svoje duše, dobro zna da je samoubistvo, doduše, izlaz, ali da je ipak samo pomalo otrcan i ilegalan izlaz za slučaj nužde, da je u suštini plemenitije i lepše ostaviti da čoveka pobedi i obori sam život nego sopstvena ruka. Svest o tome, necista savest, koja ima isti izvor kao, na primer, necista savest kod takozvanih samobludnika, podsticu većinu samoubica na trajnu borbu protiv iskušenja. Oni se bore kao što se kleptomani bore protiv svog poroka. Ova borba je i Stepskom Vuku bila dobro poznata, vodio ju je mnogobrojnim, uvek drukcijim oružjem. Najzad je, oko četrdeset i sedme svoje godine, došao na srećnu ideju, koja nije bila bez humora i koja mu je često pružala zadovoljstvo, da svoj pedeseti roendan odredi kao dan kada će dopustiti sebi da izvrši samoubistvo. Sporazumeo se sam sa sobom da toga dana ostavi sebi na volju da li će, za slučaj nužde, prema svom trenutnom raspoloženju, upotrebiti ovaj izlaz. Neka mu se sada dogodi šta mu drago, neka se razboli, osiromaši, neka doživi patnju i gorčinu za sve je odredjen rok, to sve može da potraje najviše još nekoliko godina, meseci i dana, a njihov se broj stalno smanjuje! I odista je sada lakše podnosio sve nedace koje bi ga ranije jace i duže mucile, pa čak i do dna duše potresale. Ako se iz bilo kog razloga ose kao naročito rdavo, ako bi pored pustoši, usamljeosti i podivljialosti njegovog života naišle i izvanredne patnje i gubici, mogao je tim patnjama da kaže: cekajte, još samo dve godine, pa ću zagospodariti vama! I tada bi se s Ijubavlju predao zamisli ako će na dan njegovog pedesetog roendana ujutro stici pisma i čestitke, dok će se on, siguran u svoj ož za brijanje, oprostiti svih patnji, zatvarajući rata za sobom. Tada bi kostobolja, seta, glavobolja bolovi u stomaku mogli da gledaju kuda će sad.

***

Preostaje nam još da osobeni fenomen Stepskog Juka, a naročito njegov neobicni odnos prema gra

Ianštini, objasnimo na taj način što ćemo sve te po
ave svesti na njihove osnovne zakone. Kako se to
amo po sebi nameće, uzećemo kao polaznu tačku
iaš taj njegov odnos prema svemu građanskom!
Zbog svog sopstvenog shvatanja stajao je Stepski
Juk potpuno van građanskog sveta, pošto nije znao
i za porodični život ni za društveno častoljublje.
matrao je sebe isključivom jedinkom, čas osobe
zjakom i nastr nim pustinjakom, a čas natprosec
nom, u neku ruku, izvanredno obdarenom indivi
UOM, uzvišenom

nad sitnim normama svakodnevnog
og života. Svesno je prezirao buržuja i ponosio se
[To on to nije. U izvesnom pogledu živeo je sasvim
Građanski, imao je novaca u banci i pomagao je si
"Romašne rodake, odevao se, doduše, nemarno, ali
pristojno i, neupadljivo, težio je da sa policijom, po
ceznicima i sličnim silama živi u dobrim odnosima.
SEM toga neka snažna, potajna težnja stalno ga je
privlačila malograd
anskom svetu, tihim, pristojnim
porodičnim kućama sa urednim bašticama, blistavo
čisto održavanim stepeništima i čitavoj onoj skrom
noj atmosferi reda i savršene pristojnosti. Svi alo
mu se da ima svoje sitne poroke i ekstravagantnosti,
da se oseća kao čovek izvan građanskog sveta, oso
benjak ili genije, ali, da se tako izrazimo, nikada

nije stanovao i živeo po periferiji života, gde gra
danština više ne postoji, niti se osećao kod kuće u
atmosferi nasilnika i izuzetnih ljudi, ni kod zlocinca
ca i obespravljenih, već je uvek ostao sa stanom u
provinciji građanstva, jer je imao izvestan odnos
prema njegovim običajima, propisima i atmosferi,
pa ma to bio i odnos otpora i pobune. Sem toga od
rastao je i vaspitavan malograđanski, i otuda je za
držao mnoštvo pojmova i šablona. Teoretski nije
imao ništa protiv javnih žena, ali bi on lično bio
nesposoban da ozbiljno shvati jednu od njih i da je
gleda kao stvorenje sebi ravno. Politickog zlocinca,
revolucionara ili duhovnog zavodnika, koje su dr
žave i društvo proganjali, mogao je da voli kao svo
ga brata, ali ne bi znao kako da se ponese prema lo
povu, obijacu ili ubici iz pohote, osim da ih na pri
)icno građanski način sažaljeva.

Tako je jednom polovinom svoga bica priznavao i potvrđivao ono što je drugom polovinom pobijao i poricao. Odrastao u kultivisanoj gradanskoj kući, po ustaljenim pravilima i obicajima, ostao je jednim delom svoje duše uvek privezan za poretke na ovom svetu, iako se već odavno individualizovao preko gradanski moguće mere, oslobodivši se sadržine gradanskog ideala i verovanja.

Ovo gradansko, kao stalno postojeće stanje svega čovecnoga, nije bilo ništa drugo nego pokušaj izmirenja, težnja za ujednačenom sredinom između bezbrojnih ekstrema i dvojnih suprotnosti čovečjih postupaka. Uzmimo za primer jednu od ovih dvojnih suprotnosti, recimo, sveca i razvratnika, pa će nam poređenje uskoro biti razumljivo. Čoveku se pruža mogućnost da se potpuno preda duhovnom životu, da pokuša da se približi idealu sveca. I obrnuto, pruža mu se mogućnost da se potpuno preda svojim nagonima, prohtevima svojih čula i da sva svoja stremljenja usredsredi na sticanje trenutnih naslada. Prvi od ovih puteva vodi do sveca, do mučenika duše, do samopredaje bogu. Drugi vodi do razvratnika, do mučenika nagona, do samopredaje truleži. Gradanin pokušava da živi u prijatno temperiranoj sredini između ova dva puta. On se nikada neće predati niti podati ni zanosu ni askezi ni kada neće postati mučenik, nikada pristati da bude uništen naprotiv, njegov ideal nije da se preda, već da održava sopstveno Ja, njegova stremljenja nisu uperena ni prema svetosti ni prema njenoj suprotnosti, sve što je bezuslovno njeniu je nesnosno, on hoće da služi bogu, ali i zanosu, hoće da ima vrline, ali i da mu je dobro i udobno na zemlji. Ukratko, on pokušava da se naseli u sredini između krajnosti, u umerenoj i povoljnoj zoni bez žestokih bura i oluja, u čemu i uspeva, ali na račun onog životnog i osećajnog intenziteta koji pruža život usmeren prema bezuslovnosti i prema krajnostima. Intenzivno se može živeti samo na račun sopstvenog Ja, a gradanin ništa više ne ceni nego svoje Ja (koje je, doduše, razvijeno samo rudimentarno), i prema tome postiže samoodržanje i sigurnost na račun intenziteta. Umesto da sumanuto bude opsednut bogom stice mirnu savest, umesto naslade prijatnost, umesto slobode udobnost, a umesto smrtne vatre ugodnu temperaturu. Zbog toga je gradanin, po svojoj bici, stvorenje sa slabim životnim pogonom, plaš

ljivo, te je lako upravljati njime, jer se boji svakog davanja samog sebe. Zato je on namesto moci postavio vecinu, namesto sile zakon, namesto odgovornosti postupak glasanja.

Jasno jg da se ovo slabo i plašljivo biće ne može održati ma u kolikom broju postojalo, d.a ono sa svojim osobinama može odigrati u svetu samo jednu ulogu: stada jaganjaca medu vucima koji slobodno krstare. Pa ipak vidimo da u doba vladavine veoma snažnih priroda gradanin, doduše, smesta biva pritešnjen uza zid, ali ipak nikad ne propada, a po vreme, prividno, cak i vlada svetom. Kako je to moguće? Ni veliki broj copora u kojima živi, ni njegove vrline, ni njegov common sense, ni citava

organizacija ne bi bili dovoljno snažni da ga spase od propasti. Onoga ciji je životni intenzitet već od samog početka toliko oslabljen ne može da održava u životu nikakva medicina sveta. Pa ipak gra anšti na živi, snažna je i napreduje. Zašto?

Odgovor glasi: zbog stepskih vukova. Odista, vitalna snaga buržoazije nipošto ne pociva na svojstvima svojih normalnih clanova, već na veoma mnogobrojnim autsajderima, koje obuhvata usled rasplinutosti i rastegljivosti svojih ideala. Medu gradanštinom uvek živi i veliki broj snažnih i divljih priroda. Naš stepski vuk Hari tipican je primer za to. On se razvio kao individua daleko preko granice koju može da dostigne gradanin. On kome su poznate slasti meditacije, kao i mračne radosti mržnje i samomržnje, on koji prezire zakon, vrlinu i common sense, se ipak je prinudni zatocenik gradanštine i nije u stanju da joj umakne. I tako su se oko stvarne mase pravih gradana nataložili široki slojevi ljudi, mnoge hiljade života i inteligencija, od kojih je svaki, doduše, već oslobođen gradanštine i pozvan za život u bezuslovnom, ali od kojih je svaki nekim detinjastim osećanjima vezan za gradanštinu i do izvesne mere zaražen njenim malaksalim životnim intenzitetom, pa ipak nekako ostaje i dalje u njoj, ropski zavisian i obavezan da joj služi. Jer kod gradanštine osnovno nacelo velikana glasi obrnuto: Ko nije protiv mene, taj je za mene!

Ako u ovom smislu ispitamo dušu Stepskog Vuka, tada nam se on prikazuje kao čovek kome je zbog visokog stepena njegove individualnosti određeno da ne bude gradanin jer se svaka visoko raz

vijena individualnost ustremljuje protiv sopstvenog Ja i naginje njegovom uništenju. Vidimo da je on u sebi nosio jake nagone, kako sveca tako i razvratnika, ali usled izvesne slabosti i tromosti nije mogao da uzme zalet u slobodni, divlji svemir, nego je ostao prikovan za teško materinsko sazvežđe graclanštine. Ovakav je njegov položaj u svetskom prostoru, ovakva je njegova vezanost. Vecina intelektualaca i najveći deo umetnika pripadaju istom tipu. Samo naj snažniji među njima uspevaju da probiju atmosferu građanske zemlje i da stignu u kosmički svet, ostali se mire sa sudbinom ili sklapaju kompromise, preziru građanštinu, a ipak joj pripadaju, acaju je i velicaju, jer na kraju ipak moraju da je prihvate da bi mogli da žive. Za ove bezbrojne egzistencije to ne predstavlja tragediju, ali svakako krupnu nezgodu i zlu kob, u cijem se paklu njihovi talenti ispeku i postanu plodni. Mali broj onih koji se otmu nalazi put u bezuslovnost i propada na način dostojan divljenja. To su oni tragikom obeleženi, ali njih nema mnogo. A ostalima, onima koji su ostali vezani, cijem talentu građanština često odaje veško priznanje, otvoreno je treće carstvo, jedan imaginarni, ali suvereni svet, a to je humor. Nemirnim stepskim vucima, tim stvorenjima koja neprekidno i strahovito pate, njima kojima je uskracena tragika, kao i sila potrebna za prodor u zvezdani svemir, njima koji osecaju da su pozvani za bezuslovno, a ipak ne mogu da žive u njemu, njima se pruža pomirljiv izlaz u humor, ako je njihov duh usled patnji postao dovoljno snažan i elastičan. Humor uvek ostaje na neki način građanski, iako je pravi tip građanina nesposoban da ga shvati. U imatarnoj sferi humora ostvaruje se zamršeni, mnogostruki ideal svih stepskih vukova: tu je moguće zauzeti stav odobravanja ne samo prema svecu nego i prema razvratniku, tu ne samo što se savijaju polovi jedan prema drugom nego se u ovakav stav odobravanja ukljućuje i građanin. Onome koji je su manuto opsednut bogom moguće je da zauzme stav odobravanja i prema zlocinu, a isto tako i obrnuto, ali njima obojici i svim ostalim ljudima bezuslovnosti nemoguće je da odobravaju još i onu neutralnu, mlaku sredinu: građanštinu. Jedino humor, taj divni izum onih kojima je preprećen put ka onom najvišem za šta su pozvani, taj izum onih skoro tragicnih, najdarovitijih nesrećnika, jedino hu

mor (možda najčudnije i najgenijalnije dostignuce čovecanstva) izvršava i ono nemoguće, naime, spaja i sjedinjuje sve oblasti ljudskog bica u zracima svojih prizmi. Živeti u svetu kao da to i nije svet, poštovati zakon a stajati iznad njega, posedovati kao da se ne poseduje, odreci se kao da to nije odricanje sve ove omiljene i često formulisane zahteve visoke životne mudrosti može da ostvaruje jedino humoralno.

Pa ako bi u zagušljivom haosu svoga pakla Stepski Vuk, koji za to ima dovoljno dara i sklonosti, ipak uspeo da skuva i iscedi iz sebe ovaj carobni napitak, bio bi spasen. Za to mu još mnogo štošta nedostaje, ali mogućnosti i nada postoje. Ko ga voli, ko saoseca s njim, neka mu poželi ovaj spas. On bi, doduše, zauvek ostao u gradanštini, ali bi njegove patnje bile snošljive i plodne. Njegov odnos prema gradanskom svetu, kako u ljubavi tako i u mržnji, izgubio bi svoju sentimentalnost, a njegova veza za ovaj svet prestala bi da ga muči bez prestanka kao neka sramota.

Da bi to postigao, ili da bi se na kraju ipak osmelio za skok u svemir, trebalo bi da se takav Stepski Vuk jednom suoči sa samim sobom, morao bi da duboko sagleda kaos u sopstvenoj duši i da postane potpuno svestan samoga sebe. Tada bi mu se otkrila cela njegova sumnjiva egzistencija u svojoj nepromisljenosti, i ubuduće bi mu bilo sasvim nemoguće da iz pakla svojih nagona uvek ponovo prebegne u sentimentalnofilozofske utehe a odatle opet u slepu opijenost svog vucjeg bica. Tovek i vuk bili bi prinudeni da upoznaju jedan drugoga bez maski osećanja koje izobličavaju, pa bi morali nagi da se pogledaju u oči. Tada bi se ili sudarili i razišli se za uvek, tako da više ne bi bilo Stepskog Vuka, ili bi njih dvojica, pred radanjem svetlosti humora, sklopili brak iz razuma.

Možda će Hari jednog dana dospeti do te poslednje mogućnosti. Možda će jednoga dana naučiti kako da upozna sebe, bilo na taj način što će dobiti u ruke naše ogledalce, bilo što će susresti besmrtnike, ili što će u našem magičnom pozorištu naci ono što jetpotrebno za oslobodenje njegove zapuštene duše. Čekaju ga hiljade takvih mogućnosti, koje njegova sudbina neodoljivo privlači; svi ljudi koji stoje po strani od gradanstva žive u atmosferi ovih magičnih mogućnosti. Dovoljna je najneznačajnija sitni

ca pa da sine munja.

Medutim, sve je ovo Stepskom Vuku dobro poznato, iako nikada nije imao pred očima ovu crticu svoje unutrašnje biogratijske. On naslučuje i poznaje besmrtnike, naslučuje mogućnost da sretne samog sebe i plaši je se, on zna za postojanje onog ogledala u koje bi neophodno morao da pogleda, a smrtno se plaši da baci taj pogled.

***

Na kraju naše studije preostaje nam da raskrstimo i sa poslednjom fikcijom, sa jednom nacionalnom obmanom. Sva objašnjenja, celokupna psihologija, svi pokušaji razumevanja iziskuju pomoćna sredstva, teorije, mitologije, laži; pošten autor ne bi smeo propustiti da na kraju svog prikaza, po mogućstvu, raskrsti sa ovim lažima. Ako kažem gore ili dole, time već tvrdim nešto što iziskuje objašnjenje, jer gore i dole postoji samo u mislima, samo u apstrakciji. Svemir ne zna za gore i dole.

Prema tome stepski vuk je, ukratko rečeno, samo fikcija. Ako se Hari oseca kao neka vrsta čovekavuka i smatra da se sastoji od dva neprijateljska i suprotna bića, onda to predstavlja samo neki mit uproščavanja. Hari uopšte nije čovekvuk, i ako smo prividno i ne ispitujući prihvatili tu laž koju je sam izmislio i u koju veruje, ako smo pokušali da ga posmatramo i da ga protumacimo kao dvostruko

biće, kao stepskog vuka, onda smo se, u nadi da ćemo ga lakše razumeti, koristili obmanom, koju ćemo sada ispraviti.

Podela na čoveka i vuka, na nagon i duh, kojom Hari pokušava da razjasni svoj udes, veoma je grubo uproščavanje i nasilje nad istinom u prilog nekog prihvatljivog, ali pogrešnog objašnjenja suprotnosti koje ovaj čovek nalazi u sebi i koje mu se čine kao izvor njegovih teških patnji. Hari u sebi nalazi čoveka, to jest čitav svet misli, osećanja, kulture, pripitomljene i sublimisane prirode, a pored toga još i vuka, to jest mracni svet nagona, divljaštva, svireposti i nesublimisane, sirove prirode. I pored ove na izgled tako jasne podele njegovog bića na dve sfere, koje su jedna prema drugoj neprijateljski raspo

ložene, kadikad je doživljavao da se vuk i čovek za izvesno vreme, za koji srećni trenutak, slože. Kada bi Hari u svakom pojedinom trenutku svog života pokušao da ustanovi koliko ima čoveka, a koliko vuka u svakom njegovom delu, u svakom osećanju, brzo bi došao u nepriliku i cela ova njegova lepa teorija o vuku namah bi se raspala. Jer nijedan čovek, ni najprimitivniji crnac, pa ni idiot, nisu tako uporno jednostavni da bi se njihovo biće moglo objasniti pomoću dva ili tri glavna elementa; a objašnjenje tako vanredno diferenciranog čoveka kao što je Hari naivnom podelom na vuka i čoveka pogotovo je potpuno beznadežan i detinjast poduhvat. Hari se ne sastoji od dva bica, već od stotine, od hiljade bica. Njegov se život ne klati između dva pola, kao što su nagon i duh, ili između sveca i razvratnika, već između hiljadu i bezbroj suprotnih polova (kao, uostalom, život svakog čoveka).

[to tako obrazovan i mudar čovek kao Hari može sebe da smatra stepskim vukom, što veruje da bogatstvo i složenu tvorevinu svog života može da obuhvati jednom tako prostom, grubom i primitivnom formulom, ne treba da nas iznenadi. Čovek nema veliku sposobnost mišljenja, pa i najmudriji i najbolje zovani uvek vidi svet i sebe kroz prizmu veoma naivnih, uprošćavajućih i lažnih formula u prvom redu sebe samog! Jer svi ljudi, kako izgleda, imaju urođenu i nasilno izazvanu potrebu da svoje Ja za mišljaju kao jedinstvenu celinu. Koliko god puta se pokazalo da je ovo zabluda, ona ipak i dalje živi. Sudija koji sedi nasuprot zlocincu gledajući mu u oči, i koji za trenutak čuje kako ubica govori njegovim (sudijinim) glasom, a sve pobude, sposobnosti i mogućnosti ubice nalazi i u svojoj duši, ipak se već idućeg trenutka ponovo pretvara u jedinku, pottaje sudija, ponovo se vraća u ljusku svog uobraženog Ja, izvršava svoju dužnost i osuđuje ubicu na smrt. A kada naročito obdarene ljudske duše nežnog stava počnu da naslucuju svoju mnogostrukost, kada, kao svi geniji, probiju zabludu o celini svoje ličnosti, pa sebe osete složenim iz više delova, kao kakav snop od mnogih Ja, tada je dovoljno da to samo izjave, pa da ih većina zatvori, pozivajući na uku u pomoć, a ova opet konstatuje šizofreniju i sprecava da čovečanstvo iz usta ovih nesrećnika čuje uzvik istine. Ali zašto gubiti reči, zašto izgovarati nešto što je svakome ko misli samo po sebi ra

zumljivo, ali što nije običaj da se iskaže. Ako već jedan čovek pristupa proširenju uobražene celine svoga Ja u dvostruko biće, onda je bezmalo genije, ili, u svakom slučaju, redak i zanimljiv izuzetak. U stvari nijedno Ja, pa ni najnaivnije, nije celina, već mnogostruk svet, zvezdano nebo u malom, kaos oblika, koji se sastoji od stepena i stanja, od naslede nog i od raznih mogućnosti. [to se svaki pojedinac trudi da ovaj kaos posmatra kao celinu i što o svome Ja govori kao da je to jednostavna, čvrsto nblikovana, jasno obeležena pojava ta kod svih ljudi (pa i najvećih) uobičajena obmana verovatno je neka potreba, neki zahtev života, kao što su disanje i uzimanje hrane.

Obmana počiva na jednostavnom prenošenju. Telesno svaki čovek sacinjava celinu, duhovno ni kada. I u pesništvu, čak i najistančanijem, uvek sL. u pitanju prividno cele, prividno jedinstvene ličnosti. Od dosadašnjeg pesništva stručnjaci i poznavaoći najviše cene dramu, i s pravom, jer ona pruža (ili bi mogla da pruži) najveće mogućnosti za prikazivanje sopstvenog Ja u svojoj mnogostrukosti = kad tome ne bi protivrecio prividan izgled, po kome nam se svaka pojedinačna ličnost jedne drame ne pobitno prikazuje u istom, jedinstvenom, odvojenom telu, odvedeci nas u zabludu baš ovom svojom jedinstvenošću. Naivna estetika najviše ceni tako zvanu karakternu dramu, u kojoj svaki lik nastupa jasno ocrtan i jedinstven. Tek izdaleka i postepeno naslućuju pojedinci da je to možda jevtina i površna estetika, da smo u tabludi, da grešimo ako na naše velike dramaticare primenjujemo veličanstvene, ali ne prirodne, već samo nametnute pojmove lepote kakva se ceni još iz antickog doba, dramaticare koji su, polazeci uvek od vidljivog tela, u stvari i stvorili fikciju o sopstvenom Ja, o jedinstvenoj ličnosti. xxxx U pesništvu stare Indije ovaj pojam je sasvim nepoznat, junaci indijskih epova nisu junaci, već klupcad ličnosti i niz inkarnacija. U našem modernom svetu, međutim, postoje pesnička dela u kojima autor, verovatno ne sasvim svesno, pokušava da nam iza vela komedije ličnosti i karaktera prikaže mnogostrukost duše. Onaj ko hoće da to vidi, mora se odlučiti da ličnosti ovakvog dela ne posmatra kao pojedina bica, već kao delove, kao strane, kao različite aspekte jednog višeg jedinstva (makar i duše samog pesnika). Ko Fausta bude posmatrao na ovaj način,

za toga će se od Fausta, Mefista, Vagnera i svih ostalih stvoriti jedna celina, jedan nadlik, i tek u toj višoj celini, a ne u pojedinim likovima, nazreće nešto od prave prirode duše. Kada Faust izgovora izreku, cuvenu među učiteljima, koju filistri izgovaraju sa jezom a koja glasi: Dve duše se, ah, kriju u mojim grudima! tada zaboravlja na Mefista i mnoštvo drugih duša koje se tako e nalaze u njegovim grudima. I naš Stepski Vuk veruje da u sebi nosi dve duše, (vuka i čoveka) i već mu je od toga prilično tesno u grudima. Grudi i telo uvek predstavljaju celinu, ali duša u njima nema dve ili pet, već bezbroj. Uvek je lukovica sastavljena od stotinu ljuski tkazina od mnogih niti. To su tačno znali i shvatili stari azijski narodi, i izumeli su tačnu tehniku budističkog jogija, naime raskrinkavanje zabluda o ličnosti. Vesela je i mnogostruka igra covecanstva: Indijanci su se hiljadu godina trudili da razotkriju zabludu, a Zapad je uložio isto toliko truda da je podupre i osnaži.

Ako s tog gedišta posmatramo Stepskog Vuka, nastaje nam jasno zašto je toliko patio zbog svoga smešnog dvojstva. I on je, kao Faust, mislio da su dve duše mnogo za jedne grudi i da ih moraju rasstrgnuti. Naprotiv, dve duše su malo; i Hari vrši strašno nasilje nad svojom jadnom dušom kada pokušava da je shvati u jednoj tako primitivnoj slici. Iako je Hari visokoobrazovan čovek, ipak postupa kao kakav divljak koji ume da broji samo do dva. Jedan deo sebe naziva čovekom, a drugi vukom i smatra da je time došao do kraja i da se iscrpao. U čoveka trpa sve što je u njemu umno, uzvišeno i kultivisano, a u vuka sve što je nagonsko, divlje i haotično. Ali u životu stvari ne teku tako jednostavno i grubo kao u našem bednom, idiotskom jeziku, i Hari dvostruko laže sebe ako primenjuje divljacku metodu sa vukom. Bojimo se da Hari ubraja u čoveka citave pokrajine svoje duše koje još ni izdaleka nisu covecje, a izvesna svojstva svoga bica racuna kao vucja iako su ona daleko prevazišla vuka.

Kao svi ljudi uopšte, i Hari veruje da vrlo dobro zna šta je čovek, pa ipak pojma nema o njemu, iako to prilično često naslucuje u snovima i drugim podsvesnim stanjima, koja se teško mogu kontrolisati. Neka ne zaboravi te slutnje, neka ih što više prihvata! tovek nije čvrsto i trajno uoblicenje (to je bio ideal antike i pored suprotnih naslucivanja njihovih

mudraca), već je pre pokušaj i prelaz, d k le, ništa drugo nego uzani i op sni most između prirode i duha. Prema duhu, prema bogu, goni ga unutrašnja predodretnost prema prirodi, prema majci, vuče ga topla čežnja: između ove dve sile plašljivo se le luja njegov život. Ono što ljudi podrazumevaju pod pojmom "čovjek uvek je samo prolazna, građanska nagodba": Ova konvencija otklanja i zabranjuje iz vesne grube zahteve nagona; deli svesti, morala, ubijanje "votinjskog u sebi i nešto malo duha ne samo što je dozvoljeno već se i trat. Prema ovoj konvenciji čovek je, kao svaki građanski ideal, samo kompromis, plašljiv i naivnolukav pokušaj da se podvali opakoj pramajci prirodi, dosadnom praocu duhu i njihovim zahtevima, i on treba da boravi u mlakoj sredini između njih. Zato građanin dopušta i podnosi ono što naziva "lakošću", ali ujedno izrutuje "čistoću" državi i bez pre stanka izaziva razdor između njih. Zato građanin danas spaljuje na lomaci jeretika i veša kao zlocinca onoga kome bi prekosutra postaviti spomenik.

Da čovek nije nešto "stvoreno", već da je za htev duha, daleka, sa čežnjom a i strepnjom očekivana mogućnost, i da put donde prevaljuju uvek, u malim etapama i u utasnim mukama i ekstazama, baš oni "otkrovenici" pojedinci kojima se danas priprema gubilište a sutra spomenik ta "stutnja" živi i u Steps kom Vuku. Ali ono što on, nasuprot vuku, naziva u sebi "čovjekom" obično nije ništa drugo nego baš onaj "osrednji" čovek "građanske konvencije". Put ka pravom čoveku, ka besmrtnom, Hari tačno naslu "Euje, katkada ustežu" se, i polazi njime, ali to plaća teškim patnjama i bolnom usamljenošću. No da potvrđuje onaj najviši zahtev i da strepi za njim, za htev duha da postane istinski čovek, da bude jednim, užasnim putem ka besmrtnosti toga se plaši iz dubine duše. On tačno oseca da to vodi još većim patnjama, vodi do progona, do krajnjeg odricanja, možda i do gubilišta pa iako na kraju toga puta stoji kao mamac besmrtnost, ipak nije voljan da prepati sve ove patnje i da umre na jedan od ovih nacina. Iako je svestan više nego "gracianin" zašto se postaje čovek, ipak zatvara oči i neće da zna da su očajnička vezanost za sopstveno "Ja" i očajnički strah od umiranja najsigurniji putevi u večnu smrt, a da onaj koji je u stanju da umre, da odbaci telo,

da svoje Ja za vecnost preda m,ni postaje besmr
tan. lako obožava svoje ljubimce medu besmrtni
ma, recimo Mocarta, u krajnjoj liniji ga, ipak, i dalje
posmatra očima gradanina, i spreman je da savr
šenstvo Mocartov? objašnjava, kao kakav ucitelj u
školi, samo njegovim izuzetnim talentom, a ne ve
licinom njegove samopredaje i spremnošću da pati,
njegovom ravnodušnošću prema idealima gradan
štine i podnošenjem nne krajnje usamljenosti koja
oko pacenik , oko bica koje postaje čovek, citavu
gra ansku atmosferu proreduje, te ona biva kao le
deni etar svemira, ne onom usamljenošću u vrtu
Getsimanskom.

Pa ipak je naš Stepski Vuk otkrio u sebi faustov
sku dvojnost, pronašao je da u jedinstvenom telu
nema jedinstvene duše, da se jedinstvenost, u najbo
ljem slučaju, poima na dugom putu hodocašca, kao
ideal ove harmonije. On bi želeo ili da savlada vuka
u sebi i da postane potpun čovek, ili da se odrekne
čoveka i da bar kao vuk živi jedinstvenim i nerastr
zanim životom. Verovatno da nikada nije posmatrao
pravog vuka, jer možda bi tada video da ni životinje
nemaju tedinstvenu dušu, da i one u svom lepom,
vitkom telu kriju mnogostruka stremljenja i stanja,
da i vuk u sebi nosi duboke ponore, da i vuk pati.
Ali sa onim Natrag prirodi! čovek uvek po e bol
nom i beznadežnom stranputicom. Hari nikada više
ne može da postane sasvim vuk, a kada bi to i po
stao, video bi da vuk takođe nije nešto jednostavno
i iskonsko, već mnogostruko i složeno. I vuk ima
dve; pa i više duša u svojim vucjim grudima, i onaj
koji želi da postane vuk pada u istu grešku zaborav
nosti kao čovek sa onom pesmom: Oh, blažen je
onaj ko je još dete! Simpatični, ali sentimentalni
čovek koji peva pesmu o blaženom detetu takođe bi
želeo da se vrati prirodi, cednosti i prvobitnom sta
nju, a sasvim je zaboravio da deca nipošto nisu bla
žena, da su sposobna da osecaju mnoge sukobe, ras
trzanost i patnju.

Nijedan od puteva ne vodi unazad, ni ka vuku ni
ka detetu. Na početu svega ne nalaze se nevinost
i bezazlenost; sve što je stvoreno, i ono na izgled naj
jednostavnije, već je grešno, već je mnogostruko,
već je baceno u prljavu reku postanka i nikada, ni
kada više ne može da pliva uzvodno. Put u nevi
nost, u nestvoreno, put ka bogu ne vodi natrag, vec
napred, ne ka vuku ili detetu, već sve dublje u greh,

sve dalje na putu da se postane čovek. Ni samou
bistvo, jadni Stepski Vuca, neće ti u stvari pomoci,
moraceš da podeš dužim, tegobnijim i mucnijim
putem da postaneš čovek, moraceš da svoju dvost
rukost umnogostruciš, a svoju složenost uciniš još
mnogo složenijom. Umesto da sužavaš svoj svet, da
uprošcavaš svoju dušu, sve veci ceš deo sveta, pa naj
zad i čitavsvet, primiti u svoju bolno proširenu
dušu, da bi možda jednom, na kraju, našao spokoj
stvo. Ovim putem je pošao Buda i svi veliki ljudi,
neki od njih svesno a neki nesvesno, koliko je ko us
peo u smelom poduhvatu. Svako rođenje znaci ras
tanak sa svemirom, znaci ogranicavanje, odvajanje
od boga, znaci bolno ponovno postajanje. Vratiti se
u svemir, poništiti patnicko postojanje, postati bog,
znaci: proširiti svoju dušu da bi mogla ponovo da
obuhvati svemir.

Ovde nije rec o čoveku kakvog ga zna škola, na
cionalna ekonomija i statistika, nije rec o ljudima
koji u milionima trckaraju ulicama i koji ne pred
stavljaju ništa drugo nego pesak na morskome žalu
ili raspršene kapljice pri udaranju talasa; nekoliko
miliona ne igraju više nikakvu ulogu, oni su samo
materijal i ništa više. Ne, mi ovde govorimo o cove
cu u višem smislu, o citu dugog puta na kome se
ostaje čovek, o kraljevskom čoveku, o besmrtni
ku. Genije nije tako redak kao što se obicno misli,
i, razume se, ni tako cest kao što to tvrdi istorija
književnosti, svetska istorija ili, najzad, i novine.
stepski vuk Hari, kako nam se cini, bio bi dovoljno
genijalan za smeo poduhvat da postane čovek,
često što se pri svakoj teškoci sažaljivo izgovara
cvo im glupim stepskim vukom.

cinjenica da se ljudi koji imaju takvih mogućnos
;ti pomažu stepskim dušama duša
nije kao i cinjenica da često osE]aju onu kukavicku
jubav prema gradanštini jeste nešto što veoma iz
neraduje, a i rastužuje. čovek koji je sposoban da
shvati Budu, čovek koji nasleđuje nebese i ponore
čovecanstva ne bi trebalo da živi u svetu u kome
vladaju common sense. demokratija i gradansko ob
razovanje. On u njemu živi samo iz kukavicluka, i
ako gau njegove dimenzije sputavaju, ako mu je gra
đanska soba odviše tesna, svu krivicu za to baca na
vuka i neće da shvati da je sada vuk njegov naj
bolji deo. Sve divlje u sebi naziva vukoni i osE]A to
kao rdavo, opasno i kao neku vrstu strašila za gra

đane međutim on, koji veruje da je umetnik, da ima pre finjena cula, nije u stanju da vidi da osim vuka i iza vuka u njemu živi i mnogo šta drugo, sve vuk što ujeda, da se tu nalaze još i lisica, zmaj, tigar, majmun i rajska ptica. On ne vidi da je čitav ovaj svet, čitavrajski vrt ljupkih i strašnih, ve likih iu malih, snažnih i nežnih oblika zarobljen i pritisnut priložen vuku kao što je pravi čovek u njemu zarobljen i pritisnut nazovi čovekom, grada ninom.

Predstavimo sebi vrt sa stotinama vrsta drveca, hiljadama cvetova, stotinama vrsta voca i raznih trava. Ako vrtlar ovoga vrta ne zna ni za kakvu dru gu botanicku razliku osim da se jedno može jesti, a drugo da je korov, onda neće znati šta da radi sa TRI cetvrtine svoga vrta, pa]E išcupati najcarob NIJE cveće, iseci najplemenitije drvE]e, ili će ga MRZETi i gledati popreko. Tako isto postupa i Stepski Vuk sa hiljadama cvetova svoje duše. tto ne ulazi u rubriku čovek ili rubriku vuk, to i ne vidi. A šta sve ne ubraja u čoveka! Sve kukavicko, maj munsko, sve glupo i sitnicarsko, ako nije baš vucija osobina, ubraja u čoveka, kao što sve snažno i plemenito pripisuje vuku, i to samo zato što još nije uspeo da zagospodari njime.

Opraštamo se od Harija, ostavljamo ga da sam ide dalje svojim putem. Da se vE] nalazi mmedu besmrt nima, kako bi iznenadeno posmatrao ovo tumara nje, ovaj divlji, krivudavi put; i kako bi se ovakvom stepskom vuku nasmešio bodro, prekorno, sažaljivo i podsmešljivo!.

Kada sam ovo pročitao do kraja, palo mi je na pa met da sam jednom nocu, pre nekoliko nedelja, za pisao malo neobicnu pesmu, koja takođe govori o stepskom vuku. Potražio sam je među gomilama hartije na mom pretrpanom pisacem stolu, našao i poceo da je citam:

Ja stepski vuk jurim i jurim
zavejanim svetom žurim,
sa breze gavran tu i tamo ph ne,

al nigde zeca, nigde srne!
A ja srne toliko volim,
da mi je da sad sretnem koju!
Nicega lepšeg no kadje skolim
i pokažemjoj celjust svoju.
Tako bih dobar sa njom bio,
sav bih se zario u njen nežan but,
svetlu joj krv bih pio, pio,
pa zavijajući pro dužio put..
Bar da je negde kakav mali
zec, da me slatkim mesom zgreje!
Ah, zar uteklo od mene sve je
što život može malo da razgali?
Odavno mi je umrla ženka,
olinjao i sed mi je rep,
a ja jurim kroz noc kao senka,
jurim i sanjam, poluslep,
kako srne i zeceve vijam, ;i
slušam gde vetar granjem zavija,
snegom tolim suvoga grla plam
i nosim dušu daje dAvolu dam

Stihove prepevao Branimir Živojinović.
Sada sam, eto, u rukama imao dve slike o sebi :
jedna je bila autoportret u rogozastim stihovima,
tužan i pun strepnje kao i ja sam, druga, naslikana
nešto hladnije i na izgled s velikom objektivnošću,
od nekoga sa strane, ko je posmatrao spolja i s vi
sine, napisana od nekog ko je znao više, a opet ima
nje od mene. I ove dve slike zajedno, moje setno,
vnezvereno lice i mudra studija iz nepoznate ruke,
obe mi zadadoše bol, obe su bile u pravu, obe su mi
otvoreno prikazivale moju neutešnu egzistenciju,
obe su jasno pokazivale koliko je nepodnošljivo i
neodrživo moje stanje. Stepski Vuk je morao da
umre, da sopstvenom rukom okonca svoje omrznu
to bitisanje ili, rastopljen na samrtnoj vatri obnov
ljenog samoposmatranja, da se izmeni, da zdere
svoju masku i postane novo Ja. Oh, ovaj postupak
nije za mene bio ni nov ni nepoznat, znao sam ga i
doživljavao više puta, uvek u vreme najvećeg oca
janja. Svaki put kad se to dešavalo, što me je potres
lo do dna duše, moje tadašnje Ja razbijalo se u pa
ramparcad, svaki put bi ga mracne snage prodrmale
i uništile i svaki put bi se izgubio po jedan negovani,
naročito voljeni deo moga života, izneverivši me.
Jednom prilikom sam izgubio svoj gradanski glas i

imetak, te sam se morao navici da se odricem pošto vanja onih koji su dotle skidali šešir preda mnom. Drugom prilikom je preko noci razoren moj poro dicni život, moja duševno obolela žena oterala me je iz kuće i udobnog života, ljubav i poverenje pre tvorili su se odjednom u mržnju i borbu na život i smrt. Sažaljivo i s prezrenjem gledali su susedi za mnom. Tada je pocela moja usamljenost. I opet po sle nekoliko godina, posle teških i gorkih godina, pošto sam u najstrožoj samoci i tegobnom vladanju sobom izgradio sebi nov asketski duhovni život i ideal, i postigao izvesno spokojstvo i visinu života, predajuci se apstraktnim vežbama misli i strogo re gulisanim meditacijama, srušila se i ova nova život na forma, izgubivši odjednom svoj plemeniti i

uzvi

vcu, častoljubivom, ali bez plena, poznate sve eta e njegovih lovackih pohoda, kao što su starom ig acu na berzi poznate sve etape špekulacije, dobija ja, nesigurnosti, promenljivosti i bankrota. Da li am odista morao ponovo da preživim sve to? Svu nLku, sav smušeni jad, uvidanje niskosti i bezvred iosti sopstvenog Ja, svu onu užasnu bojazan da cu odleci i strah od smrti? Zar nije bilo mudrije i jed iostavnije spreciti ponavljanje tolikih patnji i izgu iti se? Svakako da je to bilo jednostavnije i mud ij,. Pa bez obzira da li je onako kao što piše o sa noubicama u knjižici o stepskom vuku ili drukci , niko mi nije mogao uskratiti zadovoljstvo da po nocu plina, noža za brijanje ili rev?lvera uštedim ebi obnavljanje jednog procesa cije sam gorke pat ije odista već često i duboko iskusio. Ne, do sto da ola, nije bilo sile na svetu koja je mogla zatražiti od nene da se ponovo susretnem sa svojom grozom od mrti i ponovo preživim preobraženje i reinkarna iju, ciji cilj i završetak nisu spokojstvo i mir, vec ivek samouništenje, uvek novo oblikovanje svoga a! Neka je samoubistvo i glupo, kukavicko i otrca io, neka je ono i neslavni i sramni izlaz za slučaj iužde svaki, pa i najprezreniji izlaz iz ovog mlina iatnji je dobro došao, jer ovde više nema mesta izi ;ravanju plemenitosti i heroizma, ovde sam jednos avno primoran da biram izme u trenutnog bola i neizrecive žestoke, beskrajne patnje. U svom tegob nom i ludom životu bio sam dovoljno često pleme Ěniti Don Kihot; pretpostavljajuci čast prijatnosti i

igrajući pre heroizama nego razumnost. Ali dosta o tome!

Jutro se već pomaljalo iza okana, olovno, prokleta jutro zimskog dana, kada sam najzad legao u postelju, ponevši sobom svoju odluku. Ali pri samom kraju, na samom rubu svesti pre sna, za trenutak blesnu preda mnom onaj cudni odeljak u knjižici o stepskom vuku u kome se govori o besmrtnima, a na njega se odjednom nadoveza sećanje da sam se

ponekad, eto, još nedavno, osećao toliko blizak besmrtnima, da sam u jednom taktu starinske muzike iskusio svu njihovu hladnu, jasnu mudrost, koja se tako neumoljivo smešila. Iskrslo je to preda mnom, zablistalo i ugasilo se, a san se spustio na moje celo, težak kao planina.

Probudivši se oko podne, ubrzo sam u sebi ponovo osetio precišćenu situaciju; knjižica je ležala na noćnom ormaricu, zajedno sa mojom pesmom, a odluka, rođena iz pometnje mog najnovijeg života, posmatrala me je ljubazno i uzdržljivo, pošto se, preko noći zaoblila i učvrstila. Nepotrebno je bilo žuriti, odluka da podem u smrt nije bila cud jednog trenutka, već zreo, izdržljiv plod, koji je sporo rasteo i otežao, tiho se ljujajući na vetru sudbine, čiji će ga iduću udar oboriti.

U svojoj putnoj apoteci imao sam odlično sredstvo za umirenje bolova, neki naročito jak opijumski preparat koji sam retko uzimao i često ga se mećima odrićao. Ovo teško opojno sredstvo uzimao sam samo kada bi me telesni bolovi neizdržljivo mucili. Na žalost, ono nije bilo pogodno za izvršenje samoubistva, što sam pre nekoliko godina iskušao. Tada sam, u vreme kada sam opet bio obuzet oćajanjem, progutao prilićnu kolićinu, dovoljnu da ubije šestoricu ljudi, ali me ona ipak nije ubila. Zaspao sam, doduše, i nekoliko ćasova lećao u potpunoj obamrlosti, ali su me zatim, na moje najveće razocaranje, gotovo razbudili žestoki grćevi u stomaku. Povratio sam sav otrov još u polusvesti i ponovo zaspao, da bih se konacno probudio sutradan u podne, strahovito otrećnjen, izgorela i prazna mozga i ne sećajući se skoro nicega. Osim što sam jedno vreme patio od nesaniće i neugodnih bolova u stomaku, nisam više osećao nikakvo dejstvo otrova.

Ovo sredstvo, dakle, nije moglo doći u obzir; zato

sam sada svojoj odluci dao sledeci oblik: cim budem dospeo dotle da se moram poslužiti ovim opijumskim preparatom, neka mi bude dozvoljeno da amesto tog kratkog spasa posrcem trajni, smrt, i to sigurnu, pouzdanu smrt, metkom ili nožem za brianje. Time je moj položaj postao jasan = cekanje do pedesetog rodendana, prema šaljivom rečetu knjižice o stepskom vuku, učinilo mi se odviše dug rok, jer je do toga trebalo da protu još dve godine. No; bilo to posle godinu, mesec dana ili sutra vrata su mi bila otvorena.

Ne bih mogao tvrditi da je odluka znatno izmenila moj život. Zahvaljujuci njoj, postao sam malo ravnodušniji prema tegobama, malo bezbrižniji pri potrebi opijuma i vina malo radoznaliji da vidim dokle dopiru granice podnošljivog, i to je bilo sve. Jace su delovali na mene ostali doživljaji one veceri. Itatkada sam još uzimao da citam raspravu o stepskom vuku, čas predano i sa zahvalnošću, kao da poznajem nevidljivog carobnjaka koji mudro upcavlja mojom šudbinom, čas sa podsmehom i prezrenjem prema hladnoci rasprave, koja kao da uopšte nije shvatala specifično raspoloženje i napest mog života. Ono što je bilo napisano o stepskim vucima i samoubicama bilo je možda sasvim dobro i pametno, važno je za izvesnu vrstu i tip ljudi, t bila je i duhovita apstrakcija. Medutim, moja licnost, moja stvarna duša, moja sopstvena, jedinstvena sudbina, cini mi se, ipak nisu mogli da se uhvate u tako grubu mrežu.

Ali više od svega ostalog zanimalt me je ona halucinacija ili vizija na crkvenom zidu, objava ?nih titravih svetl,osnih slova koja su toliko obecavala, a koja su se podudarala sa nagoveštajima rasprave. Mnogo mi je tu obecano, glasovi onog tu eg sveta silno su podstakli moju radoznalost, te sam često satima duboko razmišljao o tome. I sve jasnije su se javljale u meni opomene onog natpisa: Nije za sva sam posmatrao kako sveštenici i ostali lešinari, na neštenici nekog pogrebnog zavoda, koji su se pridno starali da sve bude veoma svecano i tužno, obavljaju svoj posao. U svom pretvar nju, zbunjeni i lažni, toliko su se naprezali da su postali smešni; gledao sam kako se n njima leprša crna, zvanicna

uniforma i kako se trude da kod ožalošćenog skupa izazovu potrebno raspoloženje, da ovaj prikloni ko leno pred velicanstvom smrti. Ali svaki trud je bio uzaludan, niko nije plakao, svi su, izgleda, bili rav nodušni prema mrtvacu. Zato se niko nije dao na mamiti u pobožno raspoloženje, i kada je sveštenik oslovljavao skup sa draga hrišćanska sabracu, pi ljila su sva ta zvanicna lica trgovaca, pekara i njiho vih žena sa grcevitom ozbiljnošću preda se, zbunje na, pritvorna i bez ikakve druge želje osim da se ova neprijatna priredba što pre završi. Najzad se i zavr šila, i dvojica hrišćanske sabrace koji su se nalazili u prvim redovima stisnuše govorniku ruku, obrisa še na najbližoj ivici travnjaka sa svojih cipela vlaž nu ilovacu, u koju su položili svog mrtvacu, i lica im smesta opet postadoše obicna i ljudska, a jedno od njih mi se odjednom ucini poznato bio je to, tako mi je izgledalo, čovek koji je onda nosio plakat i koji mi je tutnuo u ruku onu knjižicu.

Istog trenutka kada sam poverovao da sam ga po znao on se okrenu, sagnu se i stade nešto da barata oko svojih crnih pantalona, koje pipavo podvrnu više cipela, a zatim brzo potrca, stisnuvši kišobran pod mišku. Požurih za njim, stigoh ga i klimnuh mu glavom, ali on me, izgleda, nije poznao.

Zar danas nema vecernje zabave? upitah i po kušah da mu namignem kao što to cine oni koji su upuceni u zajednicku tajnu. Ali bilo je prošlo vec mnogo vremena otkako se nisam bavio ovakvim mimickim vežbama, pošto sam, s obzirom na svoj nacin života; skoro zaboravio i da govorim; i sam osetih da se samo glupo kreveljim.

Vecernja zabava? promrmlja čovek i pogleda

me nekako cudno, kao stranca. Idite kod Crnog orla, covece, ako osecaate takvu potrebu.

Stvarno, više nisam bio siguran da li je to zaista on. Pošao sam dalje razocaran, nisam znao kuda da idem, za mene više nije bilo ni cilja, ni stremljenja, ni dužnosti: život je imao strahovito gorak ukus, osecao sam da gadenje koje već odavno raste u meni dostiže svoj vrhunac, osecao sam da me život odbija i odbacuje. Razjaren, pol,teo sam sivim gradom, učinilo mi se da sve zaudara na vlažnu zemlju i sa hranu. Ne, kraj moga groba nece smeti da stoji ni jedan od ovih lešinara sa svojom odeždom i senti mentalno hrišćanskim žamorenjem! Oh, ma kuda

pogledao, ma kuda uputio svoje misli, nigde nije bilo radosti, nigde odjeka za mene, nigde se nije osećalo ništa privlačno, sve je zaudaralo na trulu istrošenost, na trulo poluzadovoljstvo, sve je bilo staro, uvelo, sivo, mlitavo i iscrpeno. Bože moj, kako je to bilo moguće? Kako sam mogao dospeti dotle, ja krilati mladac, pesnik, prijatelj muza, svetski putnik, vatreni idealista? Kako me je to snašlo tako lagano i potajno, kako je došlo do ove ukocenosti, ove nržnje prema sebi samom i ostalima, do zagušenosti svih osećanja, do ove duboke, opake mrzovolje, do ogavnog pakla praznine i očajanja?

Prolazeci pored biblioteke sreo sam mladog profesora sa kojim sam ranije povremeno razgovarao i koga sam prilikom svog poslednjeg boravka u ovom gradu katkada čak posećivao i kod kuće, da bih razgovarao s njim o orijentalnoj mitologiji, grani nauke kojom sam se tada mnogo bavio. Naucnik mi je išao u susret, ukrućen i kratkovid, i poznao me je tek kada sam skoro prošao pored njega. Poleteo je glavacke prema meni, pozdravljajući me veoma srdačno, a ja sam mu za to, u onako kukavnom stanju, bio bezmalo zahvalan. On s, obradovao, živahno i podsetio me na pojedinosti naših nekadašnjih razgovora, ubedujući me da ima mnogo da zahvali mome podstreku i da je često mislio na mene; otada je retko imao prilike za tako uzbudljiva i iscrpna azlaganja sa kolegama. Upitao me je otkada se na azim u gradu (slagao sam ga: tek od pre nekoliko dana) i zašto nisam navratio k njemu. Pogledao sam ictivom čoveku u uceno, čestito lice, nalazeci da je va scena u stvari smešna, ali sam ipak, kao izgled zelo pseto, uživao u mrvici topline, gutljaju ljubavi zalogaju priznanja. Stepski vuk Hari kežio se, diraut, u isušenom ždreću sakupljala niu se pljuvacka, sentimentalnost mu je i protiv volje savijala le a. Da, revnosno sam se trudio da se izvlacim lažima, rekao sam da se nalazim ovde samo u prolazu, stудија radi, i da se ne osećam najbolje, inace bih ga, razume se, svakako posetio. A kada me je srdačno pozvao da to veće provedem kod njega, prihvatio sam zahvalno i zamolio ga da pozdravi svotu ženu; za to vreme su me od silnog govora i osmehivanja zboleli obrazi, odviknuti od takvih napora. I dok sam ja, Hari Haler, stajao na ulici, iznenaden na prepad i polaskan, uctiv i revnosta, smešeci se lju baznom čoveku u kratkovidno lice, dotle je drugi

Hari stajao pored mene i takođe se lkezio, kezio i mislio kakav sam ja to cudan, caknut i neiskren bra tac, kada šam još pre dva minuta besno iskrlještio zube na ceo ovaj prokleti svet, a sada, na prvi poziv, na prvi bezazlen pozdrav jedne čestite dobricine žurno, dirnuto i preterano revnosno prihvatam sve, valjajuci se u ovo malo dobronamernosti, poštova nja i ljubaznosti kao kakvo prase. Tako su oba Ha rija, obojica veoma nesimpaticne prilike, stajali pred uctivim profesorom ismevajuci jedan drugoga, posmatrajuci se uzajmno, pljujuci jedan na drugog i, kao i obicno u takvim prilikama, ponovo jedan drugom postaviše pitanje: da li je to jednostavno ljudska glupost ili slabost, opšta ljudska sudbina, ili su ovaj sentiznentalni egoizam, ova beskarakter nost, necistota i dvojnost osećanja samo osobenost stepskih vukova? Ako j, ta podlost bila opšteljud ska, e, onda se moje prezrenje sveta moglo sruciti na naša životna radost i volja za životom, koja je tako bolesna i koja će uskoro biti tamo zakopana. Naš kulturni svet je groblje, na kome su Isus Hristos i Sokrat, Mocart i Hajdn, Dante i Gete samo izblede la imena na zardalim limenim plocama, oko kojih, zbunjeni i npp

p

p

eiskreni, stoje ožalošćeni, koji bi dali mnogo da još mogu da veruju u limene ploce, što su im nekada bile svete, koji bi mnogo dali da mogu da progovore makar jednu jedinu čestitu, ozbiljnu rec tuge i očajanja nad ovim propalim svetom, i kojima nije ostalo ništa drugo nego da, kezeci se zbunjeno, stoje oko jednog groba. Razjaren, ogrebao sam se po bradi kao i obicno na istom mestu, neko vreme sam se zadržao dezinfikujuci ranu, ali sam onda ipak morao da još jednom promenim već stavljeni cisti okovratnik; a nikako mi nije bilo jasno zašto sve to činim, jer nisam imao ni n jmanje volje da se oda zovem onom pozivu. Ali jedan deo Harija opet se pretvarao, nazivo profesora simpaticnim mom kom, ceznuo za ljudskim mirisom, brbljanjem i društvom, secao se profesorove lepuškaste žene, na lazio da je jedno vece kod prijatnih domacina ipak nešto što čoveka može veoma da osveži, i ova misao ohrabrila me je da na bradu nalepim engleski ftas

ter, pomogla mi je da se odenem, da vežem pristojnu mašnu i blago me sprecila da, pokoravajući se svojoj stvarnoj želji, ostanem kod kuće. Istovremeno sam pomislio: Onako kako se ja sada oblačim i izlazim da posetim profesora i izmenjam s njim niz manjeviše lažnih uctivih reci, iako to ustvari ne želim, tako živi i radi većina ljudi iz dana u dan, iz časa u čas, silom, ne želeći to u stvari. Oni se posećuju, vode razgovore, sede određen broj časova u svojoj kancelariji, sve to silom, mehanicki, bez volje, a sve bi to mogle da obave i mašine, ili da se uopšte izostavi. A baš ta mehanicnost, čiji tok ne prestaje, baš ona ih sprecava da, kao ja, podvrgnu kritici sopstveni život, svu njegovu glupost i plitkost, njegovu problematicnost što se odvratno kezi, mala uramljena slika, koja je stajala na okruglom stocicu poduprta komadicem kartona. Prikazivala je pesnika Getea, karakternog, genijalno ocešljanog starca lepo izvajana lica, na kome nisu nedostajale ni cuvene vatrene oči ni usamljenost i tragika, lica premazanog stavom dvorskog čoveka, na koje je umetnik obratio naročitu pažnju. On je uspeo da ovom demonskom starcu, ne umanjujući mu dubinu, d izvesnu profesorsku ili glumacku crtu savla divanja i čestitosti i da ga, sve u svemu, prikaže kao odista lepog starog gospodina, koji je svakoj gratan skoj kući mogao da posluži za ukas. Ova slika verovatno nije bila gluplja od ostalih ove vrste, od svih onih spasitelja, apostola, heroja, junaka duha i državnika, stvorenih rukama vrednih umetnikazana tlija, možda je samo izvesnom svojom virtuoaznom veštinom delovala na mene tako razdražljivo. Bilo kako bilo, u svakom slučaju, pošto sam ionako bio nervozan i prepun jeda, bola mi je oči sujetna slika starog Getea, tako punog samodopadanja, kao fatalni neskladni ton, pokazujući mi da ovo nije mesto za mene. Ovde su se dobro osećali lepo stilizovani stari majstori i nacionalne velicine, a nipošto stepski vuk.

Da je sada ušao domacin, možda bi mi pošlo za rukom da se pod nekakvim prihvatljivim izgovorom povucem. Ali je ušla njegova žena, i ja sam se predao svojoj sudbini, iako sam naslucivao da će doći do nekakve nesreće. Pozdravismo se, i prvom neskladnom tonu sledili su drugi. Žena mi je čestitala na dobrom izgledu, medutim, ja sam bio potpuno svestan da sam u toku ovih godina, od našeg po

slednjeg susreta ostario. već mi je i njen stisak ruke izazvao bol u prstima, kobno me podsecajuci na kostobolju. Da, a onda me je upitala kako je mojoj dragoj ženi, i ja sam joj morao reci da me je žena na pustila i da je naš brak razveden. Odahnuli smo kad je ušao profesor. I on se srdacno pozdravio sa mnom, a neprirodna i komicna situacija ubrzo je

u=ttta utt vtautviuc, tci tc
ismejavo Kajzera i objavio svoje gledište prema kome njegova otadžbina nije bila ništa manje kriva u izazivanju rata nego ostale neprijateljske zemlje. Kakav li je to tip! Da, ali ovde je toj vucibatini do bro odgovoreno, redakcija je taj štetni element od lucno udesila i izložila opštem ruglu. Kada je video da me ova tema ne zanima, prešli smo na drugu, medutim, ni jedno ni drugo ni izdaleka nisu pomišljali da bi to cudovište moglo da sedi pred njima, pa t ipak je bilo tako, to cudovište bio sam lično ja. Ali čemu dizati buku i uznemiravati ljude! U sebi sam se smejao, ali sam izgubio i poslednju nadu da ću to vece doživeti nešto prijatno. Taj trenutak mi je jasno ostao u sećanju. Naime, za vreme dok je profesor govorio o izdajniku Haleru, u meni se zgusnulo opako osećanje depresije i očajanja, koje se nagomilavalo još od sahrane i sve više pojačavalo, pretvarajuci se u odvratan pritisak, u neku telesnu tegobu (u donjem delu tela), neko predosećanje puno strepnje, koje me je gušilo. Osecao sam da me nešto vrebaba, iz pozadine se šunjala neka opasnost. Tog časa, srecom, javiše da je vecera gotova. Prešli smo u trpezariju i trudeci se da stalno govorim ili pitam nešto bezazleno, jeo sam više nego što sam navikao, i svakog trenutka osecao sam se sve jadnije. Bože moj, mislio sam bez prestanka, zašto se toliko na prežemo? Jasno sam osecao da se ni moji domacini ne osecaju prijatno i da im živahnost zadaje muka, bilo zato što sam ja unosio takvo mrtvilo, bilo što je i inace vladalo neko neraspoloženje u kući. Postavljali su mi sve takva pitanja na koja je iskren odgovor bio nemoguc, pa sam uskoro ogrezao u lažima, boreci se sa gatenjem pri svakoj reci. Poceo sam na, jzad, da bih skrenuo tok razgovora, da pricam o sahrani koju sam danas posmatrao. Ali nisam uspeo da pogndim ton i mo, ji pokušaji da budem humoristican izazvali su neraspoloženje, tako da smo se sve više Razilazili. Za to vreme je stepski vuk u

meni kezio zube smejući se, a kad su posluženi slat kiši, sve trn. je smo već hili veoma cutljivi.

Vratili smo se u prvu sohu da popijemo kafu i ra kiju, u nadi da će nam to možda malo pomoci. Ali tada mi cpet pade u oči veliki pesnik, iako je Mio sklennjen u stranu. na nizak crmar. Nisam mogac da se tidlepim ZA njega i, mada Sam u

sehi cuo glas kciji

me je opomintjan. ponovo sam uzec sliku u ruke i poceo ia se raspravljam. Upravo me je opsedalo osećanje da je ova situaci. ja nepodnošl. jiva i ca sada moram uspeti da nekako zagrejem svo, je domacine, da ih ponesem i Lskladim sa svtjim raspoloženjem. ili da izazcvem eksploziju.

Naddjmo se rekoh da Gete uistini nije ovako izgledao! Ova sujetna i plemenita poza, ovo dostojanstvo kc. je namiguje na poštcvane prisutne. a is pod površine muškosti čitavjedan svet najl, jupkije sentimentalnosti! Jovek svakako može mnogo da mu zamera, ja se takođe često Ijutim na ovog starca ko. ji se pravi tako važan, ali prikazivati ga cvako, ne, to je isuviše!

Domacica je nalila kattu s izrazom teške painje na licu, a zatim žurno izišla iz soMe, dok mi je njen muž, upola zbunjeno, upola prekorno, saopštio da ova Geteova slika pripada njegovcij ženi i da je ona naročito voli. Pa cak i da ste ohjektivno u pravu, što ja. uostalom, poricem, niste smeli da se izrazite tako drasticno.

Imate pravo priznao sam ja. Na žalcst. to je neka navika, neka mana kod mene da se uvek od lucujem za najdrasticniji izraz, što je, uostalom, i Gete cinio u svojim najboljim časovima. Ovaj sla dunjavi, malngratanski, salonski Gete, naravnc, ni kada ne Mi upotrebio neki drastican, pravi i nepos tanskim, moralnim i, naucnim svetom potpuna iobeda stepskog vuka. Bilo je to i opraštanje begun ;a i pobedenog, priznanje bankrota pred samim so om i rastanak bez utehe, bez ikakve nadmoci i bez iumora. Opraštao sam se sa svojim nekadašnjim ;vetom i domovinom, sa gradanskim životom, mo alom i ucenošcu, kao što se čovek koji boluje od ;ira u stomaku oprašta sa svinjskim pecenjem. Sav esan trcao sam ispod ulicnih svetiljki, besan i sa nrtnicki tužan. Kakav je ovo neutešan, mucan i

pak dan, od jutra do mraka, od groblja pa sve do ene kod profesora! A čemu? Zašto? Da li ima ;mislala natovariti sebi još više ovakvih dana, poku ;ati još više ovakvih corbi? Ne! I zato ću nocas koncati ovu komediju. Idi kući, Hari, i preseci sebi grklj n! Dosta si cekao.

Trcao sam ulicama tamoamo, dok me je sopst uena beda davila. Razume se, bilo je glupo od mene što sam onim čestitim ljudima ispljuvao njihov sa lonski ukras, bilo je glupo i nevaspitano, ali, eto, ni sam mogao drukcije, nisam više mogao da podne sem taj pitomi, lažni i ugladeni život. A pošto, kako nti se činilo, više nisam mogao da podnesem ni sa rnocu, pošto sam i sopstveno društvo beskrajno mr zeo i gadio ga se, pošto sam u bezvazdušnom pro storu svoga pakla, daveci se, udarao oko sebe, kakav mi je još izlaz preostajao? Nije ga bilo. Oh, oce, maj ko, oh, daleki, sveti plamenovi moje mladosti, oh, vi hiljade radosti, vi radovi i ciljevi mog života! Niš ta mi nijeu ostalo od svega toga, cak ni kajanje, vec samo gadenje i bol. činilo mi se da me sama cinje nica da moram da živim nikada nije toliko pekla kao toga časa.

, Za trenutak sam se odmorio u nekoj bednoj krcmi u predgradu, pio vode i konjaka, zatim sam otrcao dalje, kao da mi je davo za petama, goredole niz strme, krivudave ulice starog dela grada, preko aleja i trga ispred stanice. Otputovati! pomislio sam, ušao i stanicnu zgradu i piljio u redove vožnje po .dem u jednu gostionicu iza cijih je prozora odjeki ala muzika za igru, i to u nekom zabacenom, meni nalo poznatom predgradu. Izn:id ulaznih vrata ročitao sam starinski natpis: Kod crnog orla.

C.lnutra je bilo veselje u punom jeku, bucna ljudska reva, dim, isparenje vina i vika, a u dvorani iza ove ;e igralo, tamo je besnela muzika za igru. Ostao sam prednjoj prostoriji, gde su sedeli sve sami jedno STavni, prilično sirotinjski odeveni ljudi, dok su se Pozadi u dvorani za igru mogle videti i neke ele ;Gantne prilike. Pritisnut gomilom, POPEO sam se na DRugom kraju prostorije, pored bifea, za jednim sto LOM za kojim je na klupi uza zid sedela lepuškasta, Mlada devojkica u tankoj, duboko isecenoj balskoj ha jini, sa uvelim cvetom u kosi. Videci da joj se pri Bližujem deVOJka me je pogledala pažljivo i ljubaz No i pomerila se malo u stranu da mi napravi mesta.

Smem li? = upitao sam i seo pored nje.

Razume se da smeš reče ona kako si ti?

Hvala, rekoh joj nemogucno mi je da idem
uc:i, ne mogu pa ne mogu, hocu da ostanem ovde,
Kod vas, ako dozvolite. Ne, ne mogu da idem kući.

Ona klimnu glavom kao da me je shvatila, i dok
ie to cinila, posmatrao sam uvojak koji joj je sa cela
padao preko uveta i video da je onaj uveli cvet ka
nelija. Sa drugog kraja treštala je muzika, za bifeom
su kelnerice žurno dovikivale svoje porudžbine.

Ostani ovde reče ona glasom koji mi je godio.

A zašto ne možeš da ideš kući?

Nnemogu. Kod kuće me ceka nešto...
nemogu, odviše je strašno.

Ostavi ga onda neka ceka, a ti ostani ovde. Haj
de,

izMriši prvo svoje naocare, ovako ništa ne vidiš.
Tako, daj mi tvoju maramicu. [ta ćemo da pijemo?
Burgundac?

IzMrisala mi je naocare i tek tada sam jasno video
njeno blede. čvrsto lice, žarko crveno namazanih
usta. svetlih sivih očiju, glatkog, hladnog cela i krat
ko odsecenog uvojka preko uveta. Zauzela se za
ti si izbrisao svoje naocare, jeo i pio. Sada cemo
otici
da išcetkamo malo tvoje pantalone i cipele. A
onda ceš odigrati sa mnom šimi.

Eto vidite uzviknuo sam žustro ipak sam bio
u pravu! Ništa mi nije žaliye nego da ne izvršim
neko vaše naredenje. Ali ovo ne mogu. Ne umem da
igram šimi, pa ni valcer ni polku, i kako se još te
stvari zovu, nikada u životu nisam ucio da igram.
Vidite li sada da nije sve tako prosto kako vi mislite?

Lepa devojka se nasmešila svojim žarko crvenim
usnama i zatresla svojom čvrstom, decacki ocešlja
nom glavom. Dok sam je gledao, učinilo mi se da
lici na Rozu Krajsler, prvu devojku u koju sam se
kao decak zaljubio, ali je ona bila crnpurasta i tam
ne kose. Ne, nisam znao na koga me podseca ova
nepoznata devojka, znao sam samo da je to morao
biti neko iz sasvim rane mladosti, iz doba decaštva.

Polako viknu ona polako! Ti, dakle, ne umeš
da igraš? Uopšte ne umeš? cak ni vanstep? A me
dutum tvrdiš da si se bogzna kako brinuo o svom ži
votu? Slagao si malo, momce, a to u tvojim godina
ma ne bi trebalo da ciniš. Kako si mogao da kažeš
da si se brinuo o svom životu, kad nećeš cak ni da

igrač?

Ali kada ne umem! Nikada nisam ucio.

Ona se smejala.

A ucio si da citaš i da pišeš, je li, pa i da racunaš, a verovatno i latinski i francuski i slično? Kladila bih se da si sedeo u školi deset ili dvanaest godina, da si možda posle još i studirao, možda čak imaš i doktorsku titulu i znaš kineski ili španski. Ili ne? E vidiš. Ali nisi mogao da nadeš malo vremena i no vaca za časove igranja! Eto!

Krivi su moji roditelji pravdao sam se ja oni su me dali da ucim latinski i grcki i sve ostalo. Ali mi nisu dali da uzimam časove igranja, to kod nas nije bilo u modi, moji roditelji takođe nikada nisu igrali.

Pogledala me je hladno i s velikim prezrenjem, i decak i trebalo je da imaš nekoga ko bi se malo starao o tebi. O igranju više ništa necu da kažem. Ali kako si to ocešljan! Zar nemaš ženu ili draganu?

Nemam više ženu, razvedeni smo. Imam, doduše, draganu, ali ona ne boravi ovde i vrlo je retko vi dam, ne slažemo se baš najbolje.

Ona liho zviznu kroz stisnute zube.

Izgleda da si ti neki komplikovan gospodin. kada nijedna ne ostaje pored teMe. Ali reci mi sada: šta se to narcicito desilo veceras, kad si tako izbe zumljenu tr, karao ukulo? Da nije biln neke gužve? Prnkuckan si novac?

Bilo je teškn objasniti joj.

Vidite puceh ja = Mila je tu u stvari sitnica. Bio sam puzvan kod jednog prottesora, ja s m nisam proltesor, a u stvari nije treMalo da idem, odvikao sam se da sedim kod Ijudi i brbljam, oducio sam se oc toga. Ušao sam u kućupredosecajuci već tada nešto rdavo. cim sam okacio svoj šešir, pomislio sam da će mi možca uskoro zatrebati. I, eto, kod tog profesora na stolu stajala je neka slika, neka glupa slika koja me je Ijutila...

Kakva slika Zašto te je ona ljutila ? prekinu me ona.

Slika koja je predstavljala Getea znate, pesni ka Getea. Ali na slici nije bio onakav kakav je uistinu izgledao ovdje se naime. uopšte nezna jer je umro pre sto godina. Neki moderni slikar nacrtao je Getea onako kako ga je on zamišljao. i ta me je slika mrštila i bila mi je strahovito odvratna; ne znam da li tu možete da razumete?

Odlično mogu da razumem, budi bez brige.

Još on je, kao skoro svi profesori. veliki patri.ot. i za vreme

rata je i on svojski pomogao da se narod laže. naravno no. iz najiskrenijeg ubedenja. A ja sam protivnik rata. Ali sve, jedno. Dakle. dae. Najzad, nisam morao ni da pogledam tu sliku...

čak, trci kući i hoće da se obesi. Dobro sam razumela tvoju pricu, Hari. Smešna je to prica. Ona me zasmehava. Stoj, nemoj da piješ tako brzo! Burgundac se pije polako, inace, isuviše zagreva. Ali tebi se sve mora reci mali dečake.

Njen pogled je bio strog i pun opomena, kao u šezdesetogodišnje guvernante.

Oh, molio sam je zadovoljan, recite mi samo [ta da ti kažem?

Sve što hocete.

Dobro, reci ću ti nešto. već čitavčas slušaš kako ti govorim ti, a ti meni još uvek govoriš vi. Uvek latinski i grčki, uvek što komplikovanije! Ako ti jedna devojka kaže ti, a nije ti neprijatna, onda i ti njoj treba da kažeš ti. Tako, eto, sada si još nešto naučio. A zatim: već pola časa znam da se zoveš Hari. Znam zato što sam te pitala. Medutim, ti ne želiš da znaš kako se ja zovem.

Hocu, rado bih to saznao.

Prekasno, mili! Kada se jednom budemo ponovo videli, moci ćeš da me pitaš. Danas ti više necu reci. Tako a sada hocu da igram.

Spremala se da ustane, i moje raspoloženje se pomranci, uplaših se da će otici i ostaviti me samog, a onda bi sve opet bilo kao i pre. Kao što se odjednom vraća zubobolja koja je već bila prestala i peče kao vatra, tako se za tren oka vratiše strah i užas. Oh, bože, zar sam mogao zaboraviti šta me čeka? Zar se nešto izmenilo?

Stanite, uzviknuh preklinjuci ne idite, ne idi od mene! Razume se, možeš da igraš koliko hoćeš, ali se nemoj zadržati dugo i opet se vrati, opet mi se vrati.

Ustala je smejući se. Zamišljao sam da je viša kada stoji, bila je vitka, ali ne i visoka. Opet me je podsecala na nekoga na koga? Nisam mogao da dokućim.

Hoćeš li se vratiti? situaciju. Osim toga uznemiravala me je jedna škor

pija koja se kratko vreme pre toga pojavila i pokušala da se penje uz moju nogu. Branio sam se, do duše, protiv malog crnog gmizavca stresajući se, ali nisam znao gde se sada skriva i nisam smeo nigde da se dodirnem.

A zatim, nisam bio sasvim siguran da li me možda nisL omaškom umesto kod Getea prijavili kod Matisona, koga sam, međutim, u snu pobrkao sa Birgeromb, jer sam njemu pripisao pesme pisane Moli. Uostalom, priželjkivao sam susret s Moli, za mišljao sam je divnu, blagu, muzikalnu i u skladu sa večernjim raspoloženjem. Samo da nisam sedeo ovde po nalogu one proklete redakcije! Moje neraspoloženje raslo je sve više i polako se prenelo i na Getea, koji je odjednom probudio u meni sumnju i izazvao prebacivanje. Dakle, to je mogao da ispadne lep prijem! Međutim, škorpija, iako opasna i možda u mojoj neposrednoj blizini, valjda ipak nije bila tako zla; mogla je, tako mi se činilo, da znači i nešto prijatno, izgledalo mi je verovatno da je u nekoj vezi sa Moli, da je neka vrsta njenog glasnika ili heraldicne životinje iz njenog grba, lepa, opasna heraldicna životinja iz grba ženstvenosti i greha. Da li se ta životinja možda zvala Vulpijus? Ali utom je dan od slugu naglo otvorio vrata, ja se digoh i utoh unutra.

Tu je stajao stari Gete, malen i veoma uštogljen, i, dabome, imao je veliki orden u obliku zvezde na svojim grudima klasika. Kao da je još uvek bio na vlasti i primao u audijenciju, kao da je još uvek nadgledao svet iz svog vajmarskog muzeja, jer cim me je ugledao, kratko je klimnuo glavom kao kakav stari gavran i rekao svecano: Dakle, vi mladi ljudi niste baš saglasni s nama i našim nastojanjima? njih napora. Odbili ste i suzbijali poklonike dubine i glasove očajnicke istine, kako u sebi, tako i u Klajstu i Betovenu. Decenijama ste se pravili kao da su nagomilavanje znanja i zbirki, pisanje i skupljanje pisama, ukratko, kao da je citava vaša vajmarska egzistencija pod starost odista put da se ovekoveci trenutak, koji ipak možete samo da mumificirate, da je ona put kojim biste mogli da oduhovite prirodu, a nju možete samo da stilizujete i da od nje napravite masku. To je neiskrenost koju vam prebacujemo.

Stari tajni savetnik zamišljeno me pogleda u oči, njegova usta su se i dalje smeškala.

Zatim me upita, na mo e iznenatenje: Svakako vam ie veoma odvratna arobna frula od Mocar

I pre nego što sam mogao da se usprotivim, on produži:] Sarobna frula prikazuje život kao divnu pesmu, ona slavi naša osećanja, koja su ipak prolazna, kao nešto vecno i božansko, ona ne povla uje ni gospodinu fon Klajstu ni gospodinu Betovenu, vec propoveda optimizam i veru.

Znam, znam! uzviknuh razaren. Bog zna kako vam je pala na pamet baš arobna frula, koja mi je najdraža od svega na svetu! Ali Mocart nije ži veo osamdeset i dve godine i nije u svom ličnom ži votu postavljao takve zahteve za trajnošcu, radom i krutim dostojanstvom kao vi! On sebi nije prida vao toliku važnost! Pevao je svoje božanske melodi je, bio je. siromašan i umro je rano, ubog i neshva ćen...

Nisam imao daha. Trebalo je sada u deset reci reci hiljadu stvari, celo mi se orosilo znojem.

Medutim Gete reče veoma ljubazno: Neka mi se i ne oprostii što sam doživio osamdeset i dve godine; ali moje zadovoljstvo zbog toga bilo je manje nego što vi mislite. Vi ste u pravu: uvek me je ispunjavala snažna želja za trajnošcu, uvek sam se bojao smrti i borio se protiv nje. Verujem da su borba protiv smr ti nijedna ozbiljna rec, veselo i gipko je poigravao tamoamo, a jagorcevina iz njegovog ordena je čas iskakala kao kakva raketa, čas se smanjivala i nes tajala. Dok je on zadivljavao svojim koracima u igri i figurama, morao sam pomisliti na to kako ovaj co vek bar nije propustio da nauci da igra. Igrao je iz vanredno. Onda mi opet pade na pamet škorpija, bolje reci, Moli, pa doviknuh Geteu: Recite mi, zar Moli nije tu?

Gete se glasno nasmeja. On ode do svoga stola i otkljuca jednu fioku, izvuče odatle dragocenu kožu nu ili somotsku skrinjicu, otvori je i prinese mi je ocima. Na tamnom somotu ležala je besprekorna i blistava majušna ženska noga, divna nožica, malo savijena u kolenu, stopalo sa šiljatim, ljupkim prsti ćima, ispruženo nadole.

Pružio sam ruku da uzmem nožicu, u koju sam se upravo zaljubio, ali cim sam hteo da je dodirnem sa dva prsta, učinilo mi se da se igracka skoro nepri metno trgla, i odjednom se u meni probudi sumnja da bi to možda mogla da bude škorpija. Izgledalo je

da Gete to shvata, da je baš to i hteo i da mu je bio cilj da izazove kod mene ovu duboku zbunjenost i borbu između požude i straha. Prineo mi je divnu malu škorpiju uz samo lice, video je da je želim i da je se istovremeno i grozim, to mu je, izgleda, prici njavalo veliko zadovoljstvo. Dok me je dražio ovom ljupkom i opasnom stvarcicom, postao je veoma star, prastar, imao je hiljadu godina, kosa mu je bila snežno bela, a njegovo uvelo, staracko lice smejalalo se tiho i bezglasno: smeja se u sebi žestokim, starrackim smehom.

Kada sam se probudio, zaboravio sam na san, tek kasnije mi je opet pao na pamet. Verovatno sam spavao skoro čitav čas, usred muzike i vreve, za kafanskim stolom; nikada ne bih pomislio da je to moguće. Pozdravila se sa mnom i tek tada mi je pala u oči njena ruka, ruka koja je bila u skladu s njenim glasom, lepa i puna, pametna i dobra. Ona se nasmeja podrugljivo kada sam je poljubio u ruku.

U poslednjem trenutku, međutim, osvrnu se još jednom i reče: Hocu još nešto da ti kažem u vezi sa Geteom. Vidiš, onako kako je tebi bilo sa Geteom, da nisi mogao da podneseš njegovu sliku, tako je meni katkada sa svecima.

Sa svecima? Zar si tako pobožna?

Ne, nisam pobožna, na žalost, ali sam nekada bila i jednom ću opet biti. čovek nema vremena da bude pobožan.

Nema vremena? Zar je za to potrebno vreme?

Dabome. Za pobožnost je potrebno vreme, pa čak nešto više: nezavisnost od vremena! Ne možeš da budeš istinski pobožan i da istovremeno živiš u stvarnosti i shvataš ozbiljno i vreme, i novac, i boga pa i sve ostalo.

Razumem. A ono sa svecima?

Eto, ima nekoliko svetaca koje naročito volim: Stefan, Petar i drugi. Katkada vidim njihove slike, a i slike Spasitelja i Majke božje, tako neke lažne, izvitoperene, zaglupljujuće slike, koje su mi isto tako odvratne kao tebi ona Geteova. Kad tako ugledam nekog sladunjavog, glupavog Spasitelja ili svetog Petra i vidim kako drugi nalaze da su te slike lepe i da donose okrepljenje, ucini mi se to kao neka uvreda nanesena pravom Spasitelju i pomislim: Oh, zašto je žuiveo i patio tako strašno, kada je ljudima dovoljna jedna takva glupa slika o njemu! Pa ipak, znam da je i moja slika Spasitelja ili Petra samo

ljudska slika, koja nije dostojna pravog Spasitelja ili pravog Petra, i da bi se Spasitelju moja unutrašnja slika o njemu učinila isto tako glupa i nepotpuna kao što se meni čine one sladunjave reprodukcije. Ne kažem ti ovo da bih ti dala za pravo u tvom ne raspoloženju i besu protiv Geteove slike, ne, ti nisi u pravu. Kažem ti to samo da bih ti pokazala da pim malim deckom. I ona, divna prijateljica, pričala mi je o svecima i pokazala mi da ni u svojoj naj neobicnijoj nastranosti nisam sam i neshvacen, da nisam bolesni izuzetak, već da imam bracu i sestre i da sam shvacen. Da li ću je ponovo videti? Da, si gurno, ona je pouzdana. Rec je rec.

I već sam ponovo spavao, spavao sam četiri, pet časova. Prošlo je bilo deset časova kada sam se probudio, u izgužvanom odelu, slomljen, umoran, sa uspomenom na nešto strašno što se zbilo sinoc ali živahan, pun nade i prijatnih misli. Pri povratku u svoj stan nimalo više nisam osećao strah koji me je obuzimao sinoc pri polasku kući.

Na stepenicama, iznad araukarije, sreo sam se s tetkom, mojom stanodavkom koju sam retko viđao, ali čija mi se prijatna narav svi dala. Susret mi nije bio ugodan, jer sam izgledao prilično zapušten, neispavan, neocešljan i neobrijan. Pozdravio sam je i hteo da prodem pored nje. Ona je uvek poštovala moju želju da budem sasvim neopažen, ali se danas, izgleda, između mene i okolnog sveta odista počeo pao veo, pala neka pregrada, jer se i ona nasmejala i zastala.

Vi ste se malo skitali, gospodine Haleru, noca uopšte niste bili u svom krevetu. Sigurno ste veoma umorni!

Da, odgovorio sam i morao sam se takođe nasmejati noca je bilo prilično živo, i kako nisam hteo da narušim način života u vašoj kući, to sam spavao u nekom hotelu. Mir i čestitost vaše kuće ulivaju mi veliko poštovanje, katkada mi se čini da sam strano telo u njoj.

Ne rugajte se, gospodine Haleru!

Oh, rugam se jedino samom sebi.

Baš to ne bi trebalo da činite. Ne treba da se osećate u mojoj kući kao strano telo. Treba da živite kako vam se sviđa i da činite što hocete. Imala sam već mnoge veoma, veoma čestite stanare, prave bi sere čestitosti, ali nijedan nije bio mirniji, nijedan možda još uvek postoji zabeleženo. I sve će to, kao

i današnji prvi radioaparati, poslužiti ljudima samo da bi bežali od sebe i svojih ciljeva i pomagati im da se okruže što gušćom mrežom razonoda i ne korisnih zanimanja. O svim ovim, meni dobro poznatim stvarima, međutim, nisam govorio s naglasom gorcine i podsmeha prema vremenu i tehnicima, već šaljivo, kao u igri, i tetka se smeškala, pa smo citav čas sedeli zajedno, pili čaj i bili zadovoljni.

Za utorak uveče pozvao sam lepu, neobičnu devojku iz Crnog orla, i dosta me je truda stalo da nekako provedem vreme dotle. Najzad je došao utorak, i upravo sam se uplašio kada mi je postalo jasno koliko važnost pridajem odnosu prema nepoznatoj devojci. Mislio sam samo na nju, očekivao sam sve od nje, bio sam spreman da joj žrtvujem sve i da joj sve položim pred noge, iako uopšte nisam bio zaljubljen u nju. Dovoljno je bilo da zamislim da će zaboraviti ili prekršiti naš dogovor, pa da jasno vidim šta bi to značilo za mene. Svet bi mi tada bio prazan, jedan dan kao i drugi, siv i bez ikakve vrednosti, oko mene bi opet vladala jeziva tišina i obamrlost, a iz tog nemog pakla ne bi bilo drugog izlaza osim noža za brijanje. Međutim, u toku ovih nekoliko dana nož za brijanje nije mi postao miliji i nimalo nije iz

gubio od svoje strahote. U tome je baš i bilo ono ružno: duboko, do dna duše, plašio sam se reza preko svog grkljana, opirao se umiranju sa divljackom, žilavom, propinjućom snagom, kao da sam najzdraviji čovek i kao da je moj život bio raj. Postao sam svestan svoga stanja sa potpunom i bezobzirnom jasnoćom, postao sam svestan da mi je zbog neizdržljive napetosti između nemogućnosti da živim i nemogućnosti da umrem tako važna mala, nepoznata igracica iz Crnog orla. Ona je bila prozorcic, majušni svetli otvor u tami moje špi. Ije ispunjene strahom. Ona je bila spas i put u slobodou. Ona je morala da me nauči da živim ili da me nauči da umrem, ona je svojom čvrstom i lepom rukom ovaj odnos, meni je bilo svejedno; ona je bila tu, čudo se dogodilo, i još jednom sam našao ljudsko biće i novo interesovanje u životu! Važno je bilo samo da se to produži, da se predam toj privlačnosti i sledim tu zvezdu.

Nezaboravan trenutak kada sam je ponovo ugle

dao! Sedeo sam za malim stolom starog prijatnog restorana, porucenim, bez ikakve potrebe, unapred, preko telefona, i pregledao jelovnik, a preda mnom u vodenoj caši stajale su dve orhideje koje sam kupio za svoju prijateljicu. Morao sam da cekam pri lično dugo, ali sam bio siguran u njen dolazak i više nisam bio uzburdan. A zatim je ona došla, zastala pred garderobom i pozdravila me samo pažljivim, pomalo ispitivackim pogledom svojih svetlosivih ociju. Pun podozrenja pazio sam kako se kelner ponaša prema njoj. Ne, hvala bogu, nije bilo nikakve intimnosti u njegovom ponašanju, držao se na od stojanju i bio besprekorno uctiv. Pa ipak su se ponašali, jer ga je ona zvala po imenu, Emil.

Kada sam joj dao orhideje, obradovala se i nasmejala. To je lepo od tebe, Hari. Hteo si da mi nešto pokloniš, zar ne, a nisi znao tačno šta da iza bereš, nisi znao tačno koliko uopšte imaš prava da mi praviš poklone, da necu možda biti uvredena, pa si mi kupio orhideje; one su samo cveće, ali ipak veoma skupe. Dakle, hvala ti. Uostalom, hocu odmah da ti kažem: necu poklone od tebe. Ja živim od muškaraca, ali necu da živim od tebe. Nego, kako si se izrrttnio! Ne mogu da te poznaj. Onomad si izgledao kao da su Le tog trenutka skinuli s konopca, a sada si već bezmalo čovek. Uostalom, jesi li izvršio moje naredenje?

Koje naredenje?

Zar si tako zaboravan? Mislím, da li sada već umeš da igraš fokstrot! Rekao si mi da ništa više ne želiš nego da dobijaš naredenja od mene i da ti ništa nije milije nego da ih izvršavaš. Secaš li se?

O da, i neka tako ostane

! Rekao sam to ozbiljno. znacaj, jer za tebe predstavljam neku vrstu ogledala, jer sam ti u necemu slicna, odgovaram ti i razumem te? U stvari, trebalo bi da svi ljudi budu me dusobno takva ogledala i da jedni drugima odgovaraju i govore, ali retki su cudaci kao što si ti, njih je malo općiniti, tako da u očima drugih ljudi više ništa ne vide, niti mogu da citaju, pa ih se više ništa i ne tice. No ako takav cudak odjednom opet naide na nekoga ko ga istinski vidi, sa kim oseca neku bliskost i sličnost, onda je to, dabome, radost za njega.

Ti sve znaš, Hermína uzviknuh iznenaden. Upravo je tako kao što kažeš. Pa ipak se ti toliko

razlikuješ od mene! Ti si moja sušta suprotnost; ti imaš sve ono što meni nedostaje.

To ti se tako cini reče ona odsecno, i to je dobro.

I na njeno lice, koje je odista bilo kao carobno og ledalo, spustio se težak oblak ozbiljnosti; odjednom je čitavo to lice izražavalo samo zbilju i beskrajnu tragicnost, koje kao da su izbijale iz praznih očiju neke maske. Lagano, protiv volje, izgovarajući rec po rec, ona reče:

Ti zaboravljaš šta si mi rekao! Rekao si da treba da ti naredujem i da ćeš s radošću izvršavati sva moja naredjenja. Ne zaboravi to! Treba da znaš, mali Hari, kao god što ti imaš osećanje da ti moje lice odgovara, da nešto iz mene zraci tebi u susret i izaziva tvoje poverenje tako isto i ja osećam prema tebi. Kada sam te onomad kod Crnog orla vi dela kako ulaziš, onako umoran i odsutan i kao da više nisi sa ovog sveta, odmah sam osetila: ovaj čovek će me slušati, jer čezne za tim da mu naredujem! A to ću i da cinim, zato sam te i oslovila i zato smo postali prijatelji.

Govorila je s takvom teškom ozbiljnošću, u tako dubokoj duševnoj depresiji, da nisam mogao potpuno da pratim smisao njenih reci, pa sam pokušao da je umirim i navedem je na druge misli. Ona je to od bila trzajem obrva, pogledala me oštro i nastavila da govorim! Ti me voliš, to osećam, i zahvalan si MENI, ali nisi zaljubljen u mene. Hocu da to budeš, to sacinjava deo mog poziva: ja živim od toga da se muškarci zaljubljuju u mene. Ali pazi dobro, ne cinim to zato što smatram da si naročito privlaccan. Ja nisam zaljubljena u tebe, Hari, isto kao što nisi ni ti u mene; ali si mi potreban, kao što sam i ja tebi potrebna. Sada trenutno potrebna sam ti zato što si očajan i što ti treba udarac koji će te baciti u vodu da bi ponovo oživeo. Potrebna sam ti da bi naučio da igraš, da bi naučio da se smeješ, da bi naučio da živiš. A meni si ti potreban, ne danas, već kasnije, za nešto veoma važno i lepo. Kada se budeš zaljubio u mene, izdacu ti poslednje naredjenje i ti ćeš ga izvršiti, a to će za mene biti dobro.

Izvukla je malo iz čaše jednu od mrkoljubicastih orhideja sa zelenim žilicama i za trenutak nagnula nad nju svoje lice, ukoceno gledajući u cvet.

Neće ti biti lako, ali ćeš ga ipak izvršiti. Ispuni ćeš moj zahtev i ubićeš me. Eto. Ne pitaj me više

ništa!

Ucutala je, gledajući i dalje u orhideju, lice joj se rasplinulo kao pupoljak kad se rascvetava, tako da su sa njega postepeno išcezli pritisak i napetost, i odjednom se na njenim usnama pojavio ocaravajući osmeh, dok su joj oči još za trenutak ostale ukocene i prikovane za cvet. A zatim je zatresla glavom sa malim decackim uvojkom, popila gutljaj vode i od jednom primetila da smo još pri obedu, pa je s ra dosnim apetitom navalila na razna jela.

Jasno sam cuo rec po rec njenog jezivog govora, čak sam pogodio i njeno poslednje naredenje još pre nego što ga je izgovorila, pa me više nisu upla šile reci: Te ceš me ubiti. Sve što je rekla zvučalo je ubedljivo i sudbonosno, prihvatao sam sve i ni sam SE ni od cega branio, pa ipak je sve to, i pored strašne ozbiljnosti s kojom je govorila, za mene bilo lišeno istinske stvarnosti i znacaja. Jedan deo moje duše upio je njene reci i verovao u njih, a drugi deo BILA vlje. Ova žena, koja me je tako savršeno prozrela, koja je, izgleda, o životu znala više od svih mudraca, postajala je detinjasta, podavala se sitnoj životnoj igri trenutka s tolikom umetnošću, DA sam bez po govora postao njen ucenik. Bio je to ili visok stepen mudrosti ili samo najobicnija naivnost, ali onaj ko je mogao da živi za svaki trenutak, ko je toliko živeo u sadašnjosti i umeo da ceni svaki mali cvetak na putu i vrednost svakog najmanjeg razigranog tre nutka, tome život nije mogao da ucini našao. I ovo veselo dete, s odlicnim apetitom, sa svojim igrama sladokusca, trebalo je istovremeno da bude mracna sanjalica i histericno stvorenje koje želi smrt, ili možda samo pažljiva racundžija koja svesno i hlad no hoce da izazove kod mene zaljubljenost i ucini me svojim robom? To nije bilo mogUcNO. Ne, ona se jednostavno predavala trenutku, tako da je, pri majuci svaku veselU zgodu, a isto tako i svaku pro laZNU mracnu grozu iz dalekih dubina svoje duše, sve to iživljavala u sebi.

Ova Hermina, koju sam danas video drugi put, Znala je o meni sve, i učinilo mi se nemoguće da pred njom imam neku tajnu. Možda ona ne bi bila kadra da u celosti shvati moj duhovni život; možda ne bi bila u stanju da me sledi u mojim odnosima prema muzici, Geteu, Novalisu ili Bodleru ali ni to nije bilo sigurno, verovatno je cak da je i to ne bi stalo velikih napora. Pa i kad ne bi bilo tako šta

je još preostalo od mog duhovnog života? Zar nije bio razbijen u paramparcad i zar nije bio izgubio svaki smisao? Medutim ostale moje najlicnije probleme i stvari koje su mi ležale na srcu ona će sve razumeti, u to sam bio uveren. Uskoro ću govoriti s njom o stepskom vuku, o raspravi i svemu ostalom što je dosad postojalo samo za mene, o cemu dotada ni s kim nisam progovorio. Nisam mogao da odolim. da ne pocnem odmah.

Hermina rekao sam meni se onomad dogo dilo nešto cudnovato. Neki nemAC dao mi je životinje su obicno tužne produži ona. A kada se jedan čovek istinski rastuži, ne zato što ga boli zub ili što je izgubio novac, već zato što za ca sak oseti kakvo je sve ovo, kakav je ceo život, onda uvek pomalo lici na životinju: tužan je, ali i istinitiji i lepši nego inace. Tako je to, a tako si i ti izgledao, stepski vuca, kada sam te prvi put videla.

A šta misliš o onoj knjizi, Hermina, u kojoj sam Ja opisan?

Eh, ne volim uvek da mislim. Govorićemo o tome drugi put. Možeš mi je jednom dati na citanje. KAKO DA NE ako opet jedanput budem imala vremena da čitam, daceš mi jednu od onih knjiga koje si SAM NA pisao.

Tražila je kafu i neko vreme je izgledala rasejana i nepažljiva, a zatim se opet ozarila, kao da su njena razmišljanja stigla do nekog cilja.

Ha! uzviknu radosno sada znam!

šta toOno o fokstrotu, celo vreme sam na to morala da mislim. Dakle reci: imaš li sobu u kojoj bismo s vremena na vreme mogli da igramo po jedan sat?

Može da bude mala, to ne smeta, samo ne sme da stanuje ispod tebe neko ko bi posle toga došao gore i napravio skandal ako mu se tavanica MALo ljulja. Dakle, dobro, vrlo dobro! Onda možeš kod kuće na uciti da igraš.

Da odgovorit bojažljivo utoliko bolje. Ali islio sam da je za to potrebna muzika.

Razume se. Dakle pazi, muziku ćeš sebi kupiti, to staje NAJiše koliko bi stajao i tecaj igranja kod neke uciteljice. Na uciteljici ćeš uštedeti, ja ću te uciti. Onda ćemo imati muziku kad god hocemo, a povrh toga ostaje nam i gramofon.

Gramofon?

Prirodno. Kupiceš takav jedan mali aparat i ne koliko ploca za igru...

Divno uzviknuh i ako odista uspeš da me naučiš da igram, dobićeš gramofon kao honorar. Slažeš li se?

jati dokle god se budu podnosili ovakvi ljudi i ovakve ideje i dokle god se omladina bude vaspitavala na sentimentalnim idejAMA o covecnosti, umesto na ratnickoj osvetti protiv zakletog neprijatelja.

Jesi li ti to? upita Hermina i pokaza prstom moje ime. Bogme, stvorio si sebi žestoke neprijatelje, Hari. Da li te to ljuti?

Pročitao sam nekOliko redova, bila je to stara pesma, svaka pojedina od ovih kliširanih pogrda bila mi je već godinama poznata.

Ne, odgovorih ne ljuti me, odavno sam navikao na to. Nekoliko puta sam izrazio mišljenje da svaki narod, pa čak i svaki pojedini čovek, umesto da se uljuljkuje lažnim politickim problemima krivice, mora da ispita koliko je sam kriv, usled sopstvenih grešaka, omaški i rdavih navika, u izazivanju rata i svih ostalih beda u svetu, jer je to jedini put da se po mogućnosti izbegne sledeći rat. Oni mi to ne opraštaju, jer su sami, razume se, potpuno nevini. Kajzer, generali, veleindustrijalci, politicari i novinari niko nema sebi ništa da prebaci, niko nema nikakve krivice!čovek bi mogao pomisliti da je sve divno na ovome svetu, iako, eto, pod zemljom leže desetine miliona ubijenih ljudi. I vidiš, Hermina, iako ovakvi pogrđni clanci ne mogu više da me naljute, katkada me ipak rastuže. Dve trecine mojih zemljaka svakog jutra i svake veceri cita ovakve listove, u ovakvom tonu, svakog dana ih ti listovi obraduju, opominju i huškaju, zbog njih oni postaju nezadovoljni i zli, a cilj i kraj svega toga je opet rat, buduci, naredni rat, koji će verovatno biti još cudovišnji od ovoga. Sve je to jasno i prosto, shvatljivo svakom čoveku, i svako bi mogao da dodEdo ovog zaključka razmišljajući samo jedan jedini čas. Ali niko to neće, niko neće da izbegne buduci rat, niko neće sebi i svojoj deci da uštedi sledeće milionsko klanje. Razmišljati jedan čas, utonuti za izvesno vreme u sebe i zapitati se koliko je ko lično uzeo sucešca u neradu i pakostima na svetu, koliki je u idealno misleći da to moraš i postići. Zar ideali postoje da bi ih čovek dostigao? Da li mi ljudi živimo da bismo uništili smrt? Ne, živimo da bismo je se bojali, da bismo je potom voleli, i baš zbog nje se ovo malo života u nama katkada na jedan čas tako

divno zažari. Pravo si dete, Hari. Budi sada poslušan i podi. Danas imamo mnogo posla. Danas više necu da vodim racuna o ratu i novinama. A ti?

Ni ja, bio sam takođe spreman da to prihvatim. Pošli smo zajedno bio je to naš prvi zajednicki izlazak u grad u radnju sa muzickim instrumentima, gde smo gledali gramofone, otvarali ih i zatvarali, puštali ih da nam sviraju, i kada sam našao je dan koji nam je odgovarao i po izgledu i po ceni, hteo sam da ga kupim, ali Hermina se nije tako brzo odlucivala. Ona me je zadržala, te sam morao da obidem s njom i drugu radnju i tamo pogledam i sa slušam gramofone svih sistema i velicina, od najskupljeg do najjevtinijeg, pa se tek onda saglasila da se vratimo u prvu radnju i tamo kupimo aparat koji smo ranije našli.

Vidiš rekoh ja to smo mogli da uradimo i jednostavnije.

Misliš? A možda bismo sutra videli u nekom izlogu isti aparat koji bi bio jevtiniji za dvadeset franka. A osim toga, zadovoljstvo je kupovati, a svako zadovoljstvo treba sladiti. Moraceš ti da naučiš još mnogo štošta.

Sa jednim nosacem doneli smo plod naše kupovine u moj stan.

Hermina je pažljivo pregledala moju dnevnu sobu, pohvalila je pec i divan, isprobala stolice, uzimala je knjige u ruke

i dugo se zadržala pred fotografijom moje dragane. Gramofon smo postavili na nizak ormar pored gomile knjiga. A onda je otpočela nastava. Ona je stavila na gramofon ploču sa fokstrotom i, pokazujući mi prve korake, uzela me za ruke i pocela da me vodi. Ja sam poslušno kaskao za njom, sudarao se sa stolicama, slušao njena na redanja ponavljao korake fokstrota.

Sutradan je u hotelu Balans svirao mali orkestar i služen je caj i viski. Pokušao sam da podmitim Herminu, ponudio sam je kolacima, pokušao sam da je pozovem na bocu dobrog vina, ali je ona ostala neumoljiva.

Ti danas nisi ovde radi svoga zadovoljstva. Ovo je čas igranja.

Morao sam dvatri puta da igram s njom, a u međuvremenu upoznala me je sa saksofonistom, crnomanjestim, lepim mladicom španskog ili južnoamerickog porekla, koji je, kako je ona rekla, svirao na

svim instrumentima i govorio sve jezike sveta. Iz gleda da se ovaj senjor odlično poznavao s Herminom i da je bio u prijateljstvu s njom. Pred sobom je imao dva saksofona razlicite velicine, u koje je duvao naizmenicno, dok su njegove crne, sjajne oči pažljivo i veselo ispitivale igrace. Na svoje iznenađenje, osetio sam prema ovom bezazlenom, lepuškastom sviracu nešto nalik na ljubomoru; ne ljubavnicku ljubomoru, jer između mene i Hermine nije bilo ni govora o ljubavi, nego neku vrstu duhovne ljubomore na njihovo prijateljstvo, jer mi se činilo da nije sasvim dostojan interesovanja, upadljivog isticanja, pa čak i uvažavanja koje mu je ukazivala. čudna poznanstva moram da sklapam, po mislio sam neraspoložen.

A zatim su Herminu uzastopno pozivali da igra, i ja sam ostao sam pored caja, slušajući muziku, vrstu muzike koju dotle nisam mogao da podnesem. Bože moj, pomislio sam u sebi, sada treba da budem uveden i da se odomacim ovde, u ovome meni tako odvratnom i tudem svetu, u ovom, do sada tako brižljivo ishabanom, svetu lumpadžija i zabave željnih ljudi, u glatkom, uniformisanom svetu mernih stocica, džeza, kokota i trgovackih putnika! Tužno sam ispijao svoj čaj i piljio u poluelegantno mnoštvo. Moj pogled privukoše dve lepe devojke, obe dobre igracice, koje sam posmatrao sa divljenjem ona se nasmeši i ohrabri me, a na moje zadivljene poglede i laskave reci odgovori izvanredno spretno, ne recima, već tihim, ocaravajućim pokretima, koji su nas divno zbližili. Desnom rukom čvrsto sam je obgrlio oko struka i sav srećan revnosno pratio pokrete njenih nogu, ruku i ramena, ne nagazivši je ni jednom, na svoje veliko iznenađenje, a kad je muzika prestala da svira, nas dvoje smo ostali zajedno, pljeskajući sve dok se igra nije ponovila i dok nisam još jednom pažljivo, zaljubljeno i predano ponovio ceo obred.

Kada se igra završila, isuviše brzo za mene, lepa somotska devojka se povukla, a pored mene se od jednom stvorila Hermina, koja nas je posmatrala.

Primećuješ li nešto? smejala se ona pohvalno.

Jesi li otkrio da ženske noge nisu isto što i noge od stola? E pa bravo! Fokstrot sada, hvala bogu, znaš, sutra prelazimo na boston, a za tri nedelje održava se bal pod maskama u dvoranama Globusa.

Bio je odmor i mi smo seli, a zatim je prišao i le

puškasti mladi gospodin Pablo, saksofonista, klimnuo glavom i seo pored Hermine. Izgledalo je da je s njom u prisnom prijateljstvu, ali meni se, priznajem, još pri prvom susretu nikako nije svideo ovaj gospodin. Bio je lep, to se nije moglo poreći, lepog stasa i lica, ali nisam mogao otkriti u njemu nikakvih drugih odlika. Uprostitio je i svoje znanje mnogih jezika, naime, uopšte nije govorio, izuzev reci molim i hvala, dabome, svakako, halo i slicnih, koje je, doduše, znao da kaže na nekoliko jezika. Ne, on nije govorio, ovaj senjor Pablo, a izgledalo je da ovaj lepuškasti kabalero i ne misli mnogo. Njegovo je zanimanje bilo da duva u saksofon u džezorkestru, i to zanimanje je, izgleda, upražnjavao sa ljubavlju i strašću; za vreme sviranja katkada bi odjednom pljesnuo rukama ili bi dopuštao sebi druge izlive oduševljenja, na primer, glasno bi otpjevao: oooo, ha, ha, halo! Ali inace, očigledno, nije bio ni za šta drugo na svetu sem da bude lep, da se i lako kao kakav cvetni list, a i kod nje ga sam našao i osetio one lepote koje čas dolaze u susret čas beže, ona je takođe širila miris žene i ljubavi, i njena je igra nežno i toplo pevala ljupku, zamamnu pesmu pola pa ipak na sve to nisam mogao da odgovorim slobodno i radosno, nisam mogao da se potpuno za boravim i sav se predam; Hermina mi je bila odviše bliska, ona mi je bila drug, sestra, ona je bila mogasoja, licila je na mene i licila je na Hermana, ntog prijatelja iz mladosti, zanesenjaka, pesnika i vatre nog druga mojih umnih vežbi i stranputica.

Znam reče ona kasnije kada sam joj govorio o tome dobro znam. Ja cu, doduše, ipak postići da se zaljubiš u mene, ali za to ima vremena. Za sada smo drugovi, ljudi koji se nadaju da će postati prijatelji, jer smo upoznali jedno drugo. Sada cemo uciti jedno od drugoga i igracemo se jedno s drugim. Pokazacu ti svoje malo pozorište, naucicu te da igraš, da budeš malo veseo i budalast, a ti ceš mi izložiti svoje misli i nešto od svog znanja.

Ah, Hermina, nema tu bogzna šta da se izlaže, ti znaš više od mene. Kakvo si ti neobicno ljudsko stvorenje, devojko! U sve se razumeš i u svemu prednjaciš. Da li ti ja nešto znacim? Da ti nisam do sadan?

Smrknutih očiju gledala je u pod.

Ne volim da te cujem da tako govoriš. Pomisli

na vece kada si, slomljen i oćajan, usred svojih patnji i usamljenosti, presekao moj put i postao mi drug! šta misliš, zašto sam tada umela da te poznam i razumet?

Zašto, Hermina? Reci mi!

Zato što sam ista kao i ti. Zato što sam isto tako usamljena kao i ti, zato što isto kao i ti ne mogu da volim i da shvatim ozbiljno život i ljude. Uvek po stoji nekolicina ljudi koji od života traže ono najviše i koji teško mogu da se pomire sa glupošću i grubošću. Zar je poznaješ?

Da, poznajemo se vrlo dobro. Je li ti mnogo stalo do nje?

Svidela mi se i bio sam radostan što je tako predusretljivo podnosila moje igranje.

Zar je to sve! Trebalo bi da joj se malo udvaraš, Hari. Ona je veoma lepa i odlično igra, a već si za ljubljen u nju. Verujem da ćeš imati uspeha.

Oh nije mi to cilj.

Sada si malo slagao. Znam da negde u svetu imaš draganu i da je vidaš jednom u pola godine, da bi se onda svadao s njom. Lepo je od tebe, najzad, što hoćeš da ostaneš veran toj svojoj cudnoj prijateljici, ali dopusti mi da tome ne pridam naroćit znaćaj! Naslucujem da ti ljubav uopšte shvataš veoma ozbiljno. Neka je i tako, voli na svoj idealan način koliko hoćeš, to je tvoja stvar, nije moje da vodim racuna o tome. Ali je moje da povedem racuna da malo bolje naućiš sitne, lake životne umešnosti i igre, na tom polju sam ti uciteljica, i ucicu te bolje nego tvoja idealna dragana, u to budi uveren! Veoma ti je potrebno da opet jednom spavaš s jednom lepom devojkom, stepski vuće.

Hermina, uzviknuh izmuceno ta pogledaj me, ja sam star ćovek!

Ti si mali decak. I kao što si bio odviše nemaran da naućiš da igraš, tako isto si bio odviše nemaran da naućiš da voliš. Ti, prijatelju, svakako odlično umeš da voliš idealno i tragicno, u to ne sumnjam i odajem ti priznanje. Ali sada ćeš naućiti da voliš i obićno, ljudski. Poćetak je tu, uskoro ćovek može da te pusti da odeš na neki bal. Još moraš da naućiš boston, s time ćemo otpoćeti sutra. Doći ću u tri sata. Uostalom, kako ti se svidela muzika ovde?

= Neobićno.

Vidiš, i to je napredak, već si nešto naućio. Do sada nisi mogao da podneseš džez i muziku za igru,

nije ti bilo dovoljno ozbiljna i duboka, a sada si uvi-
deo da je ne treba ni shvatiti ozbiljno, ali da može
tu: iako je nisam vidao svakog dana, ona me je ipak
stalno posmatrala, vodila, nadzirala i ocenjivala
pa mi je i moje najžešće buntovnicke misli, kao i
nameru da bežim, sa osmehom citala s lica.

Postepeno, kako je napredovalo rušenje onoga
što sam ranije nazivao svojom ličnošću, pocinjao
sam da shvatam zašto sam uprkos svem očajanju
morao toliko da se bojim smrti, pa sam primećivao
da je i taj užasni i sramni strah bio samo deo moje
stare, gradanske, lažne egzistencije. Dosadašnji gos-
podin Haler, daroviti pisac, poznavalac Getea i
Mocarta, autor citanja dostojnih eseja o metafizici
i umetnosti, o geniju, tragici i čovečnosti, melanho-
licni pustinjač u svojoj celiji pretrpanoj knjigama,
podvrgnut je deo po deo samokritici i u svemu je
podbačio. Daroviti i zanimljivi gospodin Haler pro-
povedao je, doduše, razumnost i čovečnost,
protestovao je protiv surovosti rata, ali nije dopus-
tio da ga za vreme rata postave uza zid i streljaju što
je u stvari trebalo da bude posledica njegovog shva-
tanja, već se nekako prilagodio, razume se, veoma
časno i plemenito, ali je to ipak bio samo kompro-
mis. Osim toga, bio je protivnik sile i izrabljivanja,
ali je u banci imao nekoliko hartija od vrednosti
raznih industrijskih preduzeća, čije je kamate uži-
vao bez ikakve griže savesti. I tako je to bilo u sve-
mu. Hari Haler se, doduše, divno prerušio u idealis-
tu i čoveka koji prezire svet, u setnog pustinjača i
kivnog proroka, ali je u osnovi ipak bio buržuj; osu-
đivao je život koji je vodila Hermina, ljutio se zbog
njega je staro po restoranima, isto tako i zbog
novca koji je tamo procerdao, savest mu nije bila
čista, a nikako nije osetio za unutrašnjim oslobo-
đenjem i savršenstvom, već je, naprotiv, žestoko
očekivao za udobnim vremenima kada su mu njegove
umne vežbe još pružale zadovoljstvo i donosile mu
slavu. Tako isto su i oni čitaoci novina koje je on
prezirao i ismevao osetili za idealnim vremenima
pre rata, jer je to bilo mnogo lakše nego naučiti neš-
to na sopstvenim patnjama. bih, do davola, čoveku
se morao zgaditi ovaj gospodin Haler! Pa ipak sam
se grcevito držao, njega ili njegove obrazine, koja
je već bila u raspadanju, njegovog koketiranja sa du-
hovnim životom, njegovog malogradanskog straha
od svega što je nesredeno i slučajno (u šta se ubrajala

i smrt). Sa podsmehom i zavješću sam uporetivao buduceg, novog Harija, ovog pomalo plašljivog i smešnog diletanta dvorana za igru, sa onom neka dašnjom lažnoidealnom slikom Harija, na kojoj sam u meduvremenu otkrio kobne crte koje su mi onda na profesorovoj slici Getea toliko smetale. A on sam, stari Hari, bio je isto tako gradanski idealizovani Gete, isti takav junak duha, odviše pleme nitog pogleda, koji je blistao uzvišenošću, duhom i čovečnošću, kao da je namazan briljantinom, i koji je, tako reci, i sam bio tronut plemenitošću svoje sopstvene duše. Do davola, ova ljupka slika bila je prilično izrešetana, idealni gospodin Haler bedno je demontiran! Izgledao je kao velikodostojnik koga su opljackali drumski razbojnici, pa je ostao u pocepanim gacama, i koji bi mudro uradio kad bi sada naucio ulogu odrpanca, ali on umesto toga nosi svoje rite kao da na njima još ima ordenja i placno i dalje traži izgubljeno dostojanstvo.

često sam se sretao sa sviracem Pablom i morao sam ponovo da razmotrim svoj sud o njemu, već i zato što ga je Hermina toliko volela i uvek tražila njegovo društvo. U mom sećanju Pablo je bio zabeležen kao lepuškasta nula, kao mali, pomalo sujevan tan lepotan, kao vedro dete bez problema, koje veselo duva u vašarsku trubu i koje je lako naterati na poslušnost pomocu pohvala i čokolade. Ali Pablo nije pitao za moj sud o njemu, bio mu je isto tako ravnodušan kao i moje muzicke teorije. Slušao me je uctivo i ljubazno, smeškajući se bez prestanka, ali mi nikada nije davao pravi odgovor. No uprkos tome izgledalo je da sam ga zainteresovao, i o gledano se trudio da mi se svidi i pokaže se dobronameran prema meni. Kada sam se jednom, za vreme naših neplodnih razgovora, razljutio i postao skoro grub, pogledao me je u lice unezvereno i tužno, zatim me je uhvatio za levu ruku, pomilovao je i ponudio mi iz jedne zlatne kutijice neki prašak za šmrkanje, jer je smatrao da će mi to prijati. Pogledom sam upitao Herminu, ona je klimnula glavom u znak odobravanja, i ja sam se poslužio i ušmrkao prašak. Odista sam ubrzo postao svežiji i živahniji, u onom prašku je verovatno bilo malo kokaina. Hermina mi je pricala da Pablo raspolaže mnogim ovakvim sredstvima, do kojih dolazi tajno i kojima više puta poslužuje prijatelje, jer je u njihovom spravljanju i doziranju pravi majstor. Bila su to

sredstva za umirenje bolova, za spavanje, za izazivanje lepih snova, za izazivanje veselosti i zaljubljenosti.

Jedanput sam ga sreo na ulici, blizu keja, i on mi se odmah pridružio. Ovog puta uspeo sam da ga na teram da najzad progovori.

Gospodine Pablo, rekao sam mu, dok se on igrao crnosrebrnim štapicem vi ste Herminin prijatelj i to je razlog zbog kojeg se interesujem za vas. Ali vi mi, to vam moram reci, otežavate konverzaciju. Ja sam nekoliko puta pokušao da razgovaram s vama o muzici, zanimalo me je da cujem vaše mišljenje, vaše neslaganje i vaš sud; ali vi ste uvek prezrivo odbijali da mi ma šta odgovorite.

On se srdacno nasmeja i ovog puta mi ne ostade dužan odgovora, već ravnodušno reče: Vidite, po mom mišljenju razgovor o muzici nema nikakve vrednosti. Ja nikada ne govorim o muzici. šta bih vam i odgovorio na vaše veoma mudre i istinite reci? Vi ste toliko u pravu u svemu što ste rekli. Ali, vidite, ja sam muzicar, a ne naucnik, i ne verujem da muzika ima ma kakve veze sa istinitim izjavama. Za muziku nije važno da li je neko u pravu, da li neko ima ukusa, obrazovanja i svega ostalog.

Pa dobro. A šta je onda važno?

Svirati je važno, gospodine Haleru, treba svirati što je moguće bolje, više i intenzivnije! U tome je stvar, mesje. Ako u glavi imam sva dela Baha i Hajdna i o njima mogu da dam najpametnije ocene, time još ni za kog ništa nisam ucinio. Ali ako uzmem svoj duvacki rog i na njemu odsviram živahni šimi, bio taj šimi dobar ili loš, u njemu će ljudi ipak uživati, od njega će im se razmrdati noge i prostrujati krv. A jedino to je važno. Pogledajte jednom lica u dvorani za igru u trenutku kada muzika posle dužeg odmora ponovo zasvira; kako tada oči zablistaju, noge pocnu da se trzaju, a lica da se smeju! To je ono radi cega se svira.

Vrlo dobro, gospodine Pablo. Ali ne postoji samo muzika cula, postoji i muzika duha. Ne postoji samo ona koja se svira za trenutak već i besmrtna muzika koja živi dalje i onda kada se ne svira. Može neko, ležeci sam u svom krevetu, da izazove u svojim mislima neku melodiju iz cArobne frule ili Matejeve pasije, i onda je to muzika iako niko ne vuče gudačom, niti duva u flautu.

Svakako, gospodine Haleru. Ali i Jirning i Ila lenctu reprodukuju u sebi svake noci mnogi usamljeni i sanjalacki raspoloženi ljudi. I najsiromašnija daktilogratkinja u kancelariji ima u glavi svoj van step i po njegovom taktu udara u slova. Oni su u pravu, svi ti usamljeni ljudi, i ja im rado dopuštam njihovu nemu muziku, bilo da je u pitanju Jirning, caRobna frula ili Valencija! Ali odakle tim ljudima ta usamljena, nema muzika? Oni je uzimaju od nas muzicara; ona prvo mora da bude odsvirana i saslušana, mora da ude u krv pre nego što čovek kod kuce u svojoj sobici može da misli na nju i sanja o njoj.

Saglasan sam rekoh hladno. Ali ipak, ne mogu Mocart i najnoviji fokstrot stajati na istom stepenu. I nije svejedno da li ljudima svirate božanski i vecnu muziku, ili jevtinu muziku koja ne traje više od jednog dana.

.Pablo primeti uzbuđenje u mom glasu, nje GOVO LIce dobi svoj najljubazniji izraz, on me pomi LOVA Po mišici i unese u svoj glas neverovatnu bla

GOST , dragi gospodine, vi ste sigurno u pravu sa svojim stepenima. Nemam ništa protiv toga da Mocarta Hajdna i Ilalenciju stavite na stepen koji želite! Meni je to sasvim svejedno, ne odlucujem ja o tim stepenima, mene za to ne pitaju. Mocarta ce možda svirati i posle sto godina, a ialenciju ni posle dve mislim da to mirne duše možemo prepustiti dragom bogu, on je pravedan i u njegovim je rukama trajanje našeg života, pa i svakog valcera i fokstrota, on će sigurno uciniti kako je najbolje. Ali mi muzicari moramo da cinimo naše, da izvršavamo svoju dužnost i zadatke: moramo da sviramo ono što ljudi trenutno traže, i to što je mogucno bolje, lepše i ubedljivije.

Uzdahnuo sam i nisam rekao više ništa. Ovom čoveku se nije moglo doskočiti.

U izvesnim trenucima su se novo i staro, bol i na slada, strah i radost veoma cudno mešali. Bio sam čas na nebu, čas u paklu, ali vecinom na oba mesta istovremeno. Stari i novi Hari živeli su jedan pored drugoga čas u ogorcenoj svadi, čas u miru i spokojstvu. Katkada je izgledalo da je stari Hari zauvek umro, a onda bi se odjednom opet pojavio, izdavao naredenja, tiranisao i sve znao bolje, a novi, mali,

mladi Hari je ćutao, dopuštajući da bude pritešnjen uza zid. Nailazili su opet drukciji ćasovi, kada je mladi Hari staroga hvatao za gušu i svojski stezao, pa bi tada bilo mnogo stenjanja, mnogo borbe na život i smrt i mnogo misli o nožu za brijanje.

Ali ćesto bi me poklopio jedan jedini talas i sreće i patnje. Takav je bio trenutak kad sam nekoliko dana posle svog prvog javnog pokućaja da igram Ijudi od duha, mlćki branimo protiv toga, umesto da budemo potćinjeni i poslušni duhu, logosu, reci svi mi maćtamo o jednom jeziku bez reci, koji će izraziti neizrecivo i prikazati ono što se ne moće uobliciti. Umesto da što vernije i predanije svira na svom instrumentu, Nemać od duha uvek se bunio protiv reci i protiv razuma, a uvek je koketirao s muzikom. I uvek se Nemaćki duh nasladivao ćudesnim i blaćenim muzickim formama, ćudesnim i ljupkim osećanjima i raspoloženjima, koja stvarnost nikada nije potisnula, a prenebregao je svoje stvarne zadatke. Mi, LJudi od duha, nikada se nismo odomacili u stvarnosti, bila nam je tuda i neprija teljska, i zato je i u naćoj nemaćkoj stvarnosti, u naćoj istoriji, naćoj politici i javnom mnenju uloga duha bila tako bedna. Da, ćesto sam razglabao tu misao, a ćesto sam osećao i žestoku ćežnju da jednom i ja ućestvujem u oblikovanju stvarnosti, da jednom i ja RADIM ozbiljno i odgovorno, umesto da se bavim uvek samo estetikom i duhovnom primenom umetnoćcu. Ali se uvek sve zavrćavalo rezignacijom i pomirenjem sa zlim ućesom. Gospoda generali i veleindustrijalci bili su potćuno u pravu: nića od nas duhovnih, mi smo bili drućtvo bez koga se lako moglo, neodgovorno drućtvo duhovnih brbljivaca kome je stvarnost bila tuda. Pih, do davola! Nož za brijanje!

Ispunjen ovakvim mislima i naknadnim zvucima muzike, srca otežalog od tuge i pun oćajne ćežnje za životom, za stvarnoćcu, za smislom svega ovoga i nepovratno izgubljenim, najzad sam se vratio kući, popeo uz stepenice, upalio osvetljenje u dnevnoj sobi i uzalud pokućao da malo ćitam. Setio sam se dogovora koji me je obavezivao da sutra uveće odem u Cecilbar na viski i igranku i osećao sam, ne samo prema sebi već i prema Hermini, srdžbu i gorćinu. Neka je njena namera i dobra i srdacna, a ona sama neka je ćudesno stvorenje bolje da me je ona pustila da propadnem, umesto što me je povuk

la u ovaj tudi svet koji tako cudno treperi, svet igre i zbrke, u kome ću uvek biti tudinac i u kome pro pada i strada ono što je najbolje u meni.

I tako sam tužno ugasio svetiljku, tužno otišao u svoju spavaću sobu, tužno poceo da se svlacim, kada me trže neobican miris. U vazduhu je lebdeo lak miris parfema i, osvrnuvši se, videh lepu Mariju kako leži u mom krevetu, smešeci se pomalo zaplašeno svojim krupnim plavim očima.

Marija! rekoh. A prva mi je misao bila da ce mi gazdarica otkazati stan ako sazna za ovo.

Došla sam reče ona tiho. Ljutite li se na mene?

Ne, ne ljutim se. Znam da vam je Hermina dala kljuc. Naravno.

Oh, vi ste ljuti zbog toga. Idem ja.

Ne, lepa Marija, ostanite! Samo, eto, baš vece ras sam veoma tužan, danas ne mogu da budem ve seo, ali ću sutra možda moci.

Nagnuo sam se nad njom, a ona je svojim velikim, čvrstim rukama privukla moju glavu k sebi i dugo me ljubila. Seo sam zatim na krevet, držeci je za ruku, i zamolio je da govori veoma tiho, jer niko nije smeo da nas cuje, gledao sam naniže u njeno lepo, puno lice, koje je tako strano i cudno, poput velikog cveta, ležalo na mom uzglavlju. Lagano je privukla moju ruku do svojih usana, zatim ju je od vukla pod pokrivač i stavila na svoje tople grudi, koje su se lagano nadimale.

Ne moraš da budeš veseo reče ona Hermina mi je rekla da si u nevolji. To je svakom shvatljivo. Da li ti se još uvek svidam? Onomad, kad smo igrali, bio si veoma zaljubljen.

Poljubio sam je u oči, usta, vrat i grudi. Još ma locas mislio sam na Herminu sa gorcinom i preko rom. A sada sam na rukama držao njen poklon i bio joj zahvalan. Marijina milovanja nisu vredala divnu muziku koju sam toga dana slušao, bila su je dostojna, pretvorivši se u njeno ostvarenje. Lagano sam skidao pokrivač sa lepe žene, sve dok, ljubeci je, nisam stigao do njenih stopala. Kada sam se ispružio pored nje, njeno lice, slično cvetu, smešilo mi se sveznalacki i blagonaklono.

Te noci pored Marije nisam spavao dugo, ali sam zato spavao duboko i spokojno kao dete. U trenu cima kad sam bio budan ispijao sam njenu lepu, vedru mladost, a u tihom časkanju saznao sam

mnoge zanimljive stvari o njenom i Hermininom životu. Malo sam znao o ovoj vrsti stvorenja i njihovom životu, jedino sam ranije, u pozorištu, po vremenu susretao slične egzistencije, žene kao i muškarce, koje su upola pripadale umetničkom svetu a upola svetu uživanja. Tek sada sam stekao izvesnu sliku o tim neobicno cednim, a u isti mah neobicno pokvarenim životima. Ove devojke, vecinom iz siromašnih kuća, bile su odviše pametne i lepe da bi čitav svoj život zasnivale na nekoj slabo placenoj, bezvoljnoj zaradi, te su živele čas od nekog privremenog rada čas od svoje ljupkosti i lju baznosti. Katkada bi po nekoliko meseci sedele za pisacom mašinom, povremeno su bile ljubavnice imucnih bonvivana, dobijale džeparac i poklone, a bilo je vremena kada su, u krznu i automobilima, živele u Grandhotelu, dok bi drugi put, opet, stanovale u potkrovnicama. Mogucno je bilo pridobiti ih za brak u, slučaju neke veoma povoljne ponude, ali nisu žudele za njim. Neke od njih nisu bile po hotljljive u ljubavi i svoju naklonost pokazivale su ustežuci se, uz cenkanje za najvišu cenu. Druge, među koje je dolazila i Marija, bile su neobicno obdarene za ljubav i željne ljubavi, vecina ih je bila iskusna u ljubavi prema oba pola; one su živele iskajucivo za ljubav, a pored prijatelja koji su placali uvek su imale još i neke druge ljubavne odnose. Marljljive i vredne, pametne, pa ipak besvesne, živele su ove leptirice svojim detinjastim i prepredenim životom; bile su nezavisne; nije mogao svako da ih kupi, očekivale su sve od sreće i lepog vremena, bile su zaljubljljene u život, ali su ga cenile mnogo manje od gradanina, uvek su bile spremne da sa princem iz bajke podu u njegov dvorac, dok su u podsvesti uvek bile sigurne u težak i tužan kraj.

Marija me je one neobicne prve noci i narednih dana naucila mnogo cemu, ne samo divnim novim igrama i nasladama cula već i novom razumevanju, novim shvatanjljima i novoj vrsti ljubavi. Svet koji je živeo po lokalima za igru i zabavu, po bioskopima, barovima i hotelskim tremovima, a koji je za mene, pustinjaka i estetu, još uvek predstavljao nešto što je imalo nižu vrednost, nešto zabranjljeno i nedostojno, bio je za Mariju, Herminu i njihove drugarice naprosto svet, koji nije bio ni zao ni dobar, koji niti su želele niti mrzele, jer je baš u ovom svetu cvetao njihov kratki, cežnjom ispunjljeni život,

u njemu su bile odomacene iiskusne. Volele su neku naročitu vrstu šampanjca ili neko specijalno jelo u Grilrumu kao što ljudi moga kova vole nekog kompozitora ili pesnika, a na novi išlager ili sentimentalnu i bljutavu pesmu nekog džezpevaca rasipale su isto oduševljenje, uzbuđenje i tronutost kao drugi Marija mi je pričala o lepuškastom saksofonisti Pablu i o nekom americkom songu koji je ovaj katkada pevao, govoreći o tome s takvim zanosom, divljenjem i ljubavlju da me je to dirnulo i mnogo više potreslo od zanosa nekog visokoobrazovanog čoveka prilikom prefinjenog Lumetnickog uživanja. Bio sam spreman da se zanosim zajedno s njom ma kakav bio pomenuti song; Marijine ljubazne reci i njen čežnjivi, rascvetali pogled stvarali su široke prolome u mojoj estetici. Bilo je nekih lepota, nekih malobrojnih, odabranih lepota, na celu sa Mocartom, koje su za mene bile uzdignute iznad svake prepirke i sumnje, ali gde se nalazila granica? Zar nismo svi mi poznavali i kriticari u mladosti vatreno obožavali umetnike i umetnicka dela koja nam se danas cine problematicna i fatalna? Zar se mnogima od nas to nije dogadalo sa Lisztom, Vagnerom, pa cak i Betovenom? Zar Marijina rascvetala, detinjasta tronutost songom iz Amerike nije bila isto tako čista, lep i iznad svake sumnje uzdignut umetnicki doživljaj kao i potresenost nekog prosvetnog savetnika povodom Tristana ili ekstaza nekog dirigenta povodom Deveti simfonije? I zar se to nije neobicno poklapalo s mišljenjem gospodina Pabla, dajući mu za pravo? Tog Pabla, tog lepotana, Marija je, izgleda, mnogo volela.

On je lep čovek rekao sam ja i meni se mnogo sviđa. Ali reci mi, Marija, kako možeš da voliš i mene pored njega, mene dosadnog, starog momka, koji nije lep i već je skoro sasvim sed i koji ne ume da duva u saksofon niti da peva engleske ljubavne pesme?

Ne govori tako ružno? grdila me je ona. Pa to je sasvim prirodno. I ti mi se sviđaš, ima i u tebi nečeg lepog, milog i naročitog, ne smeš da budeš drugaciji nego što si. O tim stvarima ne treba govoriti, niti tražiti da se o njima polaže račun. Vidiš, kada me ljubiš u vrat ili uvo, osećam da me voliš, da ti se sviđam; ti ljubiš na neki naročit način, pomalo bojažljivo, i to mi kazuje: on te voli, on ti je zahva

lan što si lepuškasta. To mi je milo, veoma milo. A opet kod drugog muškarca volim ono suprotno, baš to što izgleda kao da mu nije stalo do mene i što me ljubi kao da mi ukazuje nekakvu milost.

Ponovo smo zaspali. I opet sam se probudio, ne ispuštajući iz zagrljaja svoj lepi, prelepi cvet.

c udan?! lepi cvet je ipak ostao i dalje poklon od Hermine! Neprekidno je ona stajala iza njega, bio je obavijen njome, kao kakvom maskom! A u meduv remenu odjednom sam se setio Erike, svoje daleke, zloceste dragane, svoje jadne prijateljice. Ona je bila jedva nešto manje lepa od Marije, iako ne u takvom cvetu i toliko oslobođena svakog unutrašnjeg tereta, a bila je i siromašnija u sitnim, nenadmašnim ljubavnim veštinama. Neko vreme mi je jasno i bolno lebdela pred očima njena voljena slika, duboko utkana u moju sudbinu, a zatim je opet potonula u san i zaborav daljine, što je kod mene izazvalo neko tiho žaljenje.

I tako su u ovoj prvoj, nežnoj noci iskrsle predama mnoge slike mog života, koji je dotada dugo bio prazan, ubog i bez slika. Eros je kao carolijom otvorio duboke i bogate njihove izvore i, videći koliko je moj život bogat slikama, koliko je duša jadanog Stepskog Vuka puna dalekih, vechnih zvezda i sazvezda, moje srce je na trenutke prestajalo da kuća od ocaranosti tuge. Detinjstvo i moja majka gledali su me nežno i ozareno, kao nedostižno plavetnilo dalekih planina, snažno je odjekivao hor mojih prijateljstava, pocev od poznatog Hermana, duhovnog brata Hermininog. Mirisavo i nezemaljski, kao vlažno rascvetali vodeni cvetovi, doplovile su mi slike mnogih žena koje sam voleo, za kojima sam žudeo, koje sam opevao, a od kojih sam mali broj pokušao da dostignem i osvojim. Pojavila se i moja žena, sa kojom sam proživio tolike godine, koja me je naucila drugarstvu, sukobima i rezignacijom, prema kojoj je u meni, pored svih razocaranja, ostalo živo, duboko poverenje sve do onog dana kada se, razbolevisi se i izgubivsi duševnu ravnotežu, odjednom žestoko pobunila protiv mene i pobegla a ja sam tada video koliko sam je voleo i koliko je veliko bilo moje poverenje, kada me je za ceo život tako teško pogodila njegova zloupotreba.

Opet su nailazile slike bilo ih je na stotine, sa i bez imena izbijale su, mlade i nove, iz izvora ove ljubavne noci, i ja sam opet znao ono na šta sam u

sebi bio odavno zaboravio, da su one posed i vrednost mog života i da neuništivo postoje i dalje, kao doživljaji koji su se pretvorili u zvezde, nezaboravni i neizbrisivi, ciji je niz bajka mog života, a ciji je zvezdani sjaj nerazoriva vrednost mog bitisanja.

Moj život je bio tegoban, pun lutanja i nesreca, vođio je u odricanje i poricanje, bio je zagorcan žuci čitavog covecanstva, ali je bio bogat, bogat i gord, bio je to kraljevski život čak i u bedi. Ma koliko jadro bio, procerdan delic puta do potpune propasti, jezgro tog života bilo je plemenito, imalo je svoj lik i soj, nije se išlo za novcicima, već za zvezdama.

To je bilo davno i mnogo šta se od onda zbilo i izmenilo, sećam se još samo neznatnih pojedinosti iz one noci, pojedinih reci iz našeg razgovora, pojedinih dela i izraza duboke ljubavne nežnosti, zvezdano jasnih trenutaka budenja iz teškog sna ljubavnog zamora. Ali one noci me je, prvi put od vremena mog propadanja, moj sopstveni život gledao neumoljivo, blistavim očima, prvi put sam ponovo ostao slučajan kao udes, a ruševine mog života kao delic božanskog. Moja duša je ponovo pocela da diše, moje oči su ponovo progledale, i u trenucima sam strasno naslucivao da je dovoljno da sakupim rasuti svet slika, da treba samo na stepen slike da podignem svoj harihalerovski život stepskog vuka kao celinu, pa da i sam uđem u svet slika. i postanem besmrtan. Zar svaki coveciji život ne znaci zalet i pokušaj prema tom cilju?

Ujutro, pošto sam podelio s njom svoj doručak, morao sam da prokrijumcarim Mariju iz kuće, što mi je i pošlo za rukom. Još istog dana iznajmio sam za nas dvoje u obližnjem kraju grada sobicu, koju smo odredili za naše sastanke.

Moja uciteljica igranja, Hermina, dolazila je revnosno i ja sam morao da ucim da igram boston. Ona je bila stroga i neumoljiva i nije propuštala nijedan čas, jer j, bilo rešeno da idem s njom na iduci bal pod maskama. Zamolila me je da joj dam novaca za njen kostim ali je odbila da mi ma šta kaže o njemu. Još uvek mi je bilo zabranjeno da je posetim, pa čak i da saznam njenu adresu.

Ovo vreme pre bala pod maskama, otprilike tri nedelje, bilo je veoma lepo. činilo mi se da mi je Marija prva prava ljubavnica u životu. Uvek sam kod žena koje sam voleo tražio duh i obrazovanje, a nikada nisam potpuno shvatio da i najduhovitija

i najobrazovanija žena nikada nije davala odgovor na žalost u meni, u svemu se uvek suprotstavljala; iz nosio sam ženama svoje probleme i misli, i činilo mi se sasvim nemoguće da duže od jednog časa volim devojkicu koja teško da je pročitala koju knjigu i jedva da je znala šta je citanje uopšte, a još manje umela da razlikuje Beethovenovog od Betovena. Marija nije imala obrazovanje, njoj te stranputice i dopunski svetovi nisu bili potrebni, svi njeni problemi nicali su neposredno iz njenih čula. Sa čulima kojima je bila obdarena, sa njenim naročitim glasom, njenim bojama, njenom kosom, glasom, puti, njenim temperamentom, kojim je mogla da postigne najveću moguću čulnu i ljubavnu sreću, njena umetnost i zadatak su bili: da za svaku svoju sposobnost, za svaki pregib svojih linija, svaku najnežniju oblinu svog tela nade i kao magijom izazove kod zaljubljenog razumevanje, odgovor i živu protivigru koja usrećuje. Osetio sam to već pri onoj prvoj bojažljivoj igri s njom, osetio sam miris genijalne, visoko kultivisane i dražesne čulnosti i bio sam opećinjen njome. Svakako nije bila slučajnost što mi je sveznajuća Hermina dovela ovu Mariju. Njen miris, čitavo njeno biće bili su u znaku leta i ruža.

Nisam imao sreću da budem jedini ili povlašćeni ljubavnik Marijin, bio sam samo jedan od nekoliko njih. Često nije imala vremena za mene, katkad mi je poklanjala po jedan čas posle podne, redom citavu noc. Nije htela da uzima novaca od mene, iza toga se verovatno krila Hermina. Ali je rado primala poklone, i kad sam joj, na primer, poklonio mali novčanik od crvene lakovane kože, u njemu su smela biti i dvatri zlatnika. Uostalom, grdno me je ismevala zbog te crvene kesice za novac: bila je divna, ali svakako je dugo stajala u radnji, jer nije bila po sadašnjoj modi. O ovim stvarima, o kojima sam do sada znao i razumevao manje nego o nekom eskimskom narečju, mnogo sam naučio od Marije.

Naučio sam pre svega da ove male igracke, modne i luksuzne stvarcice, počev od pudera i parfema pa do cipelica za igru, od prstena do kutije za cigarete, od zatvaraca na pojasu do rucne torbiće, nisu samo torbiće i obične bezvredne sitnice, niti izumi fabrikanta i srebroljubivih trgovaca, već su, sasvim opravdano, lepo, mnogostruko malo, odnosno veliko, carstvo stvarcica čiji je jedini cilj da posluže ljubavi, da prefine osećanja, da ožive mrtvu okolinu i da je,

kao pomocu neke madije, obdare novim culima za ljubav. Jer ta torbica nije bila obicna torbica, kesica za novac nije bila kesica, cvet nije bio cvet, lepeza nije bila lepeza, već je sve to bio plasticni materijal ljubavi, madije i draži, sve je to bilo glasonoša, krijumcar, oružje i ratnicki poklic.

Često sam razmišljao koga li Marija u stvari voli. Mislim da je najviše volela mladica Pabla, saksofonistu unezverjenih crnih očiju i dugih, bledih, plemenitih i melanholičnih ruku. Bio sam sklon da tog Pabla u ljubavi zamišljam kao pomalo snenog, razmaženog i pasivnog, ali me je Marija uveravala da ga je, doduše, lagano obuzimao ljubavni žar, ali da je zatim bio napregnut, čvrst, muževan i pun zahteva, kao kakav bokser ili džentlmen jahac. I tako sam doznao i dokućio mnoge skrivene stvari o ovom i onom, o džezsviracu, o glumcu, o mnogim ženama i devojkama, mnogim muškarcima naših krugova, sagledao sam razne veze i neprijateljstva ispod površine i lagano se približio i uvrstio među svet u kome sam dotle bio tude telo bez ikakvih spona. I o Hermini sam saznao mnogo štošta. A naročito sam se često vidao sa gospodinom Pablom, koga je Marija mnogo volela. Katkada je upotrebljavala i neko od njegovih tajnih sredstava, a i meni bi onda pružila takvo uživanje, i svakom prilikom mi je Pablo naročito revnosno bivao na usluzi. Jedan put mi je bez ikakvog okolišenja rekao: Vi ste to liko nesrećni, to ne valja, ne treba da bude tako. Rekao mi je. Uzmite laku lulu opijuma. Moj sud o ovom veselom, pametnom, detinjastom, a pri tom nedokućivom čoveku stalno se menjao, postali smo prijatelji i prilično često sam se služio nekim njegovim sredstvima. Moju zaljubljenost u Mariju posmatrao je malo podsmešljivo. Jednom smo priredili gozbuu njegovoj sobi, na mansardi jednog hotela u predgrađu. U sobi je bila samo jedna stolica, i Marija i ja smo morali da sedimo na krevetu. Dao nam je da pijemo neki neobicno prijatan i tajanstven liker, sastavljen od sadržine triju bocica. A zatim, kada sam se veoma raspoložio, predložio nam je blistavih očiju da to proslavimo ljubavnom orgijom utroje, ja sam to osorno odbio, bilo mi je nemoguće da uradim nešto tako, ali sam za trenutak bacio pogled na Mariju da vidim kako ona to prima, pa iako se smesta pridružila mom odbijanju, spazio sam u njenim očima nekakve varnice i osetio da žali

što se odustalo od toga. Pabla je moje odbijanje razocaralo, ali ga nije uvredilo. šteta, rekao je on, Hari je odviše moralan. šta se može! A bilo bi lepo, toliko lepo! Ali znam zamenu za to. Dao nam je da popušimo nekoliko dimova opijuma i, sedeci nepomicni, doživeli smo otvorenih očiju scenu koju nam je sugerisao, dok je Marija drhtala od naslade. Kada mi se posle toga malo smucilo, položio me je Pablo na krevet, dao mi nekoliko kapi nekog leka i, zatvarajući oči za nekoliko trenutaka, osetio sam na svakom ocnom kapku po jedan letimican, jedva osetan poljubac. Prasio sam se kao da uobražavam da me je poljubila Marija. Ali sam tačno znao da me je to on poljubio.

A jedne večeri me je još više iznenadio. Pojavio se u mom stanu, ispricao mi da mu je potrebno dva deset franaka i molio me da mu ih dam. U naknadu mi je ponudio da ja raspolažem Marijom te noci umesto njega.

Pablo, rekao sam uplašeno vi ne znate šta govorite. Kod nas se smatra kao najveća sramota da čovek svoju ljubavnicu ustupi drugome za novac.

Nisam čuo vaš predlog, Pablo.

Pogledao me je sažaljivo. Necete, gospodine Hari? Dobro. Uvek sami sebi stvarate teškoće.

Onda nemojte noca da spavate kod Marije, ako vam je to milije, i dajte mi novac ovako, vraticu vam ga. Neophodno mi je potreban.

Za šta?

Za Agostina; to je onaj mali za drugom violi nom. već osam dana je bolestan a niko ga ne gleda. Nema ni prebijene pare, a sada sam i ja ostao bez novaca.

Iz radoznalosti, a i da bih sebe kaznio, pošao sam s njim do Agostina, kome je Pablo odneo mleka i lekova u njegovu potkrovnicu, veoma bednu potkrovnicu, kome je rastresao krevet, provetrio sobu i stavio mu propisnu oblogu na glavu, vreću od groznice, i sve to brzo, nežno i stručno, kao kakva dobra sestra nudilja. Iste večeri video sam ga kako do zore svira u Sitibaru.

često sam sa Herminom dugo razgovarao o Mariji, o njenim rukama, ramenima, kukovima, o njenom nacinu smejanja, ljubljenja i igranja.

Je li ti to već pokazala? upita me jednom Hermina opisujući mi naročitu igru jezika pri poljupcu. Molio sam je da mi je pokaže još jedanput, ali ona

odlučno odbi. To će doći kasnije reče još nisam tvoja Ijubavnica.

Upitao sam je otkuda su joj poznate razne veštine Marijinog poljupca i druge skrivene osobine njenog tela, za koje može da zna samo muškarac koji je voli.

Oh uzviknu ona ta mi smo prijateljice. Zar misliš da tajmo bilo šta jedna pred drugom? Ja sam često spavala kod nje i igrala se s njom. Da, uhvatio si lepu devojkicu, koja zna više od drugih.

Pa ipak verujem, Hermina, da vi neke stvari ta jite jedna od druge. Ili si joj možda rekla i sve ono što maš o meni?

Ne, to je nešto drugo, nešto što ona ne bi razumela. Marija je cudesna, imao si sreće, ali između mene i tebe ima stvari o kojima ona nema pojma. Ja sam joj rekla o tebi mnogo štošta, mnogo više nego što bi ti to u ono vreme bilo drago; ta morala sam da je zavedem za tebe! Ali razumej, prijatelju, tako kao što te ja razumem ni Marija, niti ma koja druga te neće razumeti. I zahvaljujući njoj naučila sam još ponešto: znam sve o tebi, kao da smo već često spavali jedno s drugim.

Kada sam se ponovo našao s Marijom bilo mi je čudno i tajanstveno saznanje da je Herminu isto tako već držala na svom srcu kao i mene, da je njene udove, kosu i put isto tako ljubila, milovala i ispitivala kao i moje. Preda mnogom su iskršli novi, posredni i složeni odnosi i veze, nove ljubavne i životne mogućnosti, zbog čega sam morao da mislim na hiljadu duša u raspravi o stepskom vuku.

* * *

U onom kratkom periodu vremena između mog poznanstva s Marijom i velikog bala pod maskama bio sam gotovo srećan, ali ipak nikada nisam imao osećanje da je to spas i postignuto blaženstvo, već sam veoma dobro znao da je sve to predigra i priprema, a da ono pravo tek ima da dođe.

Prilično sam naučio da igram, tako da mi se sada činilo da mogu da prisustvujem balu, o kome se svakog dana sve više govorilo. Hermina je krila neku tajnu i čvrsto je ostala pri odluci da mi ne odaje kako će se prurušiti. Svakako ću moći da je poznam, tvrdila je ona, a ako ne, ona će mi pomoći, ali pre

toga ništa ne smem da saznam. Zato nije bila radoznala da sazna ni kako ću se ja maskirati, a ja sam odлучio da se uopšte ne maskiram. Kada sam hteo da pozovem Mariju na bal, objasnila mi je da za tu svečanost već ima kavaljera, odista, već je imala i ulaznicu, i ja sam, razocarano, uvideo da ću morati s m da idem na zabavu. Bio je to najotmeniji kostimira ni bal u gradu, koji su umetnici priredivali svake godine za kojom ceznedine u dvoranama Globusa. da zbog nje patim sa požur

Tih dana retko sam vidao Herminu, ali je uoci dom. To je nesreća, ili sreć bala bila neko vreme kod mene došla je da uzme Razumem te. U tome smo brat i ulaznicu koju sam joj nabavio i spokojno je sedela imaš protiv sreće koju si s u mojoj sobi, kada se zapodenu neobicno razgovor, Zašto nisi zadovoljan? koji je ostavio dubok utisak na mene. Nemam ništa protiv te sreće, oh nik

U stvari sada prilično dobro živiš reče ona lim Mariju i zahvalan sam joj. igranje ti godi. Ko te nije video za poslednje četiri dan usred kišovito g leta. A nedelje, ne bi te poznao. može da bude trajna i da je neplodna. Od nje čovek

Da priznadoh ja = već godinama nisam živeo postaje zadovoljan, ali zadovoljst tako dobro. A za sve to imam da zahvalim tebi, Her mene. Ona uspavljuje Stepskog mina. Nije to sreća zbog koje bi čovek pristao da umre.

Oh, a zar ne tvojoj lepoj Mariji? Zar mora da se umre, Stepski Vuće?

Ne. I nju si mi ti poklonila. Ona je cuderna. Mislím da mora! Veoma sam zado

Ona je ljubavnica kakva je tebi bila potrebna, jom srećom i mogu da je podnese Stepski Vuće. Lepa, mlada, vedrog raspoloženja i me. Ali ako mi ona katkada ostav iskusna u ljubavi, a sem toga ljubavnica koju ne probudim, da osetim cežnju, tada možeš imati svakog dana. Da ne moraš da je deliš sa stremi za tim da zauvek zadrž drugima, da kod tebe nije uvek samo prolazan gost, novo patim, samo lepše i ne ta

ne bi sve bilo tako dobro.]:eznem za patnjama radi kojih ću biti spreman da

Da, i to sam morao da priznam. , podem u smrt.

Dakle, imaš li sada, u stvari, sve što ti treba? Danas hocu nešto da ti kaže

Ne Hermina, nije tako. Imam nešto veoma odavno znam, a i ti to već znaš, ali m

lepo i dražesno, imam veliku radost i dragu utehu. sebi priznao. Kazacu ti sada o

Gotovo sam srecan. o tebi, kao i o našem zajednickom udesu. Ti si,

E pa eto! Zar bi hteo više? Hari, bio umetnik i mislilac, čovek pun

Hteo bih. Ne zadovoljavam se cinjenicom da vere, koji je još i sad u poteri za

sam srecan, nisam stvoren za to, nije mi to predod koji nikada nije zadovoljan l

red,no. Predodredeno mi je baš ono suprotno. Ali što te je život više budio i tre

Dakle, da budeš nesrecan? Pa bio si to u dovolj stajala tvoja nevolja, to si

noj meri onda kada zbog noža za brijanje nisi mo dao u patnje, strepnje i očajan

gao da ideš kući. osecao, voleo i cenio kao lepo i sveto, sva tvoja vera

Ne, Hermina, ipak nije tako. Onda sam, prizna u ljude i njihovu visoku predod

jem, bio veoma nesrecan. Ali to je bila glupa, nep da ti pomogne, sve je postalo

lodna nesreca. u paramparcad. Tvoja vera više nije imala vazduha.

A zašto? A gušenje je nemila smrt. Zar nije tako

Jer inace ne bih morao toliko da se bojim smrti, to tvoja sudbina?

koju sam, medutim, priželjkivao! Nesreca koja mi je Odobravao sam klimajući glav

Nosio si u sebi jednu sliku o životu, jednu veru i zahtev, bio si spreman na dela, patnje i žrtve a postepeno si primecivao da svet od tebe ne traži ni dela ni žrtve i tome slično, da život nije herojski ep, sa junackim ulogama i ostalim, već samo gradanska bolja soba u kojoj su Ijudi savršeno zadovoljni jelom i picem, kafom i pletenjem carapa, igranjem taroka i muzikom preko radija. A ko hoce nešto drugo i u sebi nosi nešto drugo, ono junacko i lepo, ko oboža va velike pesnike ili svece, taj je budala i Don Ki hot. Lepo. Tako sam i ja prošla, prijatelju moj! Bila sam darovita devojkica i preodre ena da živim po

nekom uzvišenom uzoru, da postavljam velike zahteve prema sebi i da ispunjavam dostojne zadatke. Mogla sam da primim na sebe veliki udes, da budem žena jednog kralja, ljubavnica jednog revolucionara, sestra jednog genijalca ili majka mučenika. A život mi je, eto, dopustio samo da budem kurtizana sa dosta ukusa pa i to mi je bilo prilično otežavano! Tako se to zbivalo sa mnom. Neko vreme sam bila neutešena i dugo sam tražila krivicu u samoj sebi. Mislila sam da život, najzad, uvek mora da bude u pravu, a ako se on narugao mojim lepim snovima, tako sam mislila, znači da su moji snovi bili glupi i da oni nisu bili u pravu. Ali sve to nije pomoglo. A pošto sam imala dobre oči i uši, i pošto sam bila pomalo radoznala, pocela sam veoma pažljivo da posmatram život, svoje poznanike i susede, više od pedesetoro ljudi i sudbina, i tada sam videla, Hari, da su moji snovi bili u pravu, po hiljadu puta u pravu; isto kao i tvoji. A život i stvarnost nisu bili u pravu. Da jedna žena mogla koga nema drugi izbor nego da bedno i besmiselno ostari u službi pored pišace mašine nekog čoveka koji zaraduje novac, ili da se za takvog jednog čoveka uda radi njegovog novca, ili da najzad postane neka vrsta devojkice, isto je tako nepravedno kao i to što čovek kakav si ti, usamljen, povučen u sebe i očajan, mora da se maši noža za brijanje. Kod mene je beda možda bila

više materijalna i moralna, kod tebe duhovna ali je put bio isti. Zar misliš da ne mogu da shvatim tvoj strah od fokstota, tvoju odvratnost prema barovima i dvoranama za igru i tvoje rogušenje protiv džena i svih tih drangulija? Shvatila sam sve to isuviše dobro, kao i tvoje gnušanje prema politici, tvoju tugu zbog blebetanja i neodgovornog poslovanja raznih stranaka i štampe, tvoje očajanje zbog rata, kako prošlog tako i budućeg, zbog nacina na koji se danas misli, čita, gradi, svira, proslavlja i stice obrazovanje! U pravu si, Stepski Vuče, po hiljadu puta u pravu, pa ipak moraš da propadneš. Tvoji zahtevi su odviše visoki, tvoja glad prevelika za ovaj jednostavan i nemarni svet, zadovoljan tako sitnim stvarima, koji te odbacuje od sebe jer ti za njega imaš jednu suvišnu dimenziju. Ko danas hoće da živi i da uživa u tome, ne sme da bude kao što smo ti i ja. Ko umesto ciguljanja traži muziku, umesto razonode radost, umesto novca dušu, ko umesto špekulisanja

traži istinski rad, a umesto igre istinsku strast, tome ovaj lepuškasti svet ne može biti domovina...

Oborila je oči i utonula u misli.

Hermina, pozvao sam je nežno sestro, kako ti dobro vidiš! Pa ipak si me ti naucila da igram fok strot! Ali kako ti to misliš da ljudi kao što smo mi, stvorenja sa jednom suvišnom dimenzijom, ne mogu da žive ovde? Zbog cega je to tako? Da li je to tako samo u naše vreme? Ili je uvek bilo?

Ne znam. U prilog svetu hocu da pretpostavim da je krivo samo naše vreme, da je to samo neka bolest i trenutna nesreca. Vo e iz petnih žila, i uspešno, rade za buduci rat, a mi ostali za to vreme igra mo fokstrot, zaradujemo novac i jedemo cokoladne bombone a u takvo vreme svet mora da izgleda veoma kukavno. Nadajmo se da su druga vremena bila bolja i da će opet postati bolja, bogatija, dublja i šira. Ali nama time nije pomoženo. A možda je uvek bilo tako...

Uvek kao i danas? Zar je uvek postojao samo svet politicara, crnoberzijanaca, kelnera i bonviva na, svet u kome nije bilo vazduha za Ijude?

Ne znam. To ne zna niko. A i svejedno je. Ali trenutno mislim na tvog ljubimca, prijatelja, o kome si mi katkada pricao i cija si mi pisma citao, mislim na Mocarta. Kako je bilo s njim? Ko je u nje govo vreme vladao svetom, skidao kajmak, davao ton i ko je onda nešto znacio: Mocart ili ljudi koji su pravili trgovacke poslove, Mocart ili plitki, pro secni ljudi? A kako je umro i kako je sahranjen? I zato mislim da je uvek bilo tako i da će uvek biti, au ono što škole nazivaju istorijom sveta i što iz nje treba nauciti napamet u cilju obrazovanja, sa svim herojima, genijima, velikim delima i osećanjima, samo je obmana koju su izmislili ucitelji u prosvet ne svrhe, da bi deca bila nečim zabavljena, za vreme propisanih školskih godina. Uvek je bilo tako, i uvek će biti, da svet, novac i vlast pripadaju sitnim i plitkim Ijudima, a ostalim, pravim ljudima da ne pripada ništa. Ništa sem smrti.

Ništa drugo?

O da, vecnost.

Misliš na ime, na slavu kod buduceg pokolenja?

Ne, Vuce, ne na slavu; zar ona predstavlja ne kakvu vrednost? Zar veruješ da su svi istinški, plemeniti i potpuni ljudi postali slavni i poznati i po kolenju koje je došlo posle njih?

Ne, razume se da nisu.

Dakle, nije u pitanju slava. Slava postoji samo u pojmu obrazovanja, ona je stvar učitelja po škola. Ne. radi se o slavi, o ne! Radi se o onom što ja nazivam vecnošću. Pobožni to nazivaju božjim carstvom. Mislím: svi mi ljudi sa vecim zahtevima, sa cežnjom, sa jednom dimenzijom više ne bismo mogli ni da živimo da sem vazduha ovog sveta nema i drugog vazduha u kome može da se diše, da sem vremena ne postoji još i vecnost, a to je carstvo prvih ljudi. Tamo dolaze i Mocartova muzika i pesme tvojih velikih pesnika, tamo dolaze sveci koji

su cinili cuda, umirali mucenickom smrću i ljudima pružali svetao primer. Ali u vecnost isto tako ide i slika svakog istinskog dela, snaga svakog istinskog osećanja, iako to niko ne zna i ne vidi i ne zapisuje da bi sacuvao za buduće pokolenje. U vecnosti ne postoji buduće pokolenje.

U pravu si rekao sam.

O tome su ipak najviše znali pobožni ljudi produži ona zamišljeno. Zato su stvorili svece i ono što su nazvali zajednicom svetaca. Sveci su pravi ljudi, mlada braca Spasitelja. čitavog svog života nalazimo se na putu ka njima, svakim dobrim delom, svakom hrabrom mišlju i svakom ljubavlju. U ranija vremena slikari su prikazivali zajednicu svetaca u zlacanom nebu, a njih ozarene, lepe i spokojne a ta zajednica nije ništa drugo nego ono što sam malopre nazvala vecnošću. To je carstvo s one strane vremena i varke. Tamo je naše mesto, tamo je naša domovina, tamo nas vuče strepnja naših srca, Stepski Vuče, i zato ceznemo za smrću. Tamo ceš ponovo naci svoga Getea, svoga Novalisa i Mocarta, a ja moje svece, Kristofera, Filipa od Nerija i sve druge. Postoje mnogi sveci koji su isprva bili veliki grešnici, greh takođe može da bude put ka svetosti, greh kao i porok. Tebi će biti smešno, ali ja često pomišljam da bi možda i moj prijatelj Pablo mogao da bude skriveni svetac. Oh; Hari, moramo da gazimo preko tolikog blata i besmislica da bismo Stigli kući! A nemamo nikoga da nas vodi, jedini nam je voda cežnja za domom.

Poslednje reci izgovorila je opet skoro necujno, i sada je u sobi bilo tiho i spokojno; sunce je bilo na zalasku i od njegovog odsjaja zablístala su zlatna

slova na poledinama knjiga moje biblioteke. Uzeo sam Hermininu glavu među svoje ruke, poljubio je u celo i prislonio njen obraz uz svoj, kao da smo brat i sestra, i za trenutak smo ostali tako. Najradije bih tako i ostao i ne bih više ni izlazio toga dana. Ali ovu noc, poslednju pre velikog bala, obećala mi je bila Marija.

Me utim, iduci da se nadem s Marijom nisam mislio na nju, već samo na ono što mi je govorila Hermina.]:inilo mi se mogucno da to nisu sve njene misli već moje, koje je ona, vidovita, pročitala i udahnula pa mi ih vratila, tako da su sada dobile svoj oblik i stajale preda mnom kao nove. U onom času naročito sam joj bio duboko zahvalan što je iz govorila misao o vecnosti. Ona mi je bila potrebna, bez nje nisam mogao da živim ni da umrem. Moja prijateljica i uciteljica igranja danas mi je ponovo poklonila onaj drugi svet, u kome nije postojalo vreme, svet vecite vrednosti i božanske supstance. Morao sam da mislim na svoj san o Geteu, na sliku starog mudraca koji se tako natcovecanski smeja i zbijao sa mnom svoje besmrtne šale. Tek sada sam shvatio njegov smeh, smeh besmrtnika. Taj smeh je bio bezvucan, sastojao se od same svetlosti i jasnoće, bio je ono jedino što ostaje kada istinski čovek pro e kroz sve ljudske patnje, poroke, zablude, strasti i nesporazume, pa se probije u vecnost, u sve mir. A vecnost nije bila ništa drugo nego oslobođanje vremena, u neku ruku, njegov povratak cednosti, ponovno pretvaranje vremena u prostor.

Potražio sam Mariju tamo gde smo obicno vece raveli onih noci koje smo provodili zajedno, ali ona još nije bila došla. U tihoj krcmici u predgradu se deo sam za stolom iščekujući je, dok su moje misli još bile zauzete razgovorom sa Herminom. Sve misli koje su se rodile u odnosu između mene i Hermine ucinile su mi se toliko bliske, toliko od davnina poznate, crpene iz moje sopstvene mitologije i sveta slika! Besmrtnici, koji žive u prostoru bez vremena, daleki, pretvoreni u slike, i kristalna vecnost, rasuta oko njih kao eter i hladno kao zvezdanoblistava vedrina tog nezemaljskog sveta otkuda je sve to meni bilo tako blisko? Razmišljajući padoše mi na pamet odlomci iz Mocartovih Kasaciona i Bahovog Dobro temperiranog klavira, pa mi se učinilo da sva

ova muzika blista onom hladnom, zvezdanom ved

rinom i da iz nje izbija etericna jasnoca. Da, u tome je bila stvar, muzika je bila nalik na vreme koje se sledilo u prostoru, a nad njom se u beskonacnost izvijala natcovecanska vedrina, veciti, božanski smeh, Oh, a sa svim tim moj san o starom Geteu bio je u tako savršenom skladu! I odjednom sam oko sebe čuo onaj nedokućivi smeh, cuo sam kako se besmrtnici smeju. Sedeo sam kao opcinjen i kao opcinjen izvukao iz džepa od prsluka svoju olovku; tražeci hartiju našao sam pred sobom cenovnik vina, okrenuo sam ga i na poledini ispisao pesmu, koju sam tek sutradan ponovo našao u svom džepu. Ona je glasila:

Besmrtnici

Propinje se ka nama i kljuca
huk života iz zemajških dolja,
divlji urlik hiljadu nevolja,
pijan zanos što svest zaobruca,
krvav dim sa pirova dželata,
grc naslade, srca koja tuku
neutolnom požudom, splet ruku
zelenaša, prosjaka, pirata,
oh, taj uskomešan Ijudski roj,
šiban strašcu i bićevan strahom,
zaudara na trulež i znoj,
blud i grubost splecu mu se s duhom
koji blažen i ostrvljen diše,
proždire se, pa se ispljuvava,
smišlja novi rat dok pesme piše,
rasplamsali bordel ukrašava,
mota, ždere, kurva se dok šeta
sred drecavog vašarskog veselja,
sred obmana svog decijeg sveta
što se svakom sa pucine želja
nov ukaže kao zlatan val,
i svakom se raspadne u kal.
Naš je stan pak usred obasjane
beskrajnosti eterske ledene,
ne znamo za sate niti dane,
za razlike čoveka i žene.
aše grehe, pohote, ubojstva,
vaše strepnje i nade u spas,
ravnodušni i puni spokojstvu,
gledamo, kri sunca oko nas.
Zmaj nebeski sa nama se druži,

prožima nas vasijski led,
a oko nas sve unedogled
kolo zvezda bez prestanka kruži.
Dok gledamo mirno na vaš greh,
koprcanje i jud neizrecni,
nepomican našje život vecni,
hladan, zvezdan našje vecni smeh.

Zatim je došla Marija, i posle vecere, koju smo
proveli u vedrom raspoloženju, otišao sam s njom u
našu sobicu. Te veceri bila je lepša, toplija i prisnija
nego ikada i dala mi je da okusim nežnosti i igre
koje sam osetio kao njeno potpuno predavanje.

Marija, rekao sam = ti se danas rasipaš kao
kakva boginja. Nemoj da nas usmrtiš oboje, ta sutra
je bal pod maskama. Kakvog ceš kavaljera imati
sutra? Bojim se, cveticu moj mili, da će biti princ iz
bajke, koji će te odvesti tako da nikada više nećeš
naci put k meni. Ti me danas voliš skoro ista onako
k o što se pravi ljubavnici vole na rastanku, posled
nji put.

Priljubila je usne uz moje uvo i prošaputala:

Ne govori, Hari! Svaki put može biti poslednji
put. Ako te Hermina uzme, više mi nećeš doci.
Možda će te uzeti već sutra.

Nikada nisam bio svesniji karakteristicnog oseca
nja onih dana, onog cudnog gorkoslatkog, dvostru
kog raspoloženja, kao one noci uoci bala. Ono što
sam osecao bila je sreca Marijina: lepota i predava
nje, uživanje, dodir i udisanje stotine prefinjenih,
divnih naslada, koje sam upoznao kašno, kao čovek
u godinama, brckanje u blagom, uljuljkujucem ta

lasu uživanja. Pa ipak je to bila samo ljuska: iznutra
je sve bilo puno znacaja, napetosti i sudbine, i dok

sam pun ljubavi i nežnosti bio zabavljen slatkim,
dirljivim ljubavnim sitnicama, dok sam na izgled
plivao u sreći, osecao sam u duši kako moja sudbina
navratnanos hrli napred, jureći i propinjući se kao
uplašen konj, u susret provaliji, u susret padu, puna
straha, težnje i predanosti smrti. Kao što sam se još
pre kratkog vremena sa strepnjom i strahom branio
od prijatnih latomiselnosti cisto culne ljubavi, kao
što sam osecao strah od Marijine nasmejjane lepote,
spremne da pokloni sebe, tako sam sada osecao
strah od smrti ali strah za koji sam znao da će se
uskoro pretvoriti u predaju i oslobodenje.

Dok smo cutke i predano tonuli u igre naše lju bavi i pripadali j, dno drugom prisnije no ikada, moja duša se opraštala s Marijom, opraštala se sa svim onim što je ona za mene značila. Od nje sam naučio da se još jednom, pre svršetka, prepustim de tinjastoj igri površine, da tražim trenutne radosti, da budem i dete i životinja u nevinosti polova sta nje koje sam u svom ranijem životu poznavao samo kao neki izuzetak, jer culni i polni život su za mene skoro uvek imali naročit ukus greha, onaj slatki, ali i opori ukus zabranjenog voca, koga se čovek od uma mora cuvati. Sada su mi Hermina i Marija po kazale taj vrt u njegovoj cednosti; sa zahvalnošću sam gostovao u njemu ali je uskoro trebalo da kre nem dalje, u tom vrtu je bilo isuviše lepo i toplo. Bilo mi je određeno da i dalje težim za krunom ži vota, da i dalje ispaštam beskrajnu krivicu života. Lak život, laka ljubav, laka smrt nisu bili za mene.

Iz nagoveštaja devojaka zaključio sam da su na sutrašnjem balu, ili posle njega, bila u planu naro čita uživanja i razvrat. Možda je to bio svršetak, možda je Marija bila u pravu sa svojim slutnjama i možda smo danas poslednji put ležali jedno pored drugog, ko zna, možda je već sutra sudbina kretala novim tokom? Bio sam ispunjen vrelom čežnjom, a i strahom koji me je gušio, pa sam se grcevito hvatao Marije, još jednom sam vatreno i požudno prešao preko svih staza i cestara njenog vrta, još jednom sam zagrizao plod rajskog drveta.

***

Nadoknadio sam izgubljeni san ove noci u toku dana. Ujutro sam se odvezao u kupatilo, zatim, mr tav umoran, kući, zamraccio sam svoju spavaću sobu, skidajući odelo našao sam pesmu u džepu, ali sam opet zaboravio na nju, odmah sam legao, zabo ravio na Mariju, Herminu i bal pod maskama i spa vao celog dana. Kada sam uvece ustao, tek mi je za vreme brijanja palo na pamet da će za jedan sat vec otpoceti bal pod maskama i da moram da spremam košulju uz frak. Oblacio sam se raspoložen i izišao da najpre nešto pojedem.

Bio je to prvi bal pod maskama kome je trebalo da prisustvujem. Nekada sam, doduše, s vremena

na vreme posecivao ovakve zabave, katkad su mi bile i prijatne, ali nisam igrao, već sam bio samo po smatrac i uvek mi se činilo smešno oduševljenje sa kojim su drugi govorili o tome ili se unapred radovali. Danas je bal i za mene bio događaj kome sam se radovao s uzbuđenjem a i sa nešto strepnje. Kako nije trebalo da pratim damu, odlucio sam da potem onamo kasno, što mi je i Hermina preporučila.

U poslednje vreme retko sam posecivao celicni šlem, moje nekadašnje utocište u kome su razočarani muževi provodili svoje večeri pijuci vino i iz igravajući momke jer više nije bio u stilu sa mojim sadašnjim životom. Ali veceras me je nešto vuklo onamo; u onom bojažljivoradosnom raspoloženju koje me je trenutno zahvatilo sve stanice i istaknu tija prebivališta mog života još jednom su dobili

bolnolepi odsjaj prošlosti, pa tako i mala, zadimljena krcma u kojoj sam još donedavno bio stalni gost, u kojoj me je još do pre kratkog vremena za dovoljavalo primitivno sredstvo za umirenje u obliku boce sa seljackim vinom, pomažuci mi da provedem još jednu noc u svom usamljenom krevetu i da nekako proživim još jedan dan. Otada sam okušao druga sredstva i žešće draži, ispijao sam slade otrove. S osmehom sam ušao u kafanicu, gde me dočeka pozdrav krcmarice i klimanje glave cutljivih stalnih gostiju. Preporuciše mi i doneše peceno pilence, u debelu seljacku cašu usuše mi bistro, svetlo, mlado elzaško vino, cisti beli drveni stolovi i staro žuto drvo kojim su bili obloženi zidovi prijatno su me gledali. I dok sam jeo i pio, u meni se pojačavalo osećanje nečega što vene, što se oprašta, ono slatko prisno osećanje jednog nikad sasvim rešenog, ali sada za rešenje sazrelog srastanja sa svim poprištima i stvarima mog ranijeg života. Moderan čovek to naziva sentimentalnošću; on je prestao da voli stvari, čak i svoju najveću svetinju, svoj automobil, želi što pre da zameni nekom boljom markom. Ovaj moderan čovek je odvažan, vredan, zdrav, hladan i krut, odlican je t? soj, koji će se u budućem ratu pokazati izvanredan. Meni je bilo svejedno, nisam bio moderan čovek, pa ni staromodan; ja sam ispao iz vremena i struja me je, smrti željnog, nosila ka smrti. Ništa nisam imao protiv sentimentalnosti, bio sam radostan i zahvalan što sam u svom izgorelom srcu još mogao da nadem nešto nalik na osećanje.

Predao sam se uspomenama na staru krcmu, svojoj privrženosti prema starim glomaznim stolicama, predao sam se mirisu dima i vina, i zracku navike, topline i zavicačnosti, što je sve ovo predstavljalo za mene. Lepo je opraštati se, raspoloženje postaje tako blago. Moje tvrdo sedište bilo mi je drago, mio mi je bio sveži, plodni ukus elzaškog vina, mila mi je bila prisnost. sa svim i svacim u ovoj prostoriji, mila su mi bila lica ciji sam brat bio dugo vremena. Obuzela me je ovde gra anska sentimentalnost, lako zacinjena mirisom starovremenske kafanske romantike još iz decackog doba, kada su za mene gostionice, vino i cigare bili nešto zabranjeno, nepoznato i divno. Nikakav se stepski vuk nije dizao da iskezi zube i da na parcice raskomada moju sentimentalnost. Sedeo sam spokojan, u meni se žarila prošlost i slabo zracilo jedno u meduvremenu nestalo sazveže.

Ušao je ulicni prodavac pecenog kestenja i ja sam mu otkupio šaku kestenova. Došla je starica sa cvecem, kupio sam ?d nje nekoliko karanfla i poklonio ih krcmarici. Tek kada sam hteo da platim i uzalud se, po navici, poceo pipati po džepu od kapa primetio sam da šam u fraku. Bal pod maskama! Hermina!

Ali je još bilo suviše rano i nisam mogao da se rešim da već sada podem u dvorane Globusa. Osim tog osetio sam kako mi se to često dogadalo prilikom raznih zabava u poslednje vreme, izvestan unutrašnji otpor i smetnju, neku odvratnost prema ulaženju u velike, prepune prostorije, neku dacku bojažljivost prema stranoj atmosferi, prema svetu bonvivana i prema igranju.

tvrljajuci tamoamo prošao sam pored jednog bioskopa, video kako blistaju svetlosni snopovi i šareneni, džinovski plakati, pošao nekoliko koraka da Ije ali sam se opet vratio i ušao u bioskop. Skoro do jedanaest sati mogao sam ovde lepo da posedim u mraku. Iduci za decakom sa malim fenjerom, ušao sam u zamracenu dvoranu spoticuci se o zavese, našao mesto i odjednom se obreo usred Starog zaveta. Film je bio jedan od onih koji, navodno, nisu proizvedeni da bi se na njima zaradio novac, već je, sa mnogo raskoši i prefnjenosti, stvoren u plemenite i svete svrhe, tako da su na poslepodnevne predstave cak i nastavnici veronauka dovodili svoje dake. U njemu je prikazana istorija Mojsija i Jevreja u

Egiptu, uz učešće velikog mnoštva ljudi, konja, ka

mila, dvoraca, sa sjajem faraona i patnjama Jevreja u vrelom pustinjaškom pesku. Video sam Mojsija, koji je bio ocešljan pomalo po ugledu na Volta Vajtmena, veličanstvenog pozorišnog Mojsija, kako, sa dugim štapom, voltanskim koracima, odlučno i mracno predvodi Jevreje kroz pustinju. Video sam kako se na obalama Crvenog mora moli Bogu i video kako se Crveno more razdvaja i stvara put, uusek među zamrznutim vodenim planinama (na koji na cin su bioskopdžije uspele da to ostvare, o tome su daci veronauke, koje su doveli njihovi sveštenici na ovaj religiozni film, mogli dugo da raspravljaju), video sam kako ovim usekom protaze prorok i zaplašeni narod, video sam kako za njima iskrснуše bor na kola faraona, video kako se Egipćani trgoše i za stadoše na obali mora, da bi se zatim ipak osmelili i krenuli između vodenih bregova, video sam kako se nad raskošnim faraonom u zlatnom oklopu i svim njegovim kolima i ljudima sklopiše vodene planine, pa sam se seti? čudesnog dueta za dva basa od Hendla, u kome je divno opevan ovaj događaj. Video sam dalje kako se Mojsije penje na goru Sinaj, mracni junak u mracnoj stenovitoj pustinji, i posmatrao kako mu Jehova pomocu bure, oluje i svetlosnih znakova saopštava deset zapovesti, dok za to vreme njegov nedostojni narod, na podnožju brega, postavlja zlatno tele, predajući se pomalo žestokim uživanjima. Bilo mi je toliko čudno i ne verovatno što sve ovo gledam i što posmatram kako se ovde pred zahvalnom publikom, koja tiho žvace svoje sendvice ponete od kuće, za plaćene ulaznice prikazuju svete price, pojavljuju se junaci i čuda koji su nam nekada u detinjstvu dali prvu, nejasnu slutnju o nekom drugom svetu, o nečemu nadljudskom; bila je to jedna od lepих malih slika iz džinovskog ducana za mešovitu robu sa rasprodaje kulturnih tekovina našeg vremena. Bože moj, da bi se sprecila ova gadost, trebalo je da tada, sem Egipćana i Jevreja, potonu i svi ostali ljudi, bolje je bilo da su umrli nasilnom i poštenom smrću nego da, kao mi danas, umiru ovom jezivom, prividnom polu smrću. Dabome!

Moj potajni otpor i bojažljivost, koju nisam hteo da priznam, povodom bala pod maskama nisu se smanjili posle filma i njegovog uticaja, već su se, na

protiv, neprijatno pojačali, tako da sam, misleći na Herminu, morao da prisilim sebe da se najzad od vezem do dvorana Globusa i uđem. Bilo je kasno i bal je već bio u punom jeku, pa sam, onako trezan i bojažljiv, još pre nego što sam uspeo da skinem ka put, upao u gomilu maski, koje su me drugarski gurale; devojke su me pozivale da posetim s njima po sebne sobe u kojima se pio šampanjac, a klovnovi su me udarali po ramenu i oslovljavali me sa ti. Ni kome se nisam odazvao, već sam se kroz prepune prostorije s mukom probio do garderobe, a kada sam dobio svoj broj, stavio sam ga u džep s najvećom pažnjom, misleći kako će mi možda već uskoro biti potreban, cim mi metež dosadi.

U svim prostorijama velike zgrade bila je svečana vreva, u svim dvoranama se igralo, čak i u suterenu, svi hodnici i stepeništa bili su preplavljeni maskama, igrankom, muzikom, kikotanjem i jurnjavom. Stegnuta srca provlacio sam se kroz gomilu, od crnackog orkestra sve do seljacke muzike, od velike blistave glavne dvorane do hodnika i stepenica, kroz barove, bifee i sobe u kojima se točio šampanjac. Na zidovima su visile drecave, vesele slike najmla ih umetnika. Sve se skupilo ovde, umetnici, novinari, naučnici, poslovni ljudi i, razume se, sav gradski svet koji je život provodio u uživanjima. U jednom od orkestara sedeo je gospodin Pablo i oduševljeno duvao u svoju izvijenu cev; kada me je poznao, glasno mi je otpevao svoj pozdrav. Nošen mnoštvom, stizao sam u razne prostorije, uz stepenice i niz stepenice; jedan hodnik u suterenu udesili su umetnici kao pakao i u njemu je orkesar đavola besomucno udarao u bubnjeve. Najzad sam počeo

da vrebam Herminu ili Mariju, pošao sam da ih tražim, u nekoliko mahova sam se trudio da dospem u glavnu salu, ali sam svakom prilikom zalutao ili bi

me struja gomile sprecila u tome. Oko ponoci još nikoga nisam bio našao; iako još nisam zaigrao, vr telo mi se u glavi, bilo mi je toplo, pa sam se bacio na najbližu stolicu, medu same nepoznate osobe, porucio vino i našao da ucestvovanje u tako bucnim zabavama nije pogodno za starog čoveka kao što sam ja. Pomiren sa sudbinom ispijao sam svoju čašu vina, ukocenim pogledom buljio sam u nage ruke i leda žena, video kako promicu groteskne prilike maski, pustio da me guraju, cutke sam odbio neko liko devojaka koje su htele da mi sednu u krilo ili da igraju sa mnom. Stari namcor, doviknula mi je jedna od njih, i bila je u pravu. Rešio sam da malo popijem da bih stekao više hrabrosti i raspoloženja, ali mi ni vino nije prijalo i jedva sam popio drugu čašu. Malopomalo osetio sam kako stepski vuk stoji iza mene isplaženog jezika. Nije ovo bilo za mene, nalazio sam se na pogrešnom mestu. Došao sam u najboljoj nameri, ali ovde nisam mogao da se razveselim, a bucno, uskiptelo veselje, raskalašni kikot i sve ludorije oko mene ucinili su mi se glupi i usiljeni.

Tako je došlo do toga da sam se u jedan čas po po noci razocarano i ljuto, opet probio do garderobe da bih obukao kaput i otišao. Bio je to poraz, vraćanje stepskom vuku, koji će mi Hermina teško oprostiti. Ali nisam mogao drukcije. Na tegobnom putu do garderobe još jednom sam se pažljivo osvrnuo na sve strane ne bih li ugledao jednu od svojih prijateljica. Sada sam stajao ispred prozorčica, uctivi čovek iza pregrade već je ispružio ruku da uzme moj broj, zavukao sam ruku u džep od prsluka ali brojja više nije bilo! Do davola, samo mi je još to trebalo! Dok sam tužno lutao dvoranama i dok sam se deo pored bljutavog vina, nekoliko puta sam se mašio džepa boreći se sa odlukom da odem, i svaki put sam napipao okrugli, pljosnati broj, a sada ga nije bilo. Sve se zaverilo protiv mene.

Izgubio si broj? upita pored mene piskavim glasom mali, crvenožuti davo. Evo, družo, možeš da uzmeš moj i pruži mi ga. Dok sam ja, primivši ga mehanicki, vrteo broj medu prstima, hitri momčić je već nestao.

A kada sam podigao kartoncic do visine očiju da pogledam broj, video sam da je umesto njega bilo nešto našvrljano sitnim slovima. Zamolio sam čoveka iz garderobe da priceka, otišao do najbliže sve

tiljke i poceo da citam. Sitnim, necitkim, titravim slovima bilo je naškrabano:

NOCAS, POCEV OD cETIRI časa, magično
POZORIŠTE
SAMO ZA LUDAKE
CENA ULAZNICE RAZUM
NIJE ZA SVAKOGA, HERMINA JE U PAKLU.

Kao što marioneta cija je žica za trenutak ispala majstoru igracu iz ruke, posle kratke ukocenosti i tuposti, oživi i ponovo pocinje da se kreće, da ucest vuje u igri tako sam ja, pokrenut magičnom žicom, gipko, mladalacki i revnosno poleteo u gungulu, od koje sam malopre pobegao umoran, bezvoljan i star. Nikada se nijednom grešniku nije više žurilo da što pre stigne u pakao nego meni. Do malopre su mi bile tesne lakovane cipele, bio mi je odvratan gusti, parfemom zasiceni vazduh, klonuo sam bio od vrucine; sada sam hitro, gipkih nogu, protrcao u taktu vanstepa kroz sve dvorane u susret paklu, ose tiao sam da je vazduh pun cari, ponela me je i uljulj kivala toplota, brujanje muzike, vrtlog boja, miris ženskih ramena, zanos stotine Ijudi, poneo me je smeh, takt igre i sjaj užarenih očiju. Jedna španska igracica poletela mi je u zagrljaj: Igraj sa mnom!

Ne mogu rekao sam moram da idem u pakao. Ali rado ću poneti jedan poljubac. Crvene usne is pod maske pružile su mi se u susret, i tek u poljupcusam poznao Mariju. čvrsto sam je stegao, njena puna usta cvetala su kao letnja ruža u punoj rasc vetalosti. I već smo zaigrali, spojenih usana, a u igri smo prošli pored Pabla, koji se zaljubljeno nagingjao nad svoju muzicku cev, iz koje su se izvijali nežni zvuci; njegov lepi, životinjski pogled obuhvatio nas je ozareno i pomalo odsutno. Ali pre nego što smo napravili dvadeset koraka, muzika je stala i ja sam nerado pustio Mariju iz svojih ruku.

Rado bih igrao još jednu igru s tobom rekao sam zanet njenom toplinom podi nekoliko koraka sa mnom, Marija, zaljubljen sam u tvoje lepe ruke, ostavi mi ih još za trenutak! Ali, eto, Hermina me je zvala. Ona je u paklu.

Odmah sam pomislila. Zbogom, Hari, ostaćeš mi u dragoj uspomeni. Ona se opraštala. Bio je to rastanak, jesen, bila je to sudbina, zato je letnja ruža

mirisala tako rascvetano i opojno.

Potrcao sam dalje, kroz duge hodnike u kojima su se nežno tiskali parovi, niz stepenice, pravo u pakao. Tamo su, na zidovima crnim kao gar, gorele drecave zloslutne svetiljke, a orkestar davola svirao je groznicavo. Na jednoj od visokih barskih stolica sedeo je lep mladac bez maske, u fraku; on me je odmerio podrugljivim pogledom. Vreva igraca pritisla me je uza zid, u tesnoj prostoriji igralo je oko dva deset parova. Požadno i bojažljivo sam posmatrao sve žene, vecina njih još je bila pod maskama, neke su mi se nasmešile, ali nijedna od njih nije bila Hermina. Lepi mladac podrugljivo je gledao u mene sa svoje visoke barske stolice. U sledecem odmoru između dve igre, pomislio sam, doci će Hermina i osloviti me. Igra se završila, ali niko nije došao.

Cltišao sam preko do bara, koji je bio stisnut u jednom uglu male, niske prostorije. Stao sam pored mladiceve stolice i porucio viski. dok sam pio, gledao sam profil mladog čoveka, koji mi se učinio tako poznat i drag kao neka slika iz davno minulih dana, dragocena zbog lakog prašnjavog vela prošlosti. Oh, a tada mi je sinula misao: pa to je Herman, moj drug iz mladosti!

Hermane! rekao sam bojažljivo.

On se nasmešio. Hari? Jesi li me našao?

Bila je to Hermina, nešto malo drugacije ocešlja na i neprimetno našminkana; iz modernog visokog okovratnika isticalo se, neobicno i blede, njeno pametno lice; njene ruke, cudesno male, provirivale su iz širokih crnih rukava fraka i belih manžeta; njene nožice, cudesno nežne, provirivale su u crnobelim kratkim muškim carapama iz dugackih crnih pantalona.

Je li to kostim, Hermina, u kome treba da se zaljubim u tebe?

Do sada = klimnu ona glavom zaljubilo se u mene nekoliko dama. Ali sada si ti na redu. Hajde da prvo popijemo po čašu šampanjca.

To i učinismo, sedeci na svojim visokim barskim stolicama, dok se pored nas i dalje igralo i dok je gudacki orkestar besomucno svirao. Uskoro sam se strasno zaljubio u Herminu, iako se ona, na izgled, uopšte nije trudila da to postigne. Pošto je nosila muško odelo, nisam mogao da igram s njom, niti sam se mogao odluciti na bilo kakve nežnosti ili osvajanje, a ona, dakle i neutralna u svome muškom

kostimu, obuhvatala me je pogledima, upucivala mi reci i pokrete u kojima je bila sva draž njene ženstvenosti. Ne dodirujući je, podlegao sam njenoj čari, čari koja se sastojala u njenoj ulozi i koja je bila hermafroditiska. Ona se zabavljala sa mnogim razgovorima o Hermanu i detinjstvu, mome i svome, o godinama pre polne zrelosti, u kojima mladalacka moc ljubavi ne obuhvata samo oba pola već sve i svakog, kako kulno tako i duhovno, u kojima je sve nadahnuo ljubavnom čari i čudesnom moci preobražaja, što se u kasnije doba povremeno vraća samo kod izabranih i pesnika. Ona je u potpunosti igrala ulogu mladica, pušila je cigarete, časkala lako i duhovito, često sa malo podsmeha, ali iz svega je zračio Eros, sve se na putu do mojih čula pretvorilo u divno zavodenje.

Uobrazavao sam da dobro i tačno poznajem Herminu, a kako mi se potpuno nova otkrila ove noci! Kako je blago i neprimetno isplela oko mene željenu mrežu, kako mi je razigrano i kao kakva vodena vila davala da pijem slatki otrov!

Sedeli smo, časkali i pili šampanjac. Lutali smo dvoranama kao otkrivaci pustolovi, pronalazili parove i krišom osluškivali njihove ljubavne igre. Ona mi je pokazivala žene, nagovarala me da igram s njima i savetovala mi kakvim umešnostima da zavedem ovu ili onu. Nastupili smo kao suparnici, neko vreme bismo pratili istu ženu, igrali s njom naizmenično i oboje pokušavali da je osvojimo. Pa ipak je sve ovo bila samo igra maski, igra između nas dvoje koja nas je sve tešnje vezivala i zagrevala. Sve je bilo kao u bajci, sve je imalo svoju dimenziju više, jedan dublji značaj, sve je ovo bila igra i simbol. Videli smo jednu veoma lepu, mladu ženu sa nezadovoljnim i paceničkim izrazom; Herman je odigrao s njom i ona je procvetala, zatim su nestali u jednoj od soba u kojima se točio šampanjac, a kasnije mi je ispričao da tu ženu nije osvojio kao muškarac, već kao žena, dražima Lezbosa. Citava ova zvučica za sicena kuća, pune dvorane u kojima je brujala igranka i sav ovaj opijeni narod maski postepeno su se pretvorili tuza mene u raj snova; cvet za cvetom osvajao me je svojim mirisom, prstima koji su kušali tražio sam plod za plodom; zmije su me zavodnički gledale iz zelenog žbunja, cvet lotosa promicao je kao utvara nad crnom mocvarom, carobne ptice sletale su sa granja, a sve me je ipak vodilo samo jed

nom željenom cilju, sve me je ispunjavalo novom čežnjom za Jedinom. Igrao sam sa nepoznatom devojkom, vrelo i zavodnicki odvukla me je u zanos i pijanstvo, i dok smo lebdeli u nestvarnosti, ona od jednom prсну u smeh i reče: Ne može čovek više da te pozna. Veceras si bio tako glup i dosadan. Tada sam poznao onu koja me je pre nekoliko časova nazvala starim namcorom. Mislila je da me je sada osvojila, ali pri sledecoj igri već sam zaplam sao za drugom. Igrao sam bez prestanka dva časa, a možda i duže, igrao sam svaku igru, i one koje ni kada nisam ucio. Herman, nasmešeni mladici, svaki čas bi iskrsnuo u mojoj blizini, klimnuo bi mi glavom i nestao u gužvi.

Ove balske noci pao mi je u deo doživljaj koji mi je u toku pedeset godina ostao nepoznat, mada je za njega znala svaka šiparica i student: zanos, doživljavanje svečanosti u zajednici, tajna nestajanja ličnosti u mnoštvu, doživljavanje uniomistike radosti. Često sam slušao kako se o tome govori, bilo je to poznato svakoj služavci, i često sam primećivao blesak u očima onoga koji je o tome pričao, našto sam se ja smeškao i nadmocno i zavidljivo. Onaj blesak u opijenim očima zanesenog, oslobođenog samoga sebe, onaj osmeh i gotovo sumanuto gubljenje onoga koji se rasplinuo u zanosu zajednice video sam stotinu puta u životu na plemenitim i prostakim primerima, kako kod pijanih regruta i mornara, tako i kod velikih umetnika prilikom oduševljenja na svečanim priredbama, a isto tako i kod mladih vojnika koji polaze u rat; još nedavno sam se divio ovakvom blesku i osmehu srećnog zanosa, voleo ih, podsmevao im se i zavideo na njima mome prijatelju Pablu, kada bi ovaj, blažen u zanosu sviranja u orkestru, lebdeo nad svojim saksofonom, ili kada bih posnatrao kako su dirigent, bubnjar i bendžista ocarani, kao u ekstazi. Katkada sam pomišljao da je ovakav osmejак, ovakva detinjasta ozarenost mogućna samo i kod sasvim mladih ljudi ili kod naroda koji ne dopuštaju snažnu individualizaciju i diferenciranje. Ali danas, ove blagoslovene noci, zratio sam i s m ovim osmehom, ja, stepski vuk Hari, plivao sam i s m u dubokoj, detinjastoj sreći kao u kakvoj bajei, udisao sam i sam slatki san i opojnost zajednice, muzike, ritma, vina i culne radosti, iako sam nekada, slušajući izveštaj o balu od kakvog studenta, primao sve to sa podsmehom i bednom nad

moci. Ja više nisam bio ja, moja ličnost se istopila u svečanom zanosu kao so u vodi. Igrao sam sa ovom ili onom ženom, ali nisam držao u rukama samo nju, nisam držao samo onu čija me je kosa do dirivala, čiji sam miris udisao, već sve žene u toj istoj dvorani, koje su plivale u istoj igri, uz istu muziku kao i ja, i čija su ozarena lica promicala pored mene kao veliki fantastični cvetovi sve su one pri padale meni, svima sam pripadao ja, svi smo jedni u drugima imali udela. A tu su dolazili i muškarci, nisam im bio tuđ, kao ni oni meni, njihov osmeh bio je i moj, njihovo osvajanje bilo je i moje, a moje njihovo.

Te zime osvojio je svet novi fokstrot pod imenom Jirning. Svirali su gat uzastopce i uvek je ubio iznova tražen, svi su bili zadojeni i opijeni njime, svi su za jedno pevušili njegovu melodiju. Igrao sam bez pre stanka, sa svakom ženom na koju bih naišao, sa veoma mladim devojkama, sa cvetnim mladim ženama, sa zrelim i bolno rascvetalim kao leto: sve su me ocaravale, smejavao sam se, bio vedar i srećan. A kada me je Pablo video onako ozarenog, mene koga je uvek smatrao ubogim tavalom koga treba žaliti, tada su mi njegove presrećne oči zablistale u susret; oduševljeno se digao sa svoje stolice u orkestru, žestoko je dunuo u svoj rog, popeo se na stolicu i, stojeći na njoj, duvao punih obraza, njišući se pri tom, zajedno s instrumentom, divljački i blaženo u taktu Jirninga, dok smo mu ja i moja igracica dobacivali poljupce i glasno pevali s njim. Ah, pomislio sam u taj mah, neka bude sa mnom šta mu drago, jednom sam ipak i ja bio srećan, bio sam vedar i oslobođen svoga Ja, kao da sam brat Pablov, ili dete.

Izgubio sam bio osećanje vremena, ne znam ko liko je časova ili trenutaka trajao ovaj srećni zanos. Isto tako nisam primetio da se zabava, što je bivala bešnja, zbija na sve uži prostor. Veci deo sveta bio je već otišao, u hodnicima je zavladao tišina i mnoge svetiljke su bile ugašene, u gornjim dvoranama orkestri su jedan za drugim prestajali da sviraju i odlazili; samo u glavnoj dvorani i u paklu besnela je, raspaljujući se sve više, šarena opojnost. Pošto sa Herminom, mladicom, nisam smeo da igram, to smo se za vreme odmora između dve igre uvek letimično sastajali i pozdravljali, dok mi najzad nije sasvim nestala ispred očiju, kao i iz misli. Više nisu postojale misli. Plivao sam rasplinut u opijenoj

gunguli igrača, dok su do mene dopirali mirisi, zvu
ci, uzdasi i reci, dok su me pozdravljale tude oči,
raspaljivala tuda lica, usne, obrazi, ruke, grudi i ko
lena, dok me je muzika kao kakav talas bacala
tamoamo po taktu.

, Uto odjednom spazih, trgnuvši se za trenutak,
metu poslednjim gostima koji su još zaostali ispu
nivši jednu od manjih dvorana, jedinu u kojoj je još
treštala muzika spazih odjednom crnu Pjeretu
belo namazanog lica, lepu, svežu devojkicu koja je je
dina još imala masku, carobnu pojavu koju cele
noci dotle nisam video. Dok se na svima ostalima,
po njihovim crvenim, zažarenim licima, izgužva
nim kostimima i uvelim okovratnicima, videlo da je
vreme već poodmaklo, dotle je crna Pjereta, sveža
i nova sa svojim belim licem iza maske, imala bes
prekoran kostim i netaknut okovratnik, ciste bele
čipkane manžete i svežu frizuru. Nešto me je vuklo
k njoj i poveo sam je da igramo; njen mirišljavi
okovratnik golicao me je po bradi, njena kosa dodi
rivala je moj obraz, njeno mlado telo se gipkije pri
lagodavalo mojim pokretima nego bilo koja druga
igračica te noci, čas odmicuci se čas privlaceci me
i mameci razigrano da ga uvek ponovo dodirujem.
I odjednom, kada sam se za vreme igre nagnuo tra
žeci njena usta, ta usta su se osmehnula nadmocno
i tako prisno, i ja sam poznao čvrstu bradu, poznao
sam, sav srecan, i ramena, laktove i ruke. Bila je to
Hermina, a ne više Herman, presvukla se, malo na
mirisala i napuderisala. Naše usne se sastaviše vre
i lo, celo njeno telo, sve do kolena, priljubi se za tre
nutak požudno i podatno uza me, a zatim ona od
, voji svoje usne i poce da igra uzdržljivo i kao bežeci
od mene. Kada je muzika prestala da svira, ostali
smo zagrljeni, a raspaljeni parovi oko nas pljeskali
su, lupali nogama, vikali i terali umorni orkestar da
ponovi Jirning. A tada smo svi odjednom osetili
jutro, ugledali bledu svetlost iza zavesa, osetili skori
kraj uživanja, naslutili umor koji je nailazio, pa smo
se slepo, zacenjuci se od smeha i očajnicki još jed
nom bacili u igru, u mlaz svetlosti, koracali smo kao
sumanuti, par stisnut uz par, još jednom smo blaže
no osetili kako nas preklapa veliki talas. U ovoj igri
nestalo je Herminine nadmoci, njenog podsmeha i
hladnoce znala je da to više nije potrebno da bih
se zaljubio u nju. Pripadao sam joj. A ona mi se
podala u igri, u pogledu, u poljupcu i osmehu. Sve

žene ove groznicave noci, sve one sa kojima sam igrao, sve one koje sam uzbudio i koje su mene uzbudile, sve koje sam pokušavao da osvojim i koje su mene osvojile, sve koje su se žudno priljubljuvale uz mene i sve koje sam gledao sa ljubavnom čežnjom istopile su se i pretvorile u jednu jedinu koja je cvetala u mojim rukama.

Dugo je trajala ova svadbena igra. Dvatri puta je muzika malaksavala, duvaci su spuštali svoje instrumente, klavirista se odmicao od klavira, prvi violinista odrecno mahao glavom, i svakom prilikom bi ih ponovo raspalio molecivi zanos poslednjih igrača, te su svirali još, svirali sve brže, svirali sve su manutije. A onda mi smo još stajali zagrljeni, dišući teško posle poslednje pohlepne igre sa treskom se zatvorio poklopac klavira, naše ruke su se umorno spustile, kao i ruke duvaca i violinista, dok je flautista, trepcuci umornim kapcima, stavljao svoju flautu u kutiju; pocela su se otvarati razna vrata, dvoranom je prostrujao hladan vazduh, pojavile su se sluge u kaputima, a kelner za barom je ugasio osvetljenje. Avetinjski i jezivo su se svi razbežali; podrhtavajući od zime uvijali su se igrači, još malopre tako zagrejani, u svoje kapute i podizali okovratnike. Hermina je stajala bleđa, osmehujući se. Lagano je podigla ruke i njima zagladila svoju kosu, njeno pazuhu je zasjalo na svetlosti, a od njega se pružala tanana, beskrajno nežna senka sve do pokrivenih grudi, i ta mala, osencena linija kao da je u sebe skupila svu njenu draž, sve igre i mogućnost njenog lepog tela, kao kakav osmeh.

Stajali smo i gledali se, poslednji u dvorani, poslednji u celoj kući. Culi smo kako se negde ispod nas zalupiše neka vrata, kako se razbi neko staklo, culi smo kako se u daljini gubi neciji kikut, pomešan sa neprijatnom, užurbanom hukom automobilskih motora. Negde u neodređenoj daljini i visini čuo sam kako odzvanja smeh, neobično jasan, pa ipak jeziv i tuđ, smeh, kao satkan od kristala i leđa, vedar i svetao, pa ipak hladan i neumoljiv. Odakle je odzvanjao ovaj meni tako poznati smeh? Nikako nisam mogao da saznam.

Nas dvoje smo stajali i gledali se. Za trenutak sam se probudio i otrezno, osećao sam kako me s leđa savladuje strašan umor, osećao sam svoje znojavo odelo, odvratno vlažno i mlako, video kako mi ruke, crvene i nabreklih vena, proviruju iz izgužva

nih i znojavih manžeta. Ali to je odmah prošlo, je dan Herminin pogled ugasio je sve. Pred njenim pogledom, iz koga kao da me je gledala moja sopstvena duša; potonula je stvarnost, čak i stvarnost moje čulne požude za njom. Ocarani, gledali smo jedno u drugo, ocarano me je posmatrala moja jadna sićušna duša.

Jesi li spreman? upita me Hermina i njen osmeh se ugasi kao što odlete i senka iznad njenih grudi. Daleko i visoko zamirao je onaj tuda smeh u nepoznatim prostorijama.

. Klimnuh glavom u znak odobravanja. Oh da, bio sam spreman.

Uto se na vratima pojavi Pablo, svirac, gledajući u nas blistavim, radosnim očima, koje su u stvari bile kao oči u životinje, ali životinjske oči su uvek ozbiljne, a njegove su se uvek smešile i po tome su bile čovečje oči. Mahnuo nam je sa svom svojom srdačnom prisnošću. Obukao je domaći kaput od šarenih usvile, iznad čije su se ivice ocrtavali, neobično sparušeni i pepeljasti, znojavi okovratnik na njegovoj košulji i premoreno blede lice, ali su blistave crne oči sve to izbrisale. One su takođe izbrisale stvarnost, a mogle su i da općine. On nam dade znak i mi podosmo za njim, a na vratima mi tiho reče: Brate Hari, pozivam vas na malu zabavu. Ulaz samo za ludake, a cena je razum. Jeste li spremni? Ja ponovo klimnuh glavom.

Mio mladić! Nežno i brižno nas je uhvatio pod ruku, Herminu s desne, a mene s leve strane, i povao nas uz neke stepenice u malu sobu, koja je bila osvetljena odozgo plavicaštom svetlošću i skoro sasvim prazna; ništa u njoj nije bilo sem malog okruglog stola i tri stolice, na koje smo seli.

Gde smo se nalazili? Da li sam spavao? Da li sam bio kod kuće? Jesam li sedeo i vozio se u automobilu? Ne, sedeo sam u plavicaštom osvetljenoj, okrugloj prostoriji, u razređenom vazduhu, u sloju veoma razredene stvarnosti. Zašto je Hermina bila tako bleđa? Zašto je Pablo toliko govorio? Zar nisam ja bio taj koji ga je terao da govori, koji je govorio iz njega? Zar me nije i iz njegovih crnih očiju gledala samo moja sopstvena duša, izgubljena i plašljiva ptica, a tako isto i iz Hermininih sivih očiju?

Pablo nas je posmatrao sa svojom dragom, malo ceremonijalnom prisnošću i govorio mnogo i dugo.

On, koga nikada nisam cuo da govori povezano, koga nije interesovala nikakva rasprava ni formula cija, za koga nisam verovao da je sposoban da uopšte misli, sada je govorio svojim prijatnim i toplim glasom tecno i besprekorno.

Prijatelji, pozvao sam vas na jednu zabavu koju Hari odavno priželjkuje, o kojoj već odavno sanja. Malo je kasno i verovatno smo svi pomalo umorni. Zato ćemo se prvo ovde malo odmoriti i okrepiti.

Iz jednog udubljenja u zidu izvadio je tri čašice A jednu malu, smešnu bocu, uzeo je kutiju od egzoticnog šarenog drveta, napunio je sve tri čaše, izvadio iz kutije tri tanke, duge žute cigarete, izvukao iz svog svilenog kaputa upaljac i ponudio nas vatrom. Sada smo sve troje, zavalivši se na stolici, lagano pušili svoje cigarete, ciji je dim bio gust kao tamjan, a sitnim gutljajima ispijali smo oporoslatku tecnost cudesno nepoznatog i stranog ukusa, od koje smo odista postajali krepki i srećni baš kao da smo ispunjeni nekim gasom i da gubimo svoju težinu. Sedeli smo tako, pušili pomalo i, lagano pijuckajući iz svojih čaša, osetili smo kako postajemo laki i veseli. Pri tom je Pablo prigušeno govorio svojim toplim glasom:

Radujem se, dragi Hari, što veceras mogu da vas malo ugostim. Vama je često bio dosadan sopstveni život, stremili ste za tim da odete odavde, je li tako? Vi žudite da napustite ovo vreme, ovaj svet i ovu stvarnost i da uiete u jednu drugu stvarnost koja bi vam više odgovarala, u svet u kome ne postoji vreme. Ucinite to, dragi prijatelju, ja vas na to pozivam. Vama je poznato gde se on krije, poznato vam je da je svet koji tražite svet vaše sopstvene duše. Samo u vama samim živi ona druga stvarnost za koju žutite. Ne mogu da vam dam ništa što već ne bi postojalo u vama, ne mogu da vam prikažem drugu galeriju slika osim one koja se već nalazi u našoj duši. Ništa ne mogu da vam dam osim prilike, pod streka i kljuca. Pomoci ću vam da vam vaš sopstveni svet postane vidljiv, i to je sve.

On se opet maši džepa svog šarenog kaputa i iz vadi okruglo džepno ogledalo.

Vidite, ovako ste dosada sebe videli!

Podigao je ogledalce do visine mojih očiju meni tada pade na pamet decja pesmica: Ogledalce, ogledalce u ruci...) i ja ugledah, pomalo rasplinutu i maglovitu, jezivu, pokretljivu sliku koja je živela i

previrala: Harija Halera, a iznutra u tom Hariju stepskog vuka, plašljivog, lepog vuka, koji je gledao izgubljeno i zastrašeno, očima čas zlim čas tužno usplamtelim, vucju priliku koja je bez prestanka strujala po Hariju kao što po nekoj reci struji prito ka druge boje, koja je nadirala kao što se reke bore proždiruci jedna drugu, obe pune neispunjene tež nje da prevladaju. Poluoblikovani, rasplinuti vuk tužno me je gledao svojim lepim, bojažljivim očima.

Ovako ste videli samog sebe ponovi Pablo blago, spustivši opet ogledalo u džep. Sa zahvalnošću sam zatvorio oči i srknuo malo od onog napitka.

Sada smo se odmorili reče Pablo okrepili i malo procaskali. Ako se vas dvoje više ne osećate umorni, povešću vas do svoje panorame, i pokazati vam svoje malo pozorište. Jeste li saglasni?

Digli smo se, Pablo je, smešeci se, išao pred nama, podigao je neku zavesu i mi smo se odjednom našli u hodniku jednog pozorišta u obliku potkovice, tacno u sredini, hodniku koji je u luku vodio pored mnogobrojnih, neverovatno mnogobrojnih uzanih vrata od loža.

Ovo je naše pozorište objašnjavao je Pablo veselo pozorište, pa se nadam da ćete se mnogo čemu smejati. Pri tom se glasno nasmejao, u skali od svega nekoliko tonova, ali oni su me žestoko prožimali, jer je to opet bio onaj vedri, tudi smeh koji sam ranije cuo da dopire odozgo.

Moje malo pozorište ima onoliko loža koliko vi želite, deset, ili stotinu, ili hiljadu, a iza svakih vrata koja vode u njih očekuje vas ono što trenutno tražite. Lep je to kabinet slika, dragi prijatelju, ali vam ništa ne bi vredelo da protete njime ovakvi kakvi ste. Smetalo bi vam i zasenilo bi vas ono što ste na videli da nazivate svojom ličnošću. Bez sumnje ste

već odavno pogodili da savladavanje vremena, oslobodenje od stvarnosti, i kakva god imena još izna

lazili za svoju težnju, ne znate ništa drugo nego želju da se otarasite vaše takozvane ličnosti. Ona je zatvor u kome sedite. I kada biste vi, ovakvi kakvi ste, stupili u pozorište, gledali biste sve očima Harija i kroz stare naocare stepskog vuka. Zato vas pozivam da se otarasite tih naocara i da tu vašu veoma cenjenu ličnost ostavite ovde u garderobi, gde će vam, po želji, u svako doba stajati na raspolaganju. Prijatna zabava kojoj ste prisustvovali, rasprava o

stepskom vuku, a najzad i ono lako sredstvo za uz budivanje koje smo malocas uzeli svakako su vas dovoljno pripremili. Vama, Hari, pošto budete svukli svoju cenjenu ličnost, stajace na raspolaganju leva strana pozorišta, a Hermini desna, u samom pozorištu moci cete da se sretnete po želji. Molim te, Hermina, idi za sada iza zavese, želeo bih da prvo uvedem Harija.

Hermina nest de desno, prošavši pored džinovskog ogledala koje je pokrivalo zadnji zid od zemlje pa do svoda.

Tako, Hari, a sada hajdete i budite dobro raspoloženi. Cilj citave ove priredbe je da vas što više raspoloži i da vas nauči da se smejete a vi cete mi, nadam se, to olakšati. Osecate li se dobro? Sada cete bez straha i sa istinskom radošću ući u naš prividni svet, i to ovako: izvršicete jedno malo, prividno samoubistvo, kao što je to obicaj.

Opet je izvukao džepno ogledalce i stavio mi ga pred lice. Opet me je odande gledao lik zamršenog, maglovitog Harija, kroz koji je, boreći se, strujao vucji lik, slika meni dobro poznata i odista nimalo simpaticna zbog cega njeno uništenje nije moglo da mi zadaje brige.

Izbrisaćemo sada, dragi prijatelju, ovaj lik u ogledalu, jer je izlišan; ništa drugo nije ni potrebno. Dovoljno je da ovu sliku, ukoliko to vaše raspoloženje dozvoljava, posmatrate sa iskrenim smehom. Ovde se nalazite u školi humora, treba da naučite da se smejete. A pocetak svakog višeg humora je da čovek više ne shvata ozbiljno svoju sopstvenu ličnost.

Dobro sam pogledao u ogledalce, ogledalce u ruci, u kome se trzao Harivuk. Za trenutak je duboko, tiho, ali i bolno, zadrhtalo u meni nešto nalik na sećanje, na čežnju za domom i kajanje. Zatim je ova nelagodnost ustupila mesto novom osećanju, sličnom onome koje se javlja u čoveku kada mu iz kokainom umrtvljenih desni izvade bolestan zub, osećanje olakšanja; čovek odahne, a ujedno se čudi što sve to nije nimalo bolelo. A ovom osećanju pridružuje se vedro raspoloženje i želja da se smejem, k?joj nisam mogao da odolim, pa prsnuh u neobuzdan smeh.

Mutni lik u ogledalu se trže, a zatim se ugasi; mala okrugla površina ogledala izgledala je odjednom kao izgorela, postala je siva, hrapava i nepro

zirna. Pablo, smejući se, odbaci parce stakla, koje se otkotrlja po podu beskrajnog hodnika i izgubi se.

Odlično si se smejao, Hari, nauciceš još da se smeješ kao besmrtnici. Sada si najzad ubio stepskogvuka; noževima za brijanje to nije moguće. Pazi da ostane mrtav! Odmah ćeš moci da napustiš glupu stvarnost. Sledećom prilikom popićemo nešto da se pobratimo, dragi moj, nikada mi se nisi toliko svi deo kao danas. A ako ti posle još bude stalo do toga, možemo koliko hoćeš da filozoframo i da raspravljamo o muzici, o Mocartu, o Gluku, Platonu i Geteu. Shvaticeš sada zašto to ranije nije bilo moguće. Nadam se da ćeš uspeti i da ćeš se za danas otarasiti stepskog vuka. Jer, prirodno, tvoje samoubistvo nije konačno; mi se ovde nalazimo u magičnom pozorištu, ovde su samo slike, a ne stvarnost. Izaberi sebi lepe i vedre slike i pokaži da odista više nisi zaljubljen u svoju problematiku ličnost! Ali ako bi ipak poželeo da se vratiš, dovoljno je da pogledaš u ogledalo koje ću ti sada pokazati. No tebi je poznata stara, mudra izreka: bolje jedno ogledalce u ruci, nego dva na zidu. Haha! (Opet se smejao onim lepim i užasnim smehom). Tako, a sada treba da obavimo samo još jednu malu, veselu ceremoniju. Odbacio si naocare svoje ličnosti, a sada dodi i baci jedanput pogled u pravo ogledalo! biće to uspela šala!

Smejući se i milujući me sitnim, smešnim pokretima, okrenuo me je i ja sam se našao pred ogromnim zidnim ogledalom. U njemu sam video sebe.

U magnovenju sam ugledao meni poznatog Harija, ali neobično raspoloženog, vedra, nasmejana lica. No tek što sam ga poznao, raspao se, a iz njega se izdvojio drugi lik, pa treći, deseti, dvadeseti, i citavo ogromno ogledalo bilo je puno Harija ili delova Harija, bezbroj Harija, koje sam sve video i poznao samo u magnovenju. Neki od ovih mnogobrojnih Harija bili su mojih godina, neki stariji, neki prastari, neki opet sasvim mladi, mladici, decaci, đaci, mangupcici i deca. Bilo je pedesetogodišnjih i dvadesetogodišnjih Harija, koji su trckarali i skakotali tamoamo, bilo je tridesetogodišnjih i petogodišnjih, ozbiljnih i veselih, dostojanstvenih i smešnih, dobro odevenih i pocepanih, a i sasvim nagih, ćelavih i sa dugim uvojcima, i svi su bili ja i svakoga od njih sam spazio za trenutak i poznao, a onda su nestali, rastrcali se na sve strane, levo i desno, u du

binu ogledala i van ogledala. Jedan od njih, mlad, elegantan momak, bacio se nasmejan Pablu na grudi, zagrlio ga i otrcao s njim. A jedan, koji mi se rla ročito svideo, lep mladac od šesnaest ili sedamnaest godina, pun cara, potrcao je hodnikom kao munja i stao žudno da cita natpise na svim vratima; ja sam potrcao za njim, a pred jednim vratima on je zastao i ja sam pročitao natpis:

UBACI JEDNU MARKU
SVE SU DEVOJKE TVOJE!

.?t kt

Dragi dečak odskocio je uvis, ubacio se glavacke u otvor za bacanje novca na vratima i nestao.

Nestao je i Pablo, a, izgleda, i ogledalo i sa njim bezbroj Harijevih likova. Osecao sam se sada pre pušten sebi i pozorištu i radoznalo sam pošao od vrata do vrata: na svima sam pročitao poneki natpis, mamac i obecanje.

Privukao me je natpis

NAPRED L? VESELI LOV!
VELIKI LOV NA AUTOMOBILE

Otvorio sam uzana vrata i ušao.

U tom času upao saI.n medu bucan i uzbuden svet. Ulicama su jurili antomobili, delimicno oklopljeni automobili, koji su gonili pešake, gazili ih i mrvili, gnjecili ih uza zidove kuća i uništavali. Smesta sam shvatio: bila je to borba između ljudi i mašina, već odavno pripremljena, odavno očekivana, koje se svet odavno plašio i koja je najzad nastupila. Svuda su ležali mrtvi i na komade razneseni ljudi, svuda je bilo i oborenih, iskrivljenih i upola izgorelih automobila, a nad ovim užasnim darmaom kružili su avioni na koje se pucalo sa mnogih krovova i prozora, kako iz pušaka tako i iz mitraljeza. Besomucni, sjajni, hušacki plakati džinovskim slovima su pozivali narod sa svih zidova da najzad stane na stranu ljudi, a protiv mašina, i da najzad premlati i pobije debele, lepo odevene i na mirisane bogataše, koji pomocu mašina piju krv ostalima, zajedno sa njihovim velikim automobilima što opakoreže, kašlju i davolski frkcu, da najzad zapale fabrike i da donekle razrede stanovništvo oskr

navljene zemlje, da bi opet mogla da nice trava, da bi od prašnjave cementne zemlje opet postalo nešto nalik na šumu, polje, livadu, potok i mocvaru. Drugi plakati, opet, divno naslikani, vanredno stilizovani, u nežnijtm, manje detinjastim bojama, upozoravali su, nasuprot tome, sve posednike i razumne ljude na opasnosti od haosa i anarhije, prikazivali su odista dirljivo sav blagoslov reda, rada, poseda, kulture i pravde, hvalili su mašine kao najviši i poslednji ljudski izum, pomocu kojih će ljudi postati bogovi. Zamišljen i zadivljen citao sam i crvene i zelene plakate, njihova vatrena recitost i nadmocna logika neverovatno su delovali na mene, bili su u pravu i ja sam, duboko ubeden, stajao čas pred jednim čas pred drugim, pa ipak mi je znatno smetalo prilično jako puškaranje oko mene. No ono glavno bilo je jasno: bio je to rat, žestok, rasan i veoma simpatičan rat u kome se nije radilo o Kajzeru, republici, državnim granicama, o zastavama, bojama i slicnim, više dekorativnim i teatralnim stvarima, u osnovi o tricama, već u kome je svako kome je vazduh postao odviše redak i kome život više nije prijavao kako treba = snažno izražavao svoje neraspoloženje i trudio se da utre put opštem uništenju ovog šupljeg, civilizovanog sveta. Video sam kako se svi ma, vedro i iskreno, smeje iz očiju želja da upropašćuju i ubijaju, a i u meni samom se ti crveni, divlji cvetovi visoko i gojazno rascvetaše, smejući se ništa manje. Radostan, ,priključio sam se borbi.

Ali najlepše od svega je bilo to što je pored mene odjednom iskrsnuo moj školski drug Gustav, o kome već decenijama nisam ništa znao, nekada najneobuzdaniji, naj snažniji i života najviše željan od svih prijatelja mog ranog detinjstva. Srce mi se na smešilo kada sam video kako mi opet namiguje svojim svetloplavim očima. On mi mahnu, i ja radosno podoh za njim.

Bože moj, Gustave, uzviknuh sav srećan najzad da se vidim i s tobom! šta je postalo od tebe?

Ljutito se nasmejao, sasvim kao nekada u decaštvu. Stoko glupava, zar odmah moraš da pitaš i da

brbljaš? Postao sam profesor teologije, eto, sada znaš, ali, srećom, nema više teologije, mladicu, sada je rat. Hajde, poGODI!

Ubio je iz puške vozaca jednog od manjih automobila koji nam je baš brekcuci dolazio u susret, hitro kao majmun skocio je u kola, zaustavio ih i sa

čekao da se i ja popnem, a zatim smo se satanskom brzinom, kroz kišu, metaka i pored mnogih oborenih kola, povezli u grad i dalje u predgrade.

Jesi li na strani fabrikanta? upitao sam svoga prijatelja.

Eh, šta, to je pitanje ukusa, razmislićemo o tome u polju. Ali ne, čekaj, pre sam za to da se priđružimo drugoj strani, iako je to u osnovi, razume se, sasvim svejedno. Ja sam teolog i moj preteca Luther pomagao je u svoje vreme kneževima i bogatima protiv seljaka to ćemo sada da ispravimo. izdrdala su kola, nadajmo se da će izdržati još nekoliko kilometara!

Brzi kao vetar, dok je oko nas praštalo, vozili smo se zelenim, mirnim predelom milje i milje daleko, prvo velikom ravnicom, a zatim smo, penjuci se laganog, dospeli usred ogromne planine. Tu smo se zaustavili na nekom glatkom, bleštavom drumu koji je, između strmih stena i niske zaštitne ograde, u smelim krivinama vodio visoko gore iznad plavog, svetlucavog jezera.

Lep kraj rekoh.

Veoma lep. Možemo ovo da nazovemo osovinskim drumom, jer se, navodno, ovde lome razne osovine; Haricu moj. Pazi!

Kraj puta je rasla visoka pinija, a na samoj piniji ugledali smo neku vrstu kolibe napravljenu od dasaka, kao osmatracnicu ili lovacku zasedu. Gustav se glasno nasmeja, namigujuci mi lukavo svojim plavim očima, pa obojica žurno izitosmo iz kola i stadosmo da se penjemo uz drvo, a zatim se, duboko odahnuvši, sakrismo u osmatracnicu, koja nam se veoma dopala. U njoj smo našli puške, pištolje i sanduke s municijom. Tek što smo se malo rashladili i smestili u lovackoj zasedi, zapišta sa krivine, promuklo i vlastoljubivo, sirena luksuznih kola, koja su, uz buku motora, najvećom brzinom vozila plavim drumom. Mi smo već držali puške u rukama. Bilo je neobicno zanimljivo.

Ciljaj u šoferu! naredi Gustav brzo, i baš utom teška kola projuriše ispod nas. Ja sam već bio nanišanio, i okinuh obarac, pravo u vozacevu plavu kapu. čovek klonu, kola odjuriše dalje, udariše o stenje, odskociše, grunuše onako teška i razjareta u niski zid, preturiše se i survaše preko ograde u dubinu sa kratkim, tihim treskom.

Udesili smo ih! likovao je Gustav. Sledeca

uzimam ja na nišan.

već su nailazila druga kola, u njima su, na jastu cima, bili šcucureni njih troje ili četvoro, sa ženine glave kruto i vodoravno vio se za njom veo, svetlo plavi veo, bilo mi ga je u stvari žao, ko zna, možda se pod njim smešilo najlepše žensko lice. Bože moj, kada smo već izigravali razbojnike, bilo je možda bolje i lepše da, sledeci primere velikih uzora, ne protežemo našu valjanu želju za ubijanjem i na le puškaste dame. Ali uto je Gustav već opalio. šofer se trgnuo i klonuo, kola su odskocila na strmoj ste ni, survala se i pala na drum, tockovima okrenutih nebu. cekali smo, ali se ništa nije micalo, ljudi su, nemi, kao uhvaceni u zamku, ležali ispod kola. Ona su još uvek zvrjala i zveketala, tockovi su se smešno okretali t u vazduhu, ali odjednom se razleže užasan prasak i iz njih suknu plamen.

Fordova kola reče Gustav. Moramo da side mo i oslobodimo drum.

Spustili smo se i posmatrali gomilu koja je gorela. Izgorela je veoma brzo, a mi smo u meduvremenu napravili poluge od mladog drveca, malo podigli kola i odbacili ih u stranu, preko ivice druma, u am bis, tako da su još dugo krkljala u žbunju. Prilikom okretanja kola ispala su dva mrtvaca, delimicno iz gorelih odela. Jedan od njih imao je još prilično ocuvan kaput i mi smo ga pretražili ne bismo li sa znali ko je to bio. Našli smo lisnicu u kojoj su se na lazile posetnice. Izvadio sam jednu i pročitao sledeće: Tat twam asi.

Veoma šaljivo reče Gustav. Ali u stvari je sa vršeno svejedno kako se zovu ljudi koje ovde ubija mo. Oni su ubogi davoli kao i mi, a ime nije važno. Ovaj svet mora da propadne, a i mi s njim. Najbez bolniji postupak bi bio potopiti ga celog za deset minuta u vodu. Ali hajde, na posao!

Pobacali smo mrtve za kolima. već se cula sirena novog automobila koji je nailazio. Na njega smo pu cali odmah tu sa druma. Kružio je još jednim delom puta kao da se do besvesti opio, a zatim dahcuci os tao da leži, oni koji su sedeli u njemu ostali su i dalje mirno u kolima, a jedna lepuškasta, mlada devojk a izišla je iz njih nepovredena, iako bleđa i drhcuci celim telom. Mi smo je ljubazno pozdravili i ponu dili joj svoje usluge. Ona je bila odviše uplašena, nije mogla da govori i neko vreme je ukoceno gle dala u nas, kao da je sišla s uma.

E, pa hajde da vidimo šta je sa starim gospodinom reče Gustav i okrenu se putniku koji je još uvek bio presamiceo preko sedišta iza mrtvog šofera. Bio je to gospodin kratke sede kose, njegove pa metne svetlosive oči bile su otvorene, ali je izgledalo da je ozbiljno povredjen, jer mu je iz usta curila krv, a vrat je držao nekako jezivo krivo i ukoceno.

Dozvolite, stari gospodine, moje je ime Gustav. Mi smo sebi dopustili da iz puške ubijemo vašeg šoferu. Smemo li da upitamo s kim imamo čast?

Starac je hladno i tužno gledao svojim sitnim sivim očima.

Ja sam viši državni tužilac Lering reče lagano.

Niste ubili samo mog jadnog šoferu nego i mene, osećam da ću uskoro umreti. Zašto ste pucali na nas?

Zato što ste vozili suviše brzo.

Mi smo terali normalnom brzinom.

Ono što je juce bilo normalno, danas više nije, gospodine viši državni tužioce. Mi danas smatramo da je svaka brzina kojom auto može da vozi, isuviše velika. Mi sada uništavamo sve automobile, a i ostale mašine.

I vaše puške?

I one će doći na red, ukoliko još budemo imali vremena. Verovatno ćemo sutra ili prekosutra svi biti uništeni. Vama je poznato da je naš kontinent bio strahovito prenaseljen. E, sad će biti dovoljno vazduha.

Zar pucate na svakoga bez izuzetka?

Dabome. Za neke je svakako šteta. Na primer, bilo bi mi žao ove mlade, lepe dame; ona je verovatno vaša kcerka?

Nije, ona je moja stenografkinja.

Utoliko bolje. A sada molim vas izidite iz kola, ili pustite da vas mi izvućemo iz njih, jer ćemo kola uništiti.

Više volim da i ja budem uništen zajedno s njima.

Kako god želite. Dopustite mi još jedno pitanje. Vi ste državni tužilac. Meni je uvek bilo neshvatljivo kako čovek može da bude državni tužilac. Živite od toga što optužujete i osudujete na kazne druge ljude, vecinom uboge davole. Zar ne?

Tako je. Vršio sam svoju dužnost. To mi je bila služba. Isto kao što je služba dželata da ubija one koje sam ja osudio. Vi sami preuzeli ste istu duž

nost, i vi ubijate.

tačno. Ali mi ne ubijamo po dužnosti, već radi zabave, bolje reci, iz očajanja i neraspoloženja prema svetu. Zato nam ubijanje pricinjava izvesno za dovoljstvo. Da li je i vama ubijanje katkad pricinjavavalo zadovoljstvo?

Dosadujete mi. Budite tako dobri pa izvršite vaš posao do kraja. Ako vam je nepoznat pojam dužnosti..On ucuta i skupi usne, kao da hoće da pljune. Ali izi e samo malo krvi, koja mu se zalepi za bradu.

]cekajte! reče Gustav uctivo. Pojam dužnosti, istina, nije mi poznat, sada više nije. Ranije sam službeno imao dosta posla s tim, bio sam profesor teologije. Osim toga, bio sam i vojnik i ucestvovao sam u ratu. Ono što se meni učinilo kao dužnost nije se nimalo slagalo sa onim što su mi autoriteti i pretpostavljeni, preporucivali, ja sam uvek želeo da cinim suprotno naredenju. Ali iako više ne znam za pojam dužnosti, znam za krivicu možda je to isto. Pošto me je majka rodila, kriv sam, osuden da živim, dužnost mi je da pripadam jednoj državi, da postanem vojnik, da ubijam, da placam por,z za naoružanje. A trenutno me je životna krivica dovela do toga da, kao nekada u ratu, opet moram da ubijam. Ali ovoga puta ne ubijam s odvratnošću, pomirio sam se sa krivicom, ništa nemam protiv toga da ovaj glupi, zatucani svet ode u paramparčad, rado ću u tome pomoci, pa i sam ću rado propasti.

Državni tužilac se veoma napregao da bi svojim od krvi ulepljenim usnama mogao da se nasmeši. U tome nije uspeo baš sjajno, ali se nazirala dobra volja.

Dobro je reče on. Mi smo, dakle, kolege. Molim vas vršite vašu dužnost, gospodine kolega.

U meduvremenu je lepuškasta devojka sela na ivicu druma i onesvestila se.

Istog trenutka ću se opet sirena kola koja su jurila najvećom brzinom. Povukosmo devojku malo u stranu, priljubismo se uz stene i pustismo da se kola koja su nailazila zaglave u olupini prethodnih. Automobil žestoko zakoci i prope se uvis, ali stade neoštećen. Brzo uzesmo puške u ruke i ponovo na nišanismo.

Izlazite! komandova Gustav. Ruke uvis!

Trojica muškaraca izitoše iz kola držeci ruke poslušno podignute uvis.

Da nije jedan od vas lekar? upita Gustav.

Oni odgovoriše da nije.

Onda budite dobri da ovog gospodina pažljivo izvucete sa njegovog sedišta, on je teško povredjen. A zatim ga povežite svojim kolima do najbližeg grada. Napred, držte ga!

Staroga gospodina uskoro položiše u druga kola, Gustav komandova i oni krenuše.

U međuvremenu je naša stenografkinja opet došla svesti i posmatrala je događaje. Svidelo mi se što smo stekli ovaj lepuškasti plen.

Gospodice, reče Gustav izgubili ste vašeg poslodavca. Nadam se da vam stari gospodin inace nije bio blizak. Ja vas angažujem i budite nam dobar drug! Tako, a sada treba malo da požurimo. Uskoro će ovde biti veoma neprijatno. Umete li da se pentrate, gospodice? Da? E hajde, uzećemo vas u središtu pa ćemo vam pomoci.

Usto smo brže mogli popeli smo se sve troje u našu kolibu na drvetu. Gospodici je gore pozlilo, ali je dobila jedan konjak i ubrzo se toliko oporavila da je mogla da primeti velicanstveni izgled na jezero i planinu, i saopšti nam da se zove Dora.

Odmah posle toga dole ponovo stigoše jedna kola, koja, vozeći oprezno i ne zaustavljajući se, za obidoše srušeni automobil a zatim odmah ubrzaše vožnju.

Zabušanti! smeja se Gustav, ubijajući vozača jednim metkom. Kola stadoše da krivudaju, skrenuše prema ogradi, prevrnuše se i ostadoše da vise ukoso nad ponorom.

Doro, upitah umete li da baratate puškom?

Nije umela, ali je naučila od nas kako se puška puni. Isprva je bila nespretna i raskrvavila je sebi prst, pa je pocela da slini i da traži od nas engleski flaster. Gustav je izjavio da je rat i da ona treba da se pokaže hrabra i valjana devojka. Posle toga je vec bilo bolje.

Ali šta će biti s nama? upitala je malo kasnije.

Ne znam rekao je Gustav. Moj prijatelj Hari voli lepuškaste žene, on će vam biti prijatelj.

Ali oni će doci sa policijom i vojnicima, pa ce nas ucmekati.

Policija i tome slično više ne postoji. Možemo da biramo, Doro. Ili ćemo mirno ostati ovde gore i pucati na sva kola koja hoće da produ ovuda, ili ćemo i sami uzeti jedna kola, odvesti se i pustiti da

drugi pucaju na nas. Svejedno je na cijoj smo strani. Ja sam za to da ostanemo ovde.

Dole su se opet nalazila jedna kola, zvuk njihove sirene jasno je dopirao do nas gore. Ubrzo su bila udešena i ostala su da leže tockovima okrenutim uvis.

čudno rekoh da pucanje može da pricinjava toliko zadovoljstvo! A ranije sam još bio protivnik rata!

Gustav se smeškao. Da, ali, eto, ima odviše ljudi na svetu. Ranije se to nije toliko zapažalo. Ali sada, kada pojedincima nije dovoljno da se nadišu vazduha, nego svaki hoće da ima i svoj automobil, sada se, dabome, primecuje. Razume se, to što mi sada ovde radimo nije razumno, detinjarija je, kao što je i rat bio ogromna detinjarija. Kasnije će čovečanstvo morati da nauči da svoje množenje zauzda razumnim sredstvima. Za sada prilično nerazumno reaguemo na nesnosne prilike, ali u suštini ipak činimo ono što valja.

Da, to što radimo verovatno je ludo, ali je, i pored toga, verovatno dobro i nužno. Ne valja kada čovečanstvo prenapreže mozak i pomoću razuma pokušava da uređuje stvari koje uopšte nisu pristupacne razumu. Onda se radaju ideali kao što su ideali Amerikanaca ili boljševika, koji su, i jedni i drugi, neobično razumni, ali koji ipak vrše nasilje i pljacku nad životom, jer ga tako naivno uprošćuju. Slika čoveka, nekada visok ideal, pocinje da se pretvara u kliše. Možda ćemo je mi ludaci oplemeniti.

Gustav, smejući se, odgovori: Mladicu, govoriš, zacudo, pametno, zadovoljstvo je i velika dobit slušati ovaj izvor mudrosti. A možda si čak pomalo i u pravu. Ali budi tako dobar i napuni ponovo svoju pušku, odviše si mi sanjalacki raspoložen. Svakog časa može da naide nekoliko srndaca, a njih ne možemo ubiti filozofijom, treba da imamo metaka u cevi.

Naide jedan auto i smesta se sruši, drum je bio za krcen. Jedan od preživelih, gojazan, rid čovek, besomucno je mlatarao pored olupine, buljio očima uz i niz drum, ugledao naše skrovište, urlajući po leteo prema nama i nekoliko puta iz revolvera opalio u našem pravcu.

Idite, ili ću da pucam! doviknu mu Gustav. Čovek ga lže na nišan i okinu još jednom. Onda ga mi ubismo sa dva metka.

Dodoše još dvojica kola, koja uništismo. Zatim drum ostade pust i prazan, verovatno se bio raširio glas da je opasan. Imali smo vremena da posmatramo lep izgled. S one strane jezera ležao je u dubini gradic, odande se uzdizao dim i uskoro smo videli kako se vatra širi od krova do krova. Culi smo puškaranje. Dora je malo otplakala, a ja sam je milovao po vlažnim obrazima.

Moramo li svi da umremo? upitala je. Nijedan od nas joj nije odgovorio. U međuvremenu je dole naišao jedan dečak, video upropašcene automobile, stao da njuška oko njih, zatim je uvukao glavu u jeđan i odande izvukao šareni suncobran, damsku kožnu torbicu i bocu s vinom, pa je spokojno seo na ogradu, povukao iz boce, jeo nešto što je izvukao iz džepa, umotano u staniol, ispio bocu do dna, a za tim veselo pošao dalje, stisnuvši suncobran pod pažu. Išao je spokojno svojim putem, a ja rekoh Gustavu: Da li bi mogao da pucaš na ovog simpaticnog momka i da mu napraviš rupu u glavi? Bog me, ja ne bih mogao.

To se i ne traži promrmlja moj prijatelj. Ali i on je osetio nekakvu nelagodnost oko srca. Tek što smo ugledali čoveka koji se još ponašao bezazleno, spokojno i detinjasto kaji je još živio u stanju cednosti, sve ovo naše, hvale dostojno i nužno, delanje učinilo nam se glupo i odvratno. Pih, do davola, tolika krv! Stideli smo se. Ali su, navodno, to isto osećali i neki generali u ratu.

Nemojte da ostanemo duže ovde preklinjala je Dora hajde da sidemo, sigurno ćemo u kolima naci nešto za jelo. Zar vi niste gladni, boljševici?

Dole, u gradu koji je goreo, pocela su da zvone zvona, uzbuđeno i sa stravom. Spremali smo se za silazak. Kada sam pomogao Dori da se popne preko ograde, poljubio sam je u koleno. Ona se glasno nasmejala. Ali tada je ograda popustila i mi smo se oboje survali u bezdan...

Opet sam se našao u okruglom hodniku, uzbuđen lovackom pustolovinom. Svuda, na bezbroj vrata, mamili su natpisi:

MUTABOR
PREOBRAŽAJ U BILO KOJU ŽIVOTINJU ILI BILJKU

KAMASUTRA
UCENJE INDIJSKIH LJUBAVNIH VEŠTINA
KURS ZA POČETNIKE: ČETRDESET DVE RAZNE METODE

LJUBAVNIH VEŽBI
SAMOUBISTVO PUNO UŽIVANJA!
UMrečeš OD SMEHA
HocETE LI DA SE PRODUHOVITE?
MUDROST ISTOKA
OH, DA IMAM HILJADU JEZIKA!
SAMO ZA GOSPODU

PROPAST ZAPADA
UMERENE CENE, DOSADA NENADMAŠENO
SINTEZA UMETNOSTI
PRETVARANJE VREMENA U PROSTOR POMOCU
MUZIKE
SUZA KOJA SE SMEJE
KABINET ZA HUMOR
PUSTINJAcKE IGRE
PC)TPUNA ZAMENA ZA SVAKU DRUŠTVENOST
Beskrajn je bio niz natpisa. Jedan od njih je gla
UPUTSTVO ZA IZGRADIVANJE ličnosti
USPEH ZAJAMcEN

Ovo mi se učinilo dostojno pažnje i ušao sam na ta vrata.

Dočekala me je polumracna, tiha prostorija, u njoj je, .na istocnjacki nacin, sedeo na zemlji jedan čovek, a pred njim je bilo nešto nalik na veliku šahovsku tablu. U prvom trenutku mi se učinilo da je to prijatelj Pablo, jer je čovek na sebi imao slican kaput od šarene svile, a imao je i iste tamne, sjajne oci.

Jeste li vi Pablo? upitao sam.

Ja sam niko izjavio je on Ijubazno. Mi ovde nemamo imena i nismo ličnosti. Ja sam šahovski ig rac. Hocete li da vas ucim izgradnji ličnosti?

Da, molim.

Onda budite ljubazni pa mi stavite na raspola ganje nekoliko tuceta vaših figura. u

Mojih figura?...

Figura u koje se, kako ste videli, raspala vaša ta kozvana ličnost. Bez figura ne mogu da igram. Pružio mi je ogledalo i opet sam u njemu video . kako se jedinstvo moje ličnosti raspada na mnog Ja, izgledalo je kao da je njihov broj još više poras tao. Ali figure su sada bile veoma sitne, otprilike kao šahovske figure zgodne za igranje; a igrac je ti=

him, sigurnim pokretima prstiju uzeo od njih neko liko tuceta i postavio ih na zemlju pored šahovske table. Pri tom je govorio jednolično, kao čovek koji , ponavlja često održavani govor ili lekciju:

Poznato vam je pogrešno shvatanje koje donosi nesrecu, a po kome je čovek nepromenljiva jedinka. takođe vam je poznato da se čovek sastoji od tno go duša i mnogih Jada. Rascepkati prividno jedinstvo ličnosti na mnogo likova, smatra se ludošcu, nauka ovu pojavu naziva šizofrenijom. Nauka je utoliko u pravu što se, naravno, nikakva mnogobrojnost ne može savladati bez vo stva, bez izvesnog reda i grupisanja. A nije u pravu utoliko što veruje da je mo guc samo jedan jedini, doživotni red, koji povezuje mnogobrojna podrucja Ova zabluda nauke ima mnoge neprijatne posledice, njena je jedina vred nost što uprošcuje rad ucitelja i vaspitaca u držav noj službi, uštedujuci im trud da misle i da vrše opi , te. Usled ove zablude mnogi Ijudi važe kao nor malnii, cak uživaju i veliki društveni ugled, a oni , su, medutim, neizlecivo ludi, obratno; mnogi geniji se smatraju ludacima. Zato mi popunjavamo praz nine koje je nauka ostavila u poznavanju duše poj mom koji nazivamo umetnost izgradnje. Onome ko je doživeo raspadanje svoga Ja pokazujemo da u svako doba može da ga sastavi po proizvoljnom redu i da time može da postigne beskonacnu mno gostrukost životne igre. Kao što pesnik od nekoliko likova stvara dramu, tako i mi od figura našeg Ja, rastavljenog na delove, izgradujemo uvek nove gru pe, sa novim igrama i uzbudenjima, sa vecno novim situacijama. Gledajte!

Svojim tihim, pametnim prstima dohvatio je moje likove, sve starce, mladice; decu, žene, sve vedre i tužne, snažne i nežne, hitre i nezgrapne figure, brzo ih je poredao na tablu za igru, na kojoj su se uskoro okupile grupe i porodice, u igri, borbi, prijateljstvu i protivništvu, stvarajuci jedan svet u malom. Pred mojim ocaranim pogledom pustio je da se ovaj mali, pa ipak tako smišljeno uredeni svet neko vreme kreće, igra i bori, da sklapa sporazume i bije bitke, da se medu sobom osvaja, da se ženi i množi, odista je to bila uzbudljiva i napeta drama.

Zatim je jednim vedrim pokretom prešao preko table obarajuci blago sve figure, a onda ih je skupio na gomilu, pa je zamišljeno, kao umetnik probirac, od istih figura sastavio sasvim novu igru, sa drukci

jim grupisanjem, drugim odnosima i prepletanjem. Druga igra bila je slicna prvoj: bio je to isti svet, isti materijal od koga je napravljena, ali su ton i fempo bili izmenjeni, motivi drukcije naglašeni i situacije drukcije postavljene.

I tako je mudri graditelj od likova, od kojih je sva ki bio deo mene, sastavljao jednu igru za drugom; one su izdaleka sve bile slicne jedna drugoj, sve su ocigledno pripadale istom svetu, bile istog porekla, pa ipak je svaka od njih bila sasvim nova.

Ovo je životna umetnost govorio je on pouc no. Ubuduce možete da oblikujete i oživljavate po svojoj želji igru vašeg života, od vas zavisi hocete li je zapletati i obogacivati. Kao što je ludost u višem smislu pocetak svake mudrosti, tako je šizofrenija pocetak svake umetnosti i mašte. cak su i naucnici to donekle shvatili, što se, na primer, može pročitati u Kneževom carobnom rogu, divnoj knjižici, gde je tegoban, vredan rad jednog naucnika oplemenjen genijalnom saradnjom izvesnog broja ludaka i umetnika zatvorenih po duševnim bolnicama. Evo, uzmite vaše figurice, ova igra još će vam pru žiti mnogo zadovoljstva. Vi cete figuru koja je danas izrasla u nesnosno strašilo, kvareci vam igru, sutra degradirati na položaj sporedne figure. Od sirote, drage figurice koja je neko vreme, kako je izgledalo, bila osudena na razne nedace i zlu kob vi cete u idu ćoj igri napraviti kneginju. želim vam prijatan pro vod, gospodine.

Duboko i sa zahvalnošću poklonio sam se pred ovim darovitim šahovskim igracem i, strpavši figu rice u džep, izvukao se kroz uzana vrata natrag u hodnik.

Pomislio sam, u stvari, da ću tamo odmah sestiti na pod i satima, citavu vecnost, igrati se figuricama, ali tek što sam se ponovo našao u svetlom, okruglom hodniku pozorišta, struje, jace od mene, odvukle su me opet dalje. Pred mojim očima zablistao je dreca vi plakat:

cuda DRESURE STEPSKIH VUKOVA

Ovaj natpis uzburkao je u meni mnoga osećanja: razne strepnje i patnje iz mog bivšeg života, iz na puštene stvarnosti, mucno su mi stezale srce. Otvo rio sam vrata drhtavom rukom i ušao u vašarsku šatru u kojoj je bila postavljena gvozdena ograda, koja me je odvajala od siromašne pozornice. A na pozornici sam video ukrotitelja životinja, nekog

gospodina pomalo lakrdijaškog izgleda, koji se pravo veoma važan, ali koji je i pored velikih brcina, nabreklih mišica na rukama i kicoškog cirkuskog odela bio na odvratan način veoma slican meni. Ovaj snažni čovek vodio je na uzici kao psa bednog li prizora! velikog, lepog, ali strahovito mršavog vuka, ropski plašljivog pogleda. Bilo je i odvratno i uzbudljivo, gnusno, pa ipak potajno slatko, po smatrati ovog brutalnog ukrotitelja i plemenituživotinju biranim zubima odelo sa sebe. Prema naređenjima Sa uzdahom olakšanja setio sam se da sam video ranije, odmah po ulasku u pozorište, i za kojim je onaj lepi mladić onako poleteo. Glasio je: SVE DEVOJKE SU TVOJE

i meni se činilo da se u stvari ništa prijatnije nije moglo poželeti od toga.

Ušao sam radostan što sam mogao da pobegnem od prokletog vucjeg sveta.

cudnovato kao u bajci, a istovremeno i s tako dubokom prisnošću da sam se naježio zapahnuo me je miris moje mladosti, atmosfera mog decakog i mladickog doba, i kroz moje srce zastrujala je krv iz onog vremena. Ono što sam malocas radio i mislio, što sam još malocas bio ostalo je iza mene i opet sam bio mlad. Još pre jednog časa, pre nekoliko trenutaka verovao sam da odlično znam šta je ljubav, žudnja i cežnja starog čoveka. Sada sam opet bio mlad, i ono što sam osecao u sebi, onaj vreli živi plamen, onu cežnju koja me je silno vukla, onu strast koja je rastapala kao martovski vetar, bilo je mlado, novo i istinsko. Oh, kako su se ponovo razbuktale zaboravljene vatre, kako su bili tamni i puni tonovi nekadašnjice, kako mi je cvetalo u krvi i kako je klikalo i pevalo u mojoj duši! Bio sam decak od petnaest ili šesnaest godina, glava mi je bila puna latinskog, grčkog i lepih stihova, moje misli bile su ispunjene stremljenjem i ambicijama, moja mašta bila je puna umetnickih snova, ali žešće i strašnije od svih tih plamenova gorela je i drhtala u meni ljubavna vatra, glad pola, razjedajuća slutnja culne naslade.

Stajao sam na jednom od stenovitih brežuljaka svog rodnog grada, mirisao je na jugovinu i prve ljubice, odozgo se videlo kako se u gradicu blista reka i prozori moje očinske kuće, a sve je ovo izgledalo, zvučalo i mirisalo tako zanosno, prepuno, mi

risalo na nešto novo i stvaralacki opojno, sve je zračilo zasícenošću bojama i sve se na prolećnom po vetarcu lelujalo tako nestvarno i ozareno, kao što sam nekada video svet u najpunijim, pesničkim časovima moje prve mladosti. Stajao sam na brežuljku, vetar se poigravao mojom kosom, a ja sam drhtavom rukom, sanjalacki zanet ljubavnom težinom, otkinuo mlad, još nerazvijen list sa tek loze lenelog žbuna, gledao sam ga i mirisao (a već po mirisu secao sam se živo svega što je tada bilo), a zatim sam, igrajući se, stavio zeleni listić među usne, koje još nisu bile poljubile nijednu devojku, i počeo da ga grickam. Osetivši opori, mirišljavogorki ukus, odjednom sam tačno znao šta doživljavam, sve je opet bilo tu. Ponovo sam preživljavao jedan čas iz poslednje godine mog decaštva, jedno nedeljno po podne u rano proleće, onaj dan kada sam prilikom svoje usamljene šetnje sreo Rozu Krajzler, kojoj sam se takotbojažljivo javio i u koju sam se ludo zaljubio.

Tada sam lepu devojku, koja je, sama i obuzeta snovima, dolazila uzbrdo ne primećujući me još, gledao sa iščekivanjem punim strepnje, gledao sam njenu kosu, koja je bila upletena u dve debele vitice, ali cijih je nekoliko pramenova poigravalo i lepršalo na vetru oko oba obraza. Prvi put u životu video sam koliko je ta devojka lepa, koliko je lepa i zanosna ona igra u njenoj nežnoj kosi, koliko je lep i koliko u meni budi čežnju pad tanke plave haljine oko njenog mladog tela; i kao što me je gorkomirišljavi ukus razgrizenog lisnog pupoljka ispunio bojažljivi voslatkom nasladom i strepnjom proleća, tako me je, gledajući ovu devojku, prožela samrtnička slutnja ljubavi, naslutio sam ženu, potreseno sam pred osetio ogromne mogućnosti i obećanja, neznane slasti, nepojmljive zaplete, strepnje i patnje, unutrašnje oslobođenje i duboko osećanje krivice: Oh, kako me je gorki prolećni ukus palio po jeziku! Oh, kako je razigrani vetar strujao raspuštenom kosom pored njenih rumenih obraza! Uto mi se približila, podigla oči i poznala me, ja sam za trenutak malo pocrveneo i pogledao u stranu. Zatim sam joj se javio skinuvši dacki šešir, a Roza, koja se ubrzo pribrala, otpozdravila mi je smešeci se već pomalo kao dama, uzdignute glave, pa je lagano, sigurna u sebe i nadmocna, produžila put, obavijena hiljadama ljubavnih želja, zahteva i zakletvi odanosti koje sam

slao za njom.

Tako je bilo nekada, jedne nedelje pre trideset i pet godina, i sve što je onda bilo sada se vratilo: brežuljak i grad, martovski vetar i miris napupelog lišća, Roza i njenja smeđa kosa, nabujala cežnja i slatka strepnja od koje sam se gušio. Sve je bilo kao onda i meni se činilo da više nikada u životu nisam tako voleo kao tada Rozu. Ali ovog puta bilo mi je dato da je dočekam drukcije nego onda. Video sam kako je porumenela kad me je poznala, video sam kako se trudi da to prikrije i odmah sam znao da me voli, da ovaj susret za nju znači isto što i za mene. I umesto da kao onda skinem šešir i svecano ga držim u ruci dok ona ne prođe, učinio sam ovog puta, uprkos strahu i mori, ono što je moja krv tražila od mene i uzviknuo sam: Rozo! Hvala bogu što si došla, lepa, lepa devojko. Toliko te volim. Možda to nije bilo najduhovitije što se tog trenutka moglo izgovoriti, ali duh ovde nije bio potreban, pa je i to bito sasvim dovoljno. Roza nije napravila lice kao u dame i nije otišla dalje. Roza je zastala, pogledala me i pocrvenela još više nego malopre, a zatim je rekla: Zdravo, Hari, da li me odista voliš? A nje njene smeđe oči zablistale su, i ja sam osetio: da su ceo moj prošli život i ljubav bili pogrešni, zamršeni i puni glupih nezgoda od onog trenutka one nedelje kada sam pustio da Roza ode od mene. Ali sada je greška bila ispravljena, sve je bilo drugacije i dobro.

Rukovali smo se i s rukom u ruci pošli lagano dalje, neiskazano srećni, veoma zbunjeni i ne znajući šta da kažemo i šta da radimo, pa smo usled silne zbunjenosti potrcali brže, i trčali sve dok nismo iz

gubili dah, tako da smo morali da stanemo, držeci se i dalje za ruke. Ni jedno ni drugo još nije bilo išlo iz detinjstva i nismo znali šta da učinimo jeto s drugim; te nedelje nije došlo ni do prvog poljupca, ali smo bili neizmerno srećni. Stajali smo, dahtali, seli na travu; ja sam je milovao po ruci, a drugom rukom sam joj plašljivo prešao preko kose, a zatim smo oboje ustali i pokušali da izmerimo ko, je viši; u stvari sam ja bio viši za jedan prst, ali to nisam rekao, već sam ustanovio da smo potpuno iste visine i da nas je dragi Bog odredio jedno za drugo, zbog čega ćemo se kasnije i uzeti. Tada Roza reče da oseća miris ljubice, i mi klekosmo na mladu prolećnu

travu; tražili smo i našli nekoliko ljubičica sa dugačkim drškama i poklonili smo jedno drugom svoje ljubice, a kada je zahladnelo i svetlost već pocela da pada ukoso preko stena, Roza reče da mora kući, pa smo se veoma rastužili, jer nisam smeo da je pratim, ali smo sada imali zajednicku tajnu i to je bilo najdivnije što smo imali. Ostao sam gore na steni udišuci miris Rozinih ljubičica, legao sam na zemlju iznad jedne od padina, lica okrenuta prema do linii, gledajuci u pravcu grada i vrebajuci kada će se njena draga, sitna prilika pojaviti duboko ispod mene prolazeci pored bunara, preko mosta. Znao sam kada je stigla kući svog oca, gde se kretala po sobama, a ja sam ležao tamo gore, daleko od nje, ali medu nama je postojala veza, koja je tekla kao kakva reka, me u nama je lebdela jedna tajna.

Tokom čitavog proleca vidali smo se ponovo tu i tamo, na stenama, pored baštenskih ograda, a kada je jorgovan poceo da cveta, prvi put smo se, bojažljivo poljubili. Ono što smo mi deca mogli da damo bilo je malo, naš poljubac je još bio bez žara i prave sadržine, jedva sam se usudivao da milujem raspuštene uvojke oko njenih ušiju, ali sve je bilo naše, za šta god smo u ljubavi i radosti bili sposobni, i sa svakim bojažljivim dodiriom, svakom nezrelom ljubavnom recju, svakim iščekivanjem punim strepnje ucili smo se novoj sreći, peli se na lestvica tna ljubavi za jedan stepenik više.

Tako sam, pocev od Roze i ljubičica, još jednom proživio čitav svoj ljubavni život pod srećnijim zvezdama, Izgubio sam Rozu i pojavila se Irmgard, sunce je zasjalo još vrelije, zvezde još zanosnije, ali ni Roza ni Irmgard nisu postale moje, morao sam da se penjem stepenik po stepenik, da mnogo doživim, mnogo naucim, morao sam da izgubim Irmgard, pa i Anu. Svaku devojku koju sam voleo ne kada u mladosti voleo sam sada ponovo, ali sam u svakoj mogao da probudim ljubav, svakoj nešto da dam i od svake da budem darivan. želje, snovi, mogućnostima koji su nekada živeli samo u mojoj mašti postali su sada stvarnost, i tu stvarnost sam doživljavao. Oh, svi vi lepi cvetovi, Ido i Loro, sve vi koje sam nekad voleo tokom jednog leta, jednog meseca ili dana!

Shvatio sam da sam sada ja onaj lepuškasti, vatreni mladac koga sam malopre video kako užurbano trci prema vratima ljubavi, da to ja sada išsivljavam

onaj deo svog bica od koga dosad msam proživio ni deseti, ni hiljaditi delic, da me sada ne sputavaju os tale figure moga Ja, da ini ne smeta mislilac, da me ne mucu stepski vuk, da me ne potiskuje pesnik, fantasta i moralista. Ne, nisam bio ništa drugo nego čovek koji voli, nisam udisao drugu sreću ni drugu patnju osim ljubavi; već me je Irmgard naucila da igram, Ida da ljubim, a divna Ema bila je prva koja mi je jedne jesenje večeri, pod, treperavim granama bresta, dopustila da joj poljubim smeđe grudi i da is pijem pehar naslade.

Mnogo sam doživljavao u Pablovom malom po zorištu, a ni hiljaditi deo se ne može iskazati recima. Sve djevojke koje sam ikada voleo bile su sada moje, svaka od njih dala mi je ono što je samo ona jedina mogla da mi pruži, svakoj sam dao što je ona jedina mogla da primi od mene. Okušao sam mnoge ljuba vi, mnoge sreće, mnoge culne naslade, mnoge zaple te, a i mnoge patnje, sve propuštene ljubavi mog ži vota carobno su cvetale u mom vrtu u ovom času sna, cedni, nežni cvetovi, živi plameni cvetovi, tam ni cvetovi koji brzo venu, ustreptala slast, toplo sa njarenje, žarka seta; umiranje puno straha i ozareno ponovno radanje. Nailazio sam na žene koje su se mogle osvajati samo na juriš, i opet na druge koje su mi pružale sreću tek posle laganog i pažljivog osva janja; iskrsavao je ponovo svaki sumracni kutak mog života u kome me je nekada; makar samo za trenutak, dozivao glas pola, uzbuđivao pogled neke žene, mamila belina devojacke puti, i sve što sam propustio nadoknadio sam. Svaka je bila moja, sva ka na svoj način. Tu je bila žena neobicnih tamno smedih očiju i kose svetle kao lan, pored koje sam nekad stajao četvrt časa u hodniku brzog voza i koja mi se kasnije češće pojavljivala u snovima ona nije progovorila nijedne reci, ali me je naucila nesluce nim, strašnim i ubistvenim ljubavnim veštinama. A glatka, tiha Kineskinja iz marseljske luke, staklas tog osmeha, zalizane, kao gar crne kose i vlažnih očiju, i ona je znala necuvene stvari. Svaka je imala svoju tajnu, svaka je mirisala na svoj kontinent, sva ka je ljubila, smejala se i bila stidljiva na svoj naro cit način, svaka je na svoj način bila bestidna. Do lazile su i odlazile, struja ih je dovodila k meni, mene bacala k njima, a zatim me je odnosila dalje, bilo je to razigrano, detinjasto plivanje u reci polo va, puno cari, opasnosti i iznenadenja. Bio sam za

panjen koliko je bogat bio moj život, moj na izgled tako bedan, lišen ljubavi, život stepskog vuka, koliko je bio bogat u zaljubljanju, u mogućnostima i zavodljivosti. Skoro sam ih sve propustio i izbegao, sapletao sam se preko njih i brzo ih zaboravljao ali ovde su bile sacuvane sve bez izuzetka, na stotine njih. Sada sam ih video, predavao im se, otvarao im vrata, tonuo u ružicasti sumrak njihovog podzemlja. Vracala su se i ona z vodenja koja mi je nekada nudio Pablo, a i druga, ranija, koja u svoje vreme ni sam ni shvatio, fantastične igre utroje i ucetvoro koje su me sa osmehom povele u svoje kolo. Odig ravale su se mnoge igre koje se recima ne, mogu iskazati.

Ponovo sam izronio iz beskrajne reke krai poroka i zapleta, tih, nem, naoružan i zasicen saznanjem, mudar, duboko iskusan, zreo za Herminu. Kao poslednja figura moje mitologije sa hiljadu likova, kao poslednje ime u beskrajnom nizu iskrsla je Hermina, a istovremeno mi se vratila i svest, prekinuvši ljubavnu bajku, jer nisam želeo da se sret nem s njom u sumraku carobnog ogledala, njoj nije pripadala samo ona jedna figura moje šahovske igre, njoj je pripadao ceo život Oh, pregrupisacu svoje figure tako da se sve odnosi na nju i dovede do ostvarenja.

Reka me je izbacila na kopno, opet sam stajao u nemom hodniku pozorišta sa ložama. šta sad? Ma šio sam se figurica u svom džepu, ali je ta namera namah izbledela. Neiscrpno me je okružavao svet vrata, natpisa i magicnih ogledala. Lišen sopstvene volje, pročitao sam sledeci natpis i naježio se: KAKO Se Ubija Iz ljubavi

Naglo sinu i zablista u meni trenutno sećanje na jednu sliku: Hermina za stolom u restoranu, pored vina i jela, odjednom utonula u razgovor dubok kao ponor, sa strahovitom ozbiljnošću u pogledu, kako mi govori da će postići da se zaljubim u nju da bi bila ubijena mojom rukom. Težak talas straha i mraka preplavi mi srce, odjednom je sve stajalo pre da mnom, odjednom sam u duši ponovo osetio jad i sudbinu. očajavajući, zavukao sam ruku u džep da izvucem figurice, da izvedem caroliju i preur, dim svoju šahovsku tablu. Figurica više nije bilo. Umes

to figura izvukao sam iz džepa nož. Smrtno uplašen trcao sam hodnikom, prolazio pored vrata, i odjednom sam se našao pred ogromnim ogledalom i pogledao u njega. U ogledalu je stajao, visok kao ja, ogroman, divan stepski vuk, stajao je mirno, plašljivo trepcuci svojim nemirnim očima. Trepcuci je gledao u mene, malo se nasmejao, tako da mu se za trenutak rastvorila celjust i pojavio se crveni jezik.

Gde je bio Pablo? Gde je bila Hermina? Gde je bio onaj pametni mladac koji je tako zgodno brbljao o izgraivanju ličnosti?

Pogledao sam još jedanput u ogledalo. Bio sam lud. Iza visokog stakla nije stajao nikakav stepski vuk, niti je valjao jezikom po svojoj celjusti. U ogledalu sam stajao ja, stajao je Hari, siva lica, lišen svih igara, umoran od svih poroka, odvratno bled, ali ipak čovek, ipak neko s kim se moglo govoriti.

Hari zapitah ja šta radiš ovde?

Ništa odgovori onaj u ogledalu cekam. Očekujem smrt.

A gde je smrt? upitah ja.

Dolazi reče onaj drugi. I ja cuh kako iz praznih prostorija u unutrašnjosti pozorišta bruji muzika, divna i strašna muzika, ona muzika iz Don žuana koja prati pojavu kamenog gosta. Jezivo su brujali ledeni zvuci avetinjskom kućom, dolazeci s onog sveta, od besmrtnika.

Mocart! pomislih, prizivajuci time najvoljeni je i najuzvišeni je slike svog unutrašnjeg života..

Tada se iza mene razleže smeh, jasan i ledeno hladan, rođen iz božanskog humora, u svetu koji se nalazi s one strane svih patnji, smeh koji ljudi ne mogu cuti. cuvši taj smeh okrenuo sam se, sleden i blažen, i evo, Mocart se pojavi, prode pored mene smejući se, lagano se približi jednim vratima lože, otvori ih i ude a ja udoh za njim, pun žudnje za bogom moje mladosti, doživotnim ciljem moje ljubavi i poštovanja. Muzika je brujala i dalje. Mocart je stajao kraj ivice lože, od pozorišta se nije videlo ništa, beskrajni prostor ispunjavala je tama.

Kao što vidite reče Mocart može se i bez saksofona, iako nipošto ne bih želeo da uvredim ovaj famozni instrument.

Gde smo mi? upitah ja.

U poslednjem činu Don žuana, Leporelo je već na kolenima. Odlicna scena, a i muzika nije loša, naravno. lako ima još mnogo cega ljudskog u sebi, ipak se već oseca u njoj drugi svet, smeh, zar ne?

Ovo je poslednja velika muzika koja je napisana

rekoh svecano kao neki ucitelj u školi. Dabome, došli su još šubert, Hugo Volf a ne smem zaboraviti ni jadnog, divnog šopena. Vi se mrštite, maestro oh da, imamo i Betovena, i on je cudesan. Ali sve to, ma koliko lepo bilo, već nosi u sebi nešto razlom ljeno, nešto što se samo u sebi rastvara; nikad više čovek nije stvorio tako savršeno celovito delo kao što je to Don žuan.

Nemojte da se naprežete smejaio mi se Mocart strahovito podrugljivo. Vi ste valjda i sami muzi čar? Ja sam, medutim, prestao da se bavim tim za natom, povukao sam se u miran život. Jedino još šale radi katkada posmatram gužvu.

Podigao je ruke kao da diriguje, a odnekud iza ivi ce lože pomoli se mesec ili neka bleđa zvezda; gledao sam u neizmerne dubine prostora, po kome su lebdele magle i oblaci, nazirale se planine i morske obale, dok se pod nama, beskonacno kao svemir, pružala ravnica slicna pustinji. Na toj ravnici videli smo dostojanstvenog starog gospodina duge brade, koji je setna lica predvodio ogromnu povorku od nekoliko desetina hiljada ljudi odevenih u crno. Iz gledao je tužan i beznadežan, a Mocart reče:

Vidite, to je Brams. On stremi za oslobodenjem, ali to će još dugo da potraje.

Saznao sam da su hiljade ljudi u crnom sviraci onih glasova i nota koji su prema božanskom sudu izlišni u njegovim partiturama.

Suviše glomazno instrumentirano, odviše materijala potrošeno uludo klimao je Mocart glavom.

A odmah posle toga videli smo, na celu istog to likog mnoštva, Riharda Vagnera kako koraca i osetili smo koliko ga one teške hiljade guraju i iscrpljuju; videli smo kako se; umoran, jedva vuče muce; nickim koracima.

U mojoj mladosti primetih tužno ova dva muzicara važila su kao najveće suprotnosti. Mocart se nasmeja.

Da, to je uvek tako. Posmatrajuci iz izvesne daljine, ovakve suprotnosti postaju sve slicnije jedna drugoj. Uostalom, glomazno instrumentiranje nije bila licna greška Bramsa niti Vagnera, to, e bila za bluda njihovog vremena.

: Kako, zar zato moraju da ispaštaju tako teško? uzviknuh pun prekora.

Razume se. To je zvanicni put. Tek kad budu iskupili krivicu svoga vremena, pokazace se da li je

ostalo još toliko njihovog ličnog da bi vredelo obračunati se s njima.

Ali njih dvojica nisu krivi za to!

Svakako da nisu. Oni nisu krivi ni što je Adam požderao jabuku, pa ipak moraju da ispaštaju.

To je užasno.

Dabome, život je uvek užasan. Mi za to nismo krivi niti odgovorni. Čovek se rodi i već je kriv. Vi mora da ste imali cudnu versku nastavu, kada to ne mate.

Osecao sam se veoma jadno. Video sam sebe, smrtno umornog hodocasnika, kako promicem pustinjom na onom svetu natovaren svim izlišnim knjigama koje sam napisao, svim clancima i podlisccima, pracen mnoštvom slagaca koji su morli da

rade na njima i mnoštvom citalaca koji su sve to morali da progutaju. Bože moj! A Adam i jabuka i

onaj greh praotaca takođe su bili tu. Sve je to treba lo ispaštati, i tek bi posle beskrajnog čistilišta nastalo pitanje da li iza svega toga postoji i nešto lično, nešto sopstveno, ili su celokupno moje delanje i nje gove posledice bili samo prazna pena na moru i besmisljena igra u reci zbivanja!

Mocart poce glasno da se smeje kada ugleda moje izduženo lice. Od smeha se prevrnu u vazduhu, mlatarajući nogama. Pri tome je vikao na mene: šta je, mališa, moj hvališa, jetra te žiga, oko ti miga, kolje te briga? Jel misliš na citace, na žderace, na jadne gutace, i na tvoje slagace i njihove pomagace, na proklete hajkace i sabljooštrance? Pa to je da hoćeš i grohoćeš, od smeha da pucaš i štucaš, nemoj da se jediš, al to je da se urediš! O, ti srce verno, smerno i cemerno, što patiš neizmerno, zašto tugu neprebolnu svoju u štamparsku tociš boju? Hajde, mali, lepo to batali, na ti svecu pa je zapali, tek tako u šali. Dosta se komendijašilo, u oči prašilo i podrepašilo, grlo deralo i kera teralo, pa sad nemoj da si skanjeralo. davo repati će te šcepati, voštiti i klepati, jer sve tvoje drljanje i žvrljanje, mrljanje i srljanje samo je jedna krada i brljanje.

E, pa ovo je bilo isuviše, od srdžbe nisam stigao da i dalje budem setan, Zgrabio sam Mocarta za pletenicu, on je poletto, a pletenica se istezala sve više i više, kao rep zvezde rtpatice, na cijem sam kraju visio ja, uzvitlan oko sveta. Do đavola, ala je bilo hladno na ovom svettu! Besmrtni su podnosili ovaj razredeni, ledeni vazduh. Ali čovek je postajao ve

seo u tom vazduhu, to sam još osetio u onom kratkom trenutku pre nego što sam izgubio svest. Prožimala me je gorkooštra vedrina, sjajna kao celik i ledena, i želja da se smejem isto tako jasno, neobuzano i nezemaljski kao što je to cinio Mocart. Ali tada sam, izgubio i dah i svest.

Zbunjen i slomljen, ponovo sam došao sebi; sa izglacanog poda odbijala se bela svetlost hodnika. Ni sam bio kod besmrtnika, još ne. Još uvek sam bio s ove strane zagonetki, patnji, stepskih vukova i mucnih zapleta. Nije valjalo to mesto, nije to bilo pod nošljivo boravište. Sa tim se moralo svršiti.

U v, likom zidnom ogledalu prema meni stajao je Hari. Nije izgledao dobro, nije izgledao mnogo drugacije nego one noci posle posete profesoru i balu kod Crnog orla. Ali to je bilo odavno, pre mnogo godina, pre mnogo vekova. Hari je postao stariji, naučio je da igra, posetio je magično pozorište, čuo je Mocarta kako se smeje, više se nije plašio ni igara, ni žena, ni noževa. Čak i osrednje obdaren čovek sa = zri ako projuri kroz nekoliko vekova. Dugo sam po smatram Harija u ogledalu: još mi je bio dobro poznat, još uvek je pomalo licio na petnaestogodišnjeg Harija koji je jedne martovske nedelje posle podne sreo Rozu na steni i skinuo pred njom svoj dacki šešir. Pa ipak je otada ostareo za nekoliko stotina godina, bavio se muzikom i filozofijom i zasitio se njima, šljemao je u]: eličnom šlemu elzaško vino i diskutovao sa čestitim naučnicima o Krišni, voleo je Eriku i Mariju, postao Herminin prijatelj, pucao je na automobile i spavao sa glatkom Kineskinjom, sreo se sa Geteom i Mocartom, i mnoge je rupe usekao u mrežu vremena i prividne stvarnosti, u kojoj je, međutim, ipak bio samo zarobljenik. Opet je, do duše, izgubio svoje lepe šahovske figure, ali je imao dobar nož u džepu. Napred, Hari, stari, umorni momce! Pih, do đavola, ala je gorak ukus imao život! Pljunuo sam na Harija u ogledalu, udario nogom i razbio ga na paramparcad. Pošao sam lagano hodnikom koji je odzvanjao, pažljivo sam posmatrao vrata koja su obećavala tolike lepe stvari, ali ni na jednom više nije bilo natpisa. Lagano sam prošao pored svih stotinu vrata magičnog pozorišta. Jesam li ja danas bio na balu pod maskama? Otada je prošlo sto godina. Uskoro više neće postojati godine. Trebalo je uraditi još nešto, Hermina je čekala. biće to neobična svadba. Plivao sam u nekom mutnom ta

lasu, nešto mutno me vuklo, mene roba, stepskog vuka. Pih, do davola!

Zastao sam na poslednjim vratima. Ovamo me je dovukao mutni talas. Oh, Rozo, oh, daleka mladosti, oh, Gete i Mocarte!

Otvorio sam ih. Iza vrata ugledao sam jednostavnu i lepu sliku. Na podu, na tepisima, naišao sam na dvoje nagih, lepu Herminu i lepog Pabla, kako duboko spavaju jedno pored drugog, veoma iscrpene od ljubavne igre, koja izgleda tako nenasita, a ipak brzo zasiti. Lepa, veoma lepa stvorenja, divne slike, cudesna tela! Pod Hermininom levom dojkom videla se sveža, okrugla belega, oko koje je tamno podišla krv; bio je to ljubavni ujed Pablovih

lepih, blistavih zuba. Udario sam nožem posred belege, zarivši oštricu do kraja. Preko Herminine bele kože potekla je krv. Da je sve bilo malo drugacije,

da je sve teklo malo drugacije, izbrisao bih svojim poljupcima tu krv. Ovako, nisam to učinio; samo sam posmatrao kako krv curi i video kako su joj se za časak otvorile oči, koje su izražavale bol i iznenadenje.

Zašto je iznenađena? pomislio sam. A zatim mi je palouna pamet da treba da joj zaklopim oči. Ali su se one same opet zatvorile. Izvršeno je. Ona se okrenula malko u stranu, i video sam kako joj od pazuha do dojke poigrava tanana, nežna senka koja je htela da me podseti na nešto. Zaboravljeno! A za tim je ostala da leži mirno.

Dugo sam je gledao. Najzad sam zadrhtaо, kao pri budenju, i hteo da podem. Tada sam primetio da se Pablo proteže, video sam kako otvara oči i proteže udove, video kako se nagnuo nad mrtvom devojkom i nasmešio se. Nikada ovaj momak neće postati ozbiljan, pomislio sam, sve ga zasmehava. Pablo je pažljivo savio jedan kraj tepiha i pokrio Herminu sve do grudi, tako da se rana više nije videla, a zatim je necujno izišao iz lože. Kuda je otišao? Zar me svi napuštaju? Ostao sam sam sa upola pokrivenom mrtvom devojkom, koju sam voleo i kojoj sam zavideo. Nad njenim bledim celom vio se decacki uvojak, usta, poluotvorena i crvena, zracila su na potpuno bledom licu, njena kosa mirisala je nežno, a kroz nju se naziralo majušno, lepo oblikovano uvo.

Sada je njena želja bila ispunjena. Još pre nego što je postala sasvim moja, ubio sam svoju ljubavnicu. ; ; Učinio sam ono što nije moglo ni da se zamisli, a

sada sam klecao i piljio, i nisam znao šta znaci iz vršenje ovog dela, nisam znao da li je ono dobro i pravedno, ili baš suprotno tome. Šta bi na to rekao mudri šahovski igrač, šta bi rekao Pablo? Nisam znao i nisam mogao ni da zamislim. Njena crveno namazana usta žarila su se sve više na ugašenom licu. Takav je bio čitav moj život, ono malo sreće i ljubavi bile su iste kao ova ukocena usta: malo crvenila na mrtvackom licu.

A iz mrtvog lica, mrtvih belih ramena i mrtvih belih ruku lagano se prikradala neka jeza, zimska pustoš i usamljenost, neka hladnoca koja je lagano, veoma lagano rasla i od koje su pocele da mi se koce ruke i usne. Da li se ugasio sunce? Da li sam ubio srce svega živog? Je li to prodirala samrtna hladnoca svemira?

Naježivši se, ukoceno sam gledao u skamenjeno celo, ukoceni uvojak i bledohladni odsjaj ušne školjke. Hladnoca koja je izbijala iz njih bila je sa t mrtna, pa ipak je bila lepa: ona je zvučala i cudesno se lelujala, bila je sušta muzika! Zar nisam već ranije osetio ovu jezu, koja je isto vreme bila nalik na sreću? Zar nisam već jednom

cuo ovu muziku? Jesam, kod Mocarta, besmrtnika. Kroz glavu mi prostružale stihovi koje sam neka da, u ranija vremena, negde našao: Naš je stan pak usred obasjane

beskrajnosti eterske ledene,
ne znamo za sate niti dane,
za razlike čoveka i žene...
Nepomican naš je život vecni,
hladan, zvezdan naš je vecni smeh...

Tada se otvoriše vrata lože i tek na drugi pogled sam poznao Mocarta, bez pletenice, bez pantalona do ispod kolena i bez cipela sa kopcom, već moderno odevenog. Seo je tik uz mene, zamalo ga nisam dodirnuo i zadržao da se ne uprlja krvlju koja je iz Hermininih grudi potekla na pod. On je seo i zaneo se baratanjem oko nekoliko malih aparata i instrumenata koji su se tu nalazili; činilo se da mu je to veoma važno, nameštao je nešto po njima i zaglavljivao, a ja sam iznenadeno gledao u njegove vešte, hitre prste, koje sam toliko želeo da jedanput vidim kako sviraju na klaviru. Posmatrao sam ga zamišljeno, bolje reci, sanjalacki i zanesen izgledom njegovih lepih, pametnih ruku, zagrejan osećanjem njegove blizine, a pomalo i zaplašen. Uopšte nisam obraćao

pažnju šta on to u stvari radi, šta to zavrce i petlja.

Bio je to radioaparata, koji je namestio i ukljucio, a potom i glasnogovornik, i rekao: iz Minhena se čuje Concerto grosso u Fduru od Hendla. Odista, na moje neopisivo iznenadenje i užasava njen davolski limeni levak stade ubrzo da bljuje onu mješavinu bronhijalnog šljajma i izvakane gume, koju sopstvenici gramofona i pretplatnici radija po nekom sporazumu nazivaju muzikom a iza tog rnutnog balavljenja i kreštanja, kao iza debelog sloja prljavštine, odista se mogla nazreti dragocena slika, plemenita struktura božanske muzike, kraljevsko delo, hladni prostrani dah i zasiceni, široki zvuk gu dala..

Oh, bože moj, uzviknuh užasnut šta radite, Mocarte? Da li vi sebi i meni ozbiljno priređujete ovu svinjariju? Da pustite na nas ovaj odvratni aparat, trijumf vašeg vremena, njegovo poslednje po bednicko oružje u uništavajućem ratu protiv umetnosti! Zar to mora da bude, Mocarte?

Oh, koliko se strašni čovek smejao, hladno i ave tinjski, necujno, pa ipak razarajući sve svojim smehom! Posmatrao je moje patnje sa istinskim zado voljstvom, okretao je prokleta dugmeta i nameštao limeni levak. Smejuci se i dalje je puštao u prostor izopacenu, bezdušnu, otrovanu muziku, smejuci se odgovorio mi je:

Molim vas, bez patosa, gospodine susede! Uostalom, jeste li obratili pažnju na Ritardando? Sjajna zamisao, zar ne? Hajde, nestrpljivi covece, pustite da u vas prodre misao ovog Ritardanda cujete li basove, koracaju kao bogovi i pustite da ova zamisao starog Hendla prodre u vaše srce i da ga umiri! Slušajte, coveculjce, bez patosa i podsmeha, iza uistinu beznadežno idiotskog vela ovog smešnog aparata svecano promice daleki lik ove božanske muzike! Pazite, možete pritom nešto da naucite. Obratite pažnju kako ova sumanuta zvučna cev na izgled cini nešto najgluplje, najnepotrebnije i najzabranjenije na svetu, i kako negde odsviranu muziku, bez ikakvog izbora, glupo i grubo, a uz to još i jadno izobliceno, ubacuje u tuđ prostor a kako ipak nije u stanju da uništi iskonski duh ove muzike, već samo dokazuje na njoj svoju sopstvenu smetenu tehniku i proizvodnju bez ikakvog duha! Slušajte dobro, coveculjce, to vam je potrebno! Dakle, otvorite uši! Tako. A sada ne cujete samo radijom oskrnavljenog Hendla, koji je čak i u ovoj odvrat

noj izražajnoj formi božanstven već cujete i vidite, uvaženi, i odlično poređenje sa celokupnim životom. Kada slušate radio, cujete i vidite iskonsku borbu između ideje i ostvarenja, između večnosti i vremena, između božanskog i ljudskog. Dragi moj, baš kao što radio za vreme od deset minuta bez ikakvog izbora ubacuje najdivniju muziku sveta u najnemogućnije prostorije, u građanske salone i potkrovnice, među pretplatnike koji brbljaju, žderu, zevaju i spavaju, kao što radio otima kulnu lepotu muzike, kvari je, grebe i balavi, pa ipak ne može potpuno da uništi njen duh tako isto i život rasipa oko sebe takozvanu stvarnost, razbacuje se svojom divnom igrom slika. Kao što radio posle Hendla daje neko predavanje o tehnici prikrivanja bilansa u srednjim industrijskim preduzecima, od carobnih orkestarskih zvukova pravi neukusnu muzičku kašu, kao što svuda gura svoju tehniku, svoju užurbanu radinost, svoje siromaštvo i sujetu između ideje i stvarnosti, između orkestra i uva, takav je ceo život, mali moj, a mi moramo da ga ostavimo takvog i da se, ako nismo baš magarci, smejemo tome. Nije stvar ljudi vaše vrste da kritikuju radio ili život. Bilo bi bolje da prvo naučite da saslušate stvari! Naučite da shvatate ozbiljno ono što je dostojno ozbiljnog shvatanja, a smejte se svemu drugom! A da li ste vi uradili nešto bolje, plemenitije, razboritije i ukusnije? O ne, mesje Hari, niste. Od svog života napravili ste odvratnu istoriju bolesti, od svoje darovitosti nesreću. A ovde, kao što vidim, niste umeli ništa drugo da učinite sa jednom divnom mladom devojkom nego da joj zabodete nož u grudi i uništite je! Smatrate li da je to pravo?

Pravo? Oh, nije! uzviknuo sam sav očajan. Bože moj, sve je to tako pogrešno, davojski glupo i opak! Ja sam stoka, Mocarte, glupa, zla stoka, bolesna i pokvarena, po hiljadu puta ste u pravu. Ali što se ove devojke tiče, ona je to sama želela, ja sam samo ispunio njenu sopstvenu želju.

Mocart se necujno smejao, ali je ipak bio toliko dobar da zatvori radio. t

Moja odbrana je i meni samom, koji sam još malo iskreno verovao u nju, odjednom izgledala veoma btdalasta. Setio sam se namah kako mi je Hermina nekada govorila o vremenu i večnosti, bio sam odmah gotov da njene misli smatram odrazom svojih sopstvenih misli. Ali sam Hermininu licnu

ideju i želju da je ubijem, sasvim prirodno, prihvatio kao da ja nemam ni najmanjeg uticaja na to. Za što sam onda prihvatio ovu strašnu i cudnovatu misao i poverovao u nju, i ne samo to nego je unapred pogodio? Možda ipak zato što je bila moja sopstvena? I zašto sam Herminu ubio baš u trenutku kada sam je našao nagu u zagrljaju drugoga? Mocartov necujni smeh zvucao je sveznajuće i bio je pun poruge.

Hari, reče on vi ste šaljivcina. Da li ova lepa devojka odista nije želela od vas ništa drugo sem udarca nožem? Pricajte vi to drugome! Ali, bar ste je valjano udarili, jaderno dette je mrtvo. Krajnje je vreme da postanete svesni posledica svoje galantnosti prema ovoj dami. Ili biste hteli sda se izmigo ljite iz njih?

Ne viknuh ja zar nikako ne shvatate? Zar ja da se izmigoljim iz posledica! Ta ne želim ništa drugo nego da ispaštam, ispaštam, ispaštam, da stavim glavu pod sekiru i da pustim da me kazne i ubiju.

Mocart me je gledao sa nenasnim podsmehom.

Kako ste vi uvek pateticni! Ali još cete se naučiti humoru, Hari. Humor je uvek Galgenhumor, odnosno humor ispod vešala, a po potrebi naucicete ga na vešalima. Jeste li spremni na to? Da? Dobro, onda idite državnom tužiocu, pa se izložite čitavom aparatu sudskih ljudi, kojima nedostaje svaki humor, sve dok vam, u rani jutarnji čas, u dvorištu za tvora, hladnokrvno ne odrube glavu. Jeste li, dakle, spremni na to?

Odjednom preda mnom blesnu natpis:

HARIJEVO POGUBLJENJE

a ja klimnuh glavom u znak odobravanja.

Ogolelo dvorište, između četiri zida, mali prozori sa rešetkama, uredno pripremljena giljotina, dese tak gospode u odeždama i redengotima, a u sredini ja, podrhtavajući na sivom jutarnjem vazduhu, stegnuta srca punog kukavnog straha, ali spreman i saglasan. Pristupio sam po naredenju, po naredenju sam kleknuo. Državni tužilac je skinuo svoju kapu, nakašljao se, a i sva ostala gospoda su se nakašljala. Državni tužilac je u rukama držao svecano razvijen list hartije i počeo je da cita iz njega:

Gospodo, pred vama stoji Hari Haler, optužen i kriv za namernu zloupotrebu našeg magičnog pozorišta. Haler ne samo što je uvredio svetu umetnost time što je našu lepu galeriju slika zamenio ta

kozvanom stvarnošću i što je ubio odraz devojackog lika u ogledalu odrazom noža u ogledalu, već je osim toga pokazao nameru da se bez ikakvog humora posluži našim pozorištem kao orudem za izvršenje samoubistva. Zbog svega ovoga osudujemo Halera na kaznu vecitog života i na oduzimanje dozvole ulaska u naše pozorište u trajanju od dvanaest godina. Optuženom se tako isto ne može oprostiti kazna da jedanput bude ismejan. Gospodo, pocnite: jedandvatri!

Na tri su svi prisutni jednoglasno udarili u smeh, smeh u horu, užasan, za ljude skoro nepodnošljiv smeh sa onoga sveta.

Kada sam opet došao k sebi. Mocart je sedeo pored mene kao malopre; kucnuo me je po ramenu i rekao: culi ste presudu. Moracete, dakle, da se naviknete da i dalje slušate radiomuziku života. biće to dobro za vas. Vi imate neobicno malo dara, dragi, glupi momce, ali postepeno ste valjda ipak shvatili šta se traži od vas. Treba da prihvatite humor života, Galgenhumor ovog života. Ali, razume se, vi ste spremni na sve na svetu samo ne na ono što se traži od vas! Spremni ste da nožem ubijete devojkicu, spremni ste da budete svecano pogubljeni, sigurno biste bili spremni da tokom sto godina mucite i bicujete sebe. Zar nije tako?

Oh da, spreman sam, od srca sam spreman uz viknuh u svom jadu.

Razume se! Spremni ste na svaki glup cin bez ikakvog humora, vi širokogrudi gospodine, na sve što je pateticko i bez šale! E, ali ja nisam za to, za celo vaše romanticko pokajanje ne dajem ni pet para. Hocete da budete pogubljeni, hocete da vam se odrubi glava, strašni ratnice! Za taj glupavi ideal izvršili biste još deset ubistava. Hocete da umrete, kukavico, a ne da živite! Do davola, ali vi baš treba da živite! Bilo bi pravedno da vas osude na najtežu kaznu.

Oh, a kakva bi ona bila?

Mogli bismo, na primer, ponovo da oživimo devojkicu i da vas oženimo njome.

Ne, na to nisam spreman. Iz toga bi se izrodila nesreca.

Kao da nije već dovoljna nesreca ovo što ste uradili! Ali sada treba da ucinite kraj pateticki i ubijanju. Urazumite se najzad! Treba da živite, treba da naucite da se smejete. Treba da naucite da slu

šate prokletu radiomuziku života, treba da cenite duh koji njome provejava, treba da se smejete citavom rusvaju u njoj. To je sve, više se od vas i ne traži.

Tiho, kroz stisnute zube, upitao sam:

A ako bih odbio? A ako bih vam, gospodine Mocarte, odrekao pravo da raspolažete Stepskim Vukom i da se mešate u njegovu sudbinu?

Onda reče Mocart pomirljivo onda bih vam predložio da popušite još jednu od mojih lepih cigareta.

I rekavši ovo, izvuče kao madijomcar cigaretu iz džepa od prsluka, a kad mi je ponudi, odjednom to više nije bio Mocart, već me je toplo gledao svojim tamnim egzotičnim očima moj prijatelj Pablo, koji je istovremeno kao brat blizanac licio na čoveka koji me je poučavao šahovskoj igri fguricama.

Pablo! uzviknuh trgnuvši se. Pablo, gde smo mi?

Pablo mi pruži cigaretu i vatru uz nju.

Mi smo smešio se on u mome magičnom pozorištu, i ako želiš da naučiš da igraš tango, ili da postaneš general, ili da se zabavljaš sa Aleksandrom Velikim, sve ti to iducom prilikom stoji na raspolaganju. Ali moram da ti kažem, Hari, da si me pomalo razocarao. Zaboravio si se, prekršio si pravila mog malog pozorišta i napravio svinjariju, oteo si da bodeš noževima, pa si okaljao naš lepi vet slika mrljama stvarnosti. To nije bilo lepo od tebe Nadam se bar da si to učinio iz ljubomore, Kada si zatekao Herminu i mene. Ovom figurom, na ;alost, nisi umeo da rukuješ verovao sam da si bolje naučio igru. Uostalom, to se može ispraviti. Uzeo je Herminu, koja se u njegovim rukama nanjila na veličinu figurice za igru i spustio je u ti džep od prsluka iz koga je malopre izvukao cigaretu.

Slatki, teški dim mirisao je prijatno, osecao sam

; sasvim prazan i spreman da spavam godinu dana.

Oh, sve sam shvatio, shvatio Pabla, shvatio Mo

arta, cuo sam negde iza sebe njegov užasni smeh,

nao sam da se u mom džepu nalaze svih stotinu hi

ada figura životne igre, naslucivao sam, potresen,

jihov smisao, bio sam voljan da još jednom otpoc

em igru, da još jednom iskusim sve njene patnje, Dsa se još jednom

zgrozim nad njenom besmislicom, Da još jednom i još mnogo puta

prodem kroz pakao mog unutrašnjeg bica.

Jednom ću naučiti da bolje igram figuricama.
jednom ću ipak naučiti da se smejem. čekao me je
Pablo. čekao me je Mocart.

BELEŠKA O PISCU

Herman Hese se rodio. godine u malom mestu Kalv u
pokrajini Virtemberg, kao sin pijetistickog propovednika i
misiona
ra. Strogo vaspit nje, neprikosnoveni autoritet oca koji ga
šalje u
cuvenci teološki seminar u Maulbronu, zatim kruta stega, slamanje
volje i uskogrudost okoline u tom zavodu obeležili su njegov
unutarnji svet neuroticnom senzibilnošcu. Posle bekstva iz
seminara i
. teških sukoba s ocem nailaze, za mladog Hesea, mucne godine
lutanja
i traganja. To vreme, u kome radi kao zanatlija a kasnije kao
knjižar,
opisuje u svom tragicnom, autobiografskim elementima protkanom
romanu Pod tockom ( ).
Prvo znacajno prozno delo Peter Kamencind objavljeno je.
. godine. Uspeh tog romana omogućuje mu da od tada živi kao
u slobodni književnik. Sit evropske civilizacije, Hese. odlazi u
Indiju. Tragom tog putovanja, nastala su dela Iz Indije (I ZA
n, koliko godina kasnije ( ) Sidarta, jedna od najlepših i
najpoeticnijih Heseovih pripovedaka.
Pacifista, Hese se za vreme prvog svetskog rata javno opredelio
protiv krvave besmislic, rata. Odmah po završetku rata, .
godine napustio je Nemacku i nastanio se u Montanjoli kraj
Lugana,
a. je postao švajcarski državljani. Dva psihoanaliticka romana
Demijan ( ) i Stepski vuk ( ) donose mu svetsku slavu.
U prvom autor slika unutarnj, potrebe i groznicava traganja
mladog
čoveka, suprotstavljajuci se izvitoperenom pogledu na svet i
lažnosti
morala koji mu društvo i roditelji namecu. U drugom, Stepskom
vuku, tragicnoj i nadasve istinoljubivoj ispovestA usamljenika,
Hese
otkriva paklene ponore i nebeske sfere u ljudskom bi, u. Upravo
ga
ovo delo svrstava medu najveće svetske književnike.
U romanu Narcis i Zlatousti ( ), u atmosferijedne srednjove
kovne legende, Hese sintetizira stremljenje za izmirenjemjaza
između

duha i tela.

Produbljena, misaona i samosvojnim humanističkim tetnjama prožimana Igra staklenih perli (), napisana u varvarsko vreme drugog svetskog rata, krana je životnog dela Hermana Hesea. To je

delo koje predstavlja kritiku jednog vremena, a u isti mah je i utopistički roman, u kome pisac simbolično istražuje i formira mogućnosti i nužnost vaspitnog delanja za dobrobit čovečanstva.

Ali

junak romana umire kada se vraća u svet u kome treba da preobrazí pedagošku provinciju nauke i umetnosti.

Pored značajnijih romana Hese je napisao i niz pripovedaka koje plene lirskim štimungom i idiličnim opisima prirode. Njegova esejiistička proza takođe zasluđuje pažnju; da pomenemo samo dva njegova dela iz te oblasti Franjo Asiški () i Zahvalnost Geteu (). Heseova veoma osobena lirski poezija obuhvatilaje u izdanju iz. godine sedam tomova.

Herman Heseje dobitnik Nobelove nagrade za književnost. godine. Umro je. u Montanjoli.